

95-488

Boekmanstichting - Bibliotheek  
Herengracht 415  
1017 BP Amsterdam  
Tel. 6243739

# Kabinet - Kok



Keuzen voor de toekomst

# BOEKMAN*stichting*

*Studiecentrum voor kunst, cultuur en beleid*



Herengracht 415  
1017 BP Amsterdam  
telefoon bibliotheek 020-624 37 39

De uitleentermijn bedraagt 4 weken. Mits tijdig aangevraagd is verlenging met 4 weken mogelijk, tenzij de publicatie inmiddels is gereserveerd.

De uitleentermijn is verstreken op:

9 NOV. 1995

13 DEC. 1995

351 : 32P (492) 351.001.2 (061)

95-488

Boekmanstichting - Bibliotheek  
Herengracht 415  
1017 BP Amsterdam  
Tel. 6243739

## **KABINET-KOK**

keuzen voor de toekomst

# Inhoudsopgave

Boekmanstichting - Bibliotheek  
Herengracht 415  
1017 BP Amsterdam  
Tel. 6243739

<b>Woord vooraf</b>	<b>5</b>
I REGERINGSVERKLARING	7
II OVERZICHT TOEZEGGINGEN MINISTER-PRESIDENT NAMENS DE REGERING AAN DE TWEEDE KAMER IN HET DEBAT OVER DE REGERINGSVERKLARING	27
III REGEERACCOORD	37
IV SAMENSTELLING KABINET-KOK	79
V OVERZICHT VAN DE FORMATIE 1994	103
<b>Verklarende woordenlijst</b>	<b>123</b>
<b>Lijst van afkortingen</b>	<b>130</b>
<b>Trefwoordenregister</b>	<b>133</b>

## Woord vooraf

Boekmanstichting - Bibliotheek  
Herengracht 415  
1017 BP Amsterdam  
Tel. 6243739

In deze publieksuitgave van de Voorlichtingsraad in samenwerking met de SDU treft u de belangrijkste documenten aan, die de basis vormen van het nieuwe kabinet, te weten de regeringsverklaring en het regeerakkoord. Daarnaast bevat deze uitgave de opdrachten en eindverslagen van informateurs en de formateur. Tenslotte treft u aan de beknopte levenslopen en foto's van de bewindspersonen, die samen het kabinet-Kok vormen.

Hopelijk levert deze uitgave een bijdrage aan uw inzicht in het beleid van de regering voor de periode 1994 –1998.

De redactiecommissie.

Boekmanstichting - Bibliotheek  
Herengracht 415  
1017 BP Amsterdam  
Tel. 6243739

## I REGERINGSVERKLARING

## Regeringsverklaring

Tweede Kamer, 31 augustus 1994.

Bij de aanvang van deze regeringsverklaring wil ik graag een woord van dank richten tot het vorige kabinet, het derde kabinet-Lubbers, voor de grote inspanningen die het heeft verricht.

Van dat kabinet mocht ik als minister van Financiën deel uitmaken en in die functie moest ik vaak de aanzegger zijn van minder opwekkend nieuws, waarmee het bestaan van dat kabinet er niet gemakkelijker op werd.

Het nieuwe kabinet zal in de toekomst, wellicht onder een wat gunstiger economisch gesternte, kunnen voortbouwen op wat in die bijna vijf jaar bereikt en behouden is.

Met overtuiging dank ik vandaag de ministers en staatssecretarissen van het vorige kabinet – als ik het wat persoonlijker mag zeggen: mijn collega's van toen – voor hun inzet en incasseringsvermogen. Dat geldt in het bijzonder mijn ambtsvoorganger, de heer Lubbers. Hij verdient hier te worden bedankt voor 12 jaar vervulling van het minister-presidentschap. Niet alleen zijn werklust en dossierkennis, zijn talent en wil compromissen te bedenken en te sluiten, zijn terecht soms nauwelijks onderdrukt ongeduld, maar vooral zijn reserveloze toewijding aan de vervulling van zijn ambt, ook in dit huis, moet hier worden genoemd. Onze grote erkentelijkheid daarvoor breng ik graag voluit tot uitdrukking.

De uitslag van de verkiezingen van 3 mei jl. heeft grote en ongekende veranderingen en verschuivingen in ons politieke landschap laten zien, met als uitkomst vier partijen die qua grootte minder verschilden dan gebruikelijk was en die geen van alle samenwerking met elkaar op beleidsinhoudelijke gronden uitsloten. Op grond van de informatieronde van de heer Tjeenk Willink is bij voorrang de mogelijkheid van een kabinet van PvdA, VVD en D66 onderzocht. Op die periode zal ik op dit moment niet verder ingaan. Hierover heeft in uw Kamer destijds met alle betrokkenen een informatieve gedachtenwisseling plaatsgevonden. Uiteraard ging het toen niet om het afleggen van verantwoording. Dat gebeurt nu. Door de aanvaarding van mijn formatieopdracht neem ik het gehele formatieproces voor mijn verantwoording.

In dit kader past het om andere informateurs, de heer Tjeenk Willink tweemaal en de heren Van Aardenne, Vis en De Vries, ook vanaf deze plaats bijzonder dank te zeggen voor al het werk dat uiteindelijk, zij het met een hink-stap-sprong, de totstandkoming van dit kabinet mogelijk heeft gemaakt. Hoewel de weg niet rechtuit naar het eindresultaat leidde, is het – en dat geeft mij met het oog op de bestuurlijke verhoudingen voldoening – mogelijk gebleken tot een kabinet te komen dat mag verwachten een vruchtbare samenwerking met uw Kamer te hebben. Een kabinet dat niet is ontstaan uit de behoefte om zich tegen anderen af te zetten, maar dat zijn basis ontleent aan wat, gegeven de uitslag van de verkiezingen, de beste uitkomst leek te bieden. Kortom, een gewoon parlementair meerderheidskabinet.

In politieke zin is de samenstelling van het kabinet wèl bijzonder. Sinds de invoering van het algemeen kiesrecht, nu driekwart eeuw geleden, hebben aan elk kabinet steeds tot één of meer christen-democratische partijen behorende ministers deelgenomen. Men moet voorts tot de jaren van net na de Tweede Wereldoorlog teruggaan om sociaal-democratische en liberale ministers in één kabinet te zien optreden. Dat is even wennen. Het geeft ook interessante nieuwe accenten aan het beleid. Maar vanuit de beste tradities van de samenstellende delen van dit kabinet is de inzet en instelling van de nu aangetreden om er zoveel mogelijk voor iedereen te zijn.

\*

De wereld waarin het kabinet zijn opwachting maakt, is er niet overzichtelijker op geworden. De golven gaan hoog, ons schip is klein, al kan het tegen een stootje. Dat geldt als we op de positie van Nederland in de wereld letten. Het geldt nog sterker als

dankwoord derde kabinet-Lubbers

(in)formatie

bijzondere samenstelling van het kabinet-Kok

balans tussen individu en samenleving

we zien hoe de wereld in Nederland doordringt, hoe verandering op elk gebied de oude grenzen overschrijdt en diep ingrijpt in het leven van mensen.

Deze situatie stelt overheid en burgers voor een dubbele opgave. Om het tempo te kunnen bijhouden, is vindingrijkheid nodig van mondige, weerbare burgers, die verantwoordelijkheid nemen voor hun eigen keuzen. Naast een overheid die ruimte biedt aan die economische, sociale en culturele ondernemingslust, en daartoe stappen terug doet in de lasten en de regels die ze oplegt en de zekerheden die zij verschafft. Dat is de ene kant.

De andere kant is dat bij zoveel individuele vernieuwingsdrang het cement uit de samenleving dreigt te vallen. We moeten de band met het verleden vast houden, en de band met elkaar. De weerbaren met de kwetsbaren. Er moet aandacht zijn voor continuïteit, voor saamhorigheid, voor solidariteit.

Om als samenleving verder te komen, zullen we een balans moeten vinden tussen deze twee vereisten. Zij zijn niet zo tegenstrijdig als op het eerste gezicht lijkt, al zit er zeker spanning tussen. Om die spanning binnen de perken te houden, is het noodzakelijk dat burgers de publieke zaak weer meer gaan zien als hun eigen zaak, dat de overheid zich openstelt voor de burgers, en uitdrukkelijk ook wordt ervaren als van de burgers.

nieuwe internationale verhoudingen

De internationale omgeving van Nederland is in de afgelopen vijf jaar fundamenteel gewijzigd. De aardverschuiving in de internationale verhoudingen is nog niet tot stilstand gekomen. Een groeiend aantal bloedige burgeroorlogen biedt de aanblik van een wereld in geschil. Aan de gevolgen hiervan kan een open samenleving als de Nederlandse zich steeds minder onttrekken. Wij kiezen voor een actieve opstelling. Nederland is medeverantwoordelijk voor vrede en veiligheid in de wereld.

veranderende wereldeconomie

De structuur van de wereldeconomie verandert ingrijpend. Nieuwe markten worden ontsloten, nieuwe concurrenten vinden toegang tot onze markten. Wij kunnen en willen ons van deze ontwikkelingen niet afschermen. Integendeel, de met succes afgesloten GATT-onderhandelingen zullen onze economie nog inniger met de wereldmarkt verstrengelen. Dat biedt nieuwe kansen, maar er zijn ook bedreigingen.

aanpassingsvermogen

Ons land zal sterk genoeg moeten zijn om in Europa tot de kopgroep te blijven behoren. Dat stelt hoge eisen aan het aanpassingsvermogen van ons allen; ook van onze industriële en agrarische bedrijven, van de financiële instellingen. Het beleid zal hierop zijn afgestemd. Voor een blijvend sterke positie in Europa is een geloofwaardig en solide beheer van de overheidsfinanciën noodzakelijk. Zo kan een vitale publieke sector borg staan voor kwaliteit en zekerheid op langere termijn.

beheersing overheidsuitgaven

Het belang van voortgezette en strakke beheersing van de overheidsuitgaven is onomstreden; de werkgelegenheid is gebaat bij een lagere druk van de collectieve lasten, de rentelasten leggen nog steeds een te groot beslag op de rijksbegroting, de deelname aan de Economische en Monetaire Unie maakt een verdere verlaging van het financieringsstekort noodzakelijk en nieuwe beleidsprioriteiten vragen om financiële ruimte.

sociale veranderingen

In onze samenleving doen zich grote sociale veranderingen voor. Deze stellen soms nieuwe eisen aan ons vermogen om aan alle burgers in voldoende mate kansen te bieden, hen aan te spreken op het dragen van eigen verantwoordelijkheid, hen evenwichtig te doen delen in de groei van de welvaart.

ouderen

De samenstelling van onze bevolking verandert. De toenemende vergrijzing nodigt uit tot meer arbeidsparticipatie van oudere werknemers dan waaraan wij nu gewend zijn, maar ook tot geleidelijk ruimere individuele keuzemogelijkheden om voor en na het 65ste levensjaar minder te gaan werken. Ouderen hebben recht op erkenning als volwaardige deelnemers aan alle



onderdelen van het maatschappelijk bestaan. Voldoende aandacht voor ouderen-voorzieningen en een gewaarborgde financiering van de AOW – ook voor de lange termijn – zullen voorop staan.

De opvang en toelating van asielzoekers en de integratie van minderheden vragen om extra inspanningen. Een spoedige inburgering van asielgerechtigden en van nieuwkomers uit minderheidsgroepen als gevolg van gezinshereniging en gezinsvorming is een maatschappelijke noodzaak die van alle betrokkenen een grote inzet vraagt. Arbeidsdeelname is één van de meest directe wegen naar maatschappelijke integratie. De regering zal hier met kracht aan werken, met bijzondere aandacht voor jongeren.

nieuwkomers

Racisme, discriminatie en vooroordeel zullen in uiting en oorzaak worden bestreden.

Een veel te grote groep mensen is langdurig op een werkloosheidsuitkering aangewezen. Uitzichtloos isolement en maatschappelijke desintegratie zijn daarvan vaak het gevolg. Vooral in stedelijke gebieden trekt dat diepe sporen. De regering wil zich daar niet bij neerleggen. Het wil de basis leggen voor een groeiend aantal banen in de marktsector. Daarnaast is er veel nuttig werk te doen elders in onze samenleving: in de zorg, het openbaar toezicht, de veiligheid, de kinderopvang, de hulpverlening aan ouderen. Door tienduizenden werklozen daarvoor in te zetten, kan de kwaliteit van de dienstverlening verbeteren en wordt aan mensen die zich afgeschreven voelen weer een toekomst geboden. Het beleid van sociale vernieuwing wordt met kracht voortgezet. Het beleid zal in de eerste plaats behulpzaam zijn, gericht op het scheppen van kansen voor een zinvol bestaan, en alleen dwingend of repressief waar dat nodig is.

bestrijding werkloosheid

Het tegengaan en bestrijden van onveiligheid vraagt inspanningen van overheid en burgers. De toename van de criminaliteit is de laatste jaren groot geweest. De gevoelens van onveiligheid van burgers thuis, op straat en elders mogen niemand onverschillig laten. Het is hoogst urgent de veiligheid en de rechtshandhaving, een kerntaak van de overheid, beter inhoud te geven. Overheid, burgers, organisaties en bedrijven hebben een gezamenlijke verantwoordelijkheid voor een integraal veiligheidsbeleid. Een actieve inzet van alle betrokkenen is de beste waarborg voor resultaten.

integraal veiligheidsbeleid

De komende jaren zal een zekere spanning voelbaar blijven tussen het streven naar emancipatie en individualisering en de wijze waarop bestaande regelingen in de samenleving hun grondslag hebben gekregen. Dat is onvermijdelijk. Te denken valt aan flexibiliteit in arbeidspatronen, verlofregelingen, kinderopvang en het kostwinnerselement in sociale en fiscale regelingen.

emancipatie en individualisering

Vrouwen zijn bezig hun achterstand op de arbeidsmarkt in te lopen. Samenwoningsvormen en leefstijlen worden pluriformer. Opvattingen over mannen- en vrouwenrollen worden minder star. Betaalde en onbetaalde arbeid zijn echter nog onevenredig verdeeld over mannen en vrouwen.

De regering wil op dit terrein concrete vorderingen maken. Individualisering en emancipatie zullen geleidelijk verder vorm krijgen zonder dat dit leidt tot grotere sociale ongelijkheid.

Meer mensen aan het werk: dat is het sleutelwoord voor een succesvolle aanpak van de sociale en maatschappelijke kwesties die ik zojuist besprak. Betaalbare oudedagsvoorzieningen, inburgering van nieuwkomers, meer eenvoudig werk voor langdurig werklozen, kwaliteitsverbetering in de zorg en de veiligheid, meer en beter openbaar toezicht, economische zelfstandigheid voor mannen en vrouwen. De sleutel ligt bij werk, werk en nog eens werk. De hoge graad van inactiviteit van nu veroorzaakt veel te hoge maatschappelijke en financiële kosten. Als die vicieuze cirkel niet wordt doorbroken, kost dat concurrentiekracht en banen. Dan erodeert het stelsel van sociale bescherming voor wie daar echt op is aangewezen. Daarom zet de regering alles op alles om de arbeidsparticipatie, vooral in het onderste segment van de arbeidsmarkt, te verruimen. Vandaar het zware accent op jarenlang vol te houden lastenverlichting, in samenhang

meer werk

met meer flexibiliteit en deregulering. Vandaar de nadruk op structurele versterking van de economie en op moderne infrastructuur. De regering kiest voor een balans tussen economische dynamiek en sociale bescherming; een balans tussen het stimuleren van de individuele verantwoordelijkheid van de burgers en gemeenschapszin, samenhang, cohesie; een balans tussen economische modernisering en ecologische duurzaamheid.

duurzame samenwerking

Een goede kwaliteit van de leefomgeving is voorwaarde voor een duurzame samenleving. Dat geldt binnen Nederland, maar niet minder daarbuiten. De ruimte voor wonen, werken, natuur en infrastructuur zal zo moeten worden ingericht dat de aantrekkelijkheid en aantrekkingskracht van ons land wordt gewaarborgd. Op alle niveaus zal bij het maken van beleidskeuzen de ecologische invalshoek zwaar meewegen. De maatschappelijke kosten van milieubelastende activiteiten zullen beter in de prijs tot uitdrukking worden gebracht.

voorzichtige veronderstellingen

Het begrotingsbeleid van de regering is gebaseerd op voorzichtige veronderstellingen ten aanzien van de economische groei. Dat is solide; tegenvallers liggen dan minder voor de hand.

economische groei

Naar de mate waarin de economische groei meevalt en het beleid activeert, wordt het draagvlak versterkt, het fundament onder samenleving en economie structureel hechter en verloopt de sanering van de overheidsfinanciën sneller.

essentiële overheidstaken voorop

De keuze voor behoud en kwaliteit van essentiële overheidstaken en voorzieningen en waar nodig de versteviging daarvan, voor een gelijkmatige inkomensontwikkeling en voor ruimte voor ondersteunende lastenverlichting, maakt gerichte maatregelen (bijvoorbeeld in de studiefinanciering en in de sfeer van VUT en wachtgelden) onontkoombaar. Hoe pijnlijk ook, maar niet onredelijk

medeverantwoordelijkheid van burgers

De regering rekent het zich tot plicht sober en zorgvuldig met het geld van de belasting- en premiebetaler om te gaan. Het door het vorige kabinet ingezette beleid tot bestrijding van misbruik en oneigenlijk gebruik op het terrein van de belastingen en de sociale zekerheid wordt met kracht voortgezet. Het is essentieel voor onze samenleving dat het bewustzijn wordt versterkt dat ieder naar vermogen, overeenkomstig zijn of haar wettelijke verplichtingen bijdraagt aan de algemene middelen. Alleen dan blijft een appèl op de aanwezige solidariteit – nationaal en internationaal – geloofwaardig en houdbaar. Medeverantwoordelijkheid is het cement in een zich individualiserende samenleving.

Op een aantal punten zal ik hierna verder ingaan.

\*

internationale rechtsorde

Nederland blijft zich inspannen voor vrede, veiligheid en welvaart in de wereld. Daarmee worden ook Nederlandse belangen en waarden gediend.

De Verenigde Naties ontwikkelen – met vallen en opstaan – een betere aanpak van vredeshandhaving en internationale hulpverlening. Dit is de hoofdweg naar de vestiging van een internationale rechtsorde. Het gaat niet alleen om optreden wanneer gewapende conflicten zijn uitgebroken, maar vooral om preventieve actie en het opbouwen van vredesstructuren. De VN doet in steeds sterkere mate een beroep op de lidstaten om internationale vredesoperaties mogelijk te maken, met financiële en met militaire middelen. Naar de mate van onze mogelijkheden wil de regering zich daarvoor inspannen.

Europese samenwerking

De regering kiest voor een sterke oriëntatie op Europa.

De komende jaren zijn bepalend voor de vormgeving van de Europese samenwerking: de omvang van de Europese Unie (de 'verbreding'), de agenda van feitelijke samenwer-

king, en de wijze waarop de besluitvorming doeltreffend en democratisch wordt vormgegeven (de 'verdieping'). Wij komen zowel bij de 'verbreding' als de 'verdieping' voor belangrijke beslissingen te staan.

Het belang van een stabiele ontwikkeling in Centraal en Oost-Europa is daarbij een factor van zelfstandige en historische betekenis. Van het welvarende en geïntegreerde West-Europa mag een grote inspanning worden gevraagd om democratische hervormingen aldaar te versterken.

Voor de veiligheid van Europa blijft de NAVO het belangrijkste kader. Daarbinnen dient Europa een grotere eigen verantwoordelijkheid te dragen.

Wij zullen sterker dan ooit voeling moeten houden met de ideeën en belangen van landen waarmee wij nauw verweven zijn, zoals Duitsland en België. Andersom zal er hard aan moeten worden gewerkt om onze Europese partners inzicht te geven in de Nederlandse visie.

Goed nabuurschap geldt niet alleen voor regeringen; ook provincies en gemeenten geven in het kader van grensregio's of jumelages steeds meer inhoud aan Europese en internationale samenwerking. Hetzelfde geldt voor het bedrijfsleven, maatschappelijke organisaties, onderwijs, gezondheidszorg, cultuur en onderzoek.

Het wegvallen van de deling van Europa maakt het buitenlands beleid rijker geschakeerd.

Tijdens de Koude Oorlog nam de zorg voor onze militaire veiligheid in onze aandacht een centrale plaats in. Nu staan andere onderwerpen op een vergelijkbare wijze in het middelpunt: internationale economische samenwerking, hulp bij de opbouw van democratische en pluralistische samenlevingen, bevordering van regionale stabiliteit en bestrijding van chaos, vèrgaande samenwerking bij grensoverschrijdende problemen als milieu, drugs, criminaliteit, bevolkingsgroei, migratie en wereldgezondheid.

De weg die de ontwikkelingssamenwerking is ingeslagen illustreert de nieuwe trend. Naast het stimuleren van ontwikkeling, het bestrijden van armoede en het geven van noodhulp is er volop aandacht voor ecologische verduurzaming, voor stabiliteit en vrede, voor democratie en mensenrechten. Waar ontwikkelingssamenwerking wordt ingezet bij het bestrijden van wanorde, raakt zij meer dan ooit aan het buitenlands beleid.

Integratie van buitenlands beleid en ontwikkelingssamenwerking zal één van de belangrijkste onderwerpen voor een nadere plaatsbepaling zijn (evenals de prioriteiten daarbinnen en de inzet van financiële middelen). Politiek, economie, rechtsorde, milieu en veiligheid moeten in onze samenwerking met andere landen en werelddelen in nauw verband worden gebracht. De solidariteit met de armsten en degenen die door geweld en onrecht worden getroffen kan daardoor worden verstevigd.

De regering is van mening dat de internationale positie van Nederland opnieuw in perspectief moet worden gebracht. Doel van deze herijking is niet alleen de prioriteiten voor het buitenlands beleid in brede zin opnieuw vast te stellen, maar evenzeer om de instrumenten van internationaal beleid in onderlinge samenhang toe te passen; zowel beleidsmatig en organisatorisch als financieel.

De minister van Buitenlandse Zaken zal deze herijkingsoperatie coördineren. Het ligt in het voornemen de uitkomsten hiervan in het beleid voor 1996 te verwerken.

In onderlinge samenhang gaat het om versterking van de Europese eenwording, bevordering van stabiliteit en ondersteuning van hervormingen in Midden- en Oost-Europa, bijdragen aan internationale activiteiten om wanorde te bestrijden, het verlichten van menselijk lijden, en deelneming aan een internationale aanpak van mondiale milieuproblemen. Ook de bevordering van een open systeem van internationale economische betrekkingen, waaraan meer en minder ontwikkelde landen op gelijke basis en met gelijke kansen kunnen deelnemen, wordt bij de herijking betrokken. Met

goed nabuurschap

buitenlands beleid

ontwikkelingssamenwerking

herijking internationale positie

integrale aanpak buitenlands beleid

zijn sterk internationaal georiënteerd bedrijfsleven zal Nederland, of het nu gaat om handelsstromen of internationale investeringen, daar baat bij vinden.

evaluatie ontwikkelingssamenwerking

Ook evaluatie van de ontwikkelingssamenwerking zelf zal een onderdeel zijn van deze integrale aanpak. Daar hoort ook een kritische beschouwing bij van de werkwijze te velde. Deze evaluatie is niet alleen nodig om te beoordelen of de kwaliteit en doelmatigheid van de hulp verbetering kan ondergaan, maar ook om de vraag te beantwoorden of de gewenste groei van de uitgaven voor internationale samenwerking verantwoord is. Een samenhangend beleid ten aanzien van landen, regio's en thema's dient van adequate financiële middelen te zijn voorzien.

realisme

De regering wil zich laten leiden door een realistische inschatting van onze positie ten opzichte van het buitenland.

De regering kiest tegen afzijdigheid en voor actieve deelname aan het oplossen van internationale problemen, maar wij moeten onze beperkingen kennen. Om positieve invloed uit te oefenen moeten we ook vrienden maken en ze behouden. Het gezag van Nederland in belangrijke internationale fora spreekt niet vanzelf en moet steeds met een verstandige inbreng worden bevochten.

herstructurering krijgsmacht

De krijgsmacht speelt in de huidige veiligheidssituatie een cruciale, zij het sterk gewijzigde rol.

De herstructurering die door het vorige kabinet is ingezet zal met kracht worden voortgezet. De strijdkrachten dienen goed te zijn toegerust voor hun nieuwe taken.

De overgang naar een vrijwilligerskrijgsmacht zal in 1998 moeten zijn voltooid. Door een verantwoorde herstructurering wil de regering bereiken dat het aantrekkelijk blijft in de Nederlandse krijgsmacht te dienen.

De Prioriteitennota, waarin de taken en omvang van de Koninklijke Marine, Landmacht en Luchtmacht zijn uiteengezet, blijft richtsnoer. Natuurlijk is er een spanning ontstaan tussen de in de Prioriteitennota uiteengezette plannen en de beschikbare financiën. Ook van Defensie wordt een bijdrage gevraagd voor het oplossen van de algemene financiële problematiek. Randvoorwaarde is een verantwoorde uitvoering van de Prioriteitennota.

\*

Nederlandse Antillen en Aruba

Uitgangspunt van het beleid ten aanzien van de Nederlandse Antillen en Aruba is een blijvende relatie waarbinnen de Caraïbische delen van het Koninkrijk de eigen verantwoordelijkheid in autonomie moeten kunnen waarmaken, terwijl het Koninkrijk vooral een waarborgfunctie vervult.

Zodra de discussie over de toekomstige staatkundige structuur van de Nederlandse Antillen tot conclusies heeft geleid, kan verder worden gewerkt aan de herziening en modernisering van de Koninkrijksverhoudingen.

Voor de regering staat het belang van een democratische bestuursvorm voorop met waarborgen voor deugdelijk bestuur, openbare verantwoording, rechtshandhaving, een redelijke welvaartsverdeling en ontwikkelingskansen voor de burgers.

Naast voortgezette inspanningen in Koninkrijksverband op het terrein van de buitenlandse betrekkingen en de defensie zal Nederland meewerken aan de verdediging van de Nederlandse Antillen en Aruba tegen criminele invloeden van buiten, ondermeer door de oprichting van een gezamenlijke kustwachtorganisatie onder Koninkrijksverantwoordelijkheid.

In financiële zin staan de Nederlandse Antillen en Aruba voor de opgave om ingrijpende saneringen door te voeren. De regering is bereid daarbij te helpen door meer deskundigheid ter beschikking te stellen; begrotingssteun acht het in deze geen adequaat instrument. Ook bij het inlopen van de grote achterstanden op het gebied van de wetgeving is de regering bereid Nederlandse deskundigheid beschikbaar te stellen.

\*

De maatschappelijke ontwikkelingen vragen om een wijziging in de omgangsvormen binnen onze open constitutionele verhoudingen.

Het gaat om enkele kernpunten in onze parlementaire democratie: politieke vernieuwing, collegiaal bestuur, dualisme en dienstbaarheid aan zelfstandige burgers die hun eigen verantwoordelijkheid zoveel mogelijk zelf kunnen invullen.

Besluiten dienen uiteindelijk ook naar hun inhoud in de arena van de openbare wisseling van argumenten tot stand te komen: zonder last en naar eer en geweten.

collegiaal bestuur

Dat schept een zware verantwoordelijkheid, maar die wordt gedragen en gevoed door onze traditie van collegiaal bestuur. Collegialiteit wordt gedragen door vertrouwen en een open gedachtenwisseling tussen gelijken.

Het nodige vertrouwen is ruimschoots aanwezig binnen het kabinet en ik verwacht dat de onderlinge samenwerking goed zal verlopen. Natuurlijk heeft de minister-president een bijzondere taak om die samenwerking te bevorderen, maar de eenheid van beleid zal vooral tot stand moeten komen in de raad van ministers.

Een overeenkomstige houding van goed vertrouwen en bereidheid tot samenwerking is nodig tussen de bestuurslagen.

Ook het dualisme vormt een kernpunt van onze benadering. Dualisme houdt in dat parlement en regering in open overleg tot overeenstemming proberen te komen.

dualisme

Het adagium 'de regering regeert en het parlement controleert' is uitgangspunt. Een strikte scheiding van de taken van regering en van parlement bestaat echter niet, ook al omdat ze tezamen de wetgever vormen.

De regering wil de burger nadrukkelijker betrekken bij de publieke zaak. Belangrijke middelen hiervoor zijn:

burger en politieke macht

- de invoering van een correctief referendum
- onderzoek naar een wijziging van het kiesstelsel
- vergroting van de invloed van de burger op de politieke machtsvorming.

Een ministeriële commissie zal hiertoe snel aan het werk gaan.

Voortgewerkt zal worden aan de Algemene Wet Bestuursrecht. Gestart wordt met een Algemene Bestuursdienst: op gezette tijden gaan ambtenaren van functie wisselen en ervaring opbouwen bij verschillende departementen. Dit bevordert de samenwerking in het bestuur en voorkomt onnodige bureaucratie.

Algemene Bestuursdienst

Om de bestuurskracht te vergroten wordt de Kaderwet bestuur in verandering uitgevoerd.

binnenlands bestuur

Er komen wetsvoorstellen voor een stadsprovincie in de regio Rotterdam per 1 januari 1997. Daarna volgen voorstellen voor stadsprovincies in de regio's Amsterdam en Den Haag. Met betrekking tot de overige vier stedelijke gebieden die onder de Kaderwet vallen, zullen in de loop van deze kabinetsperiode beslissingen worden genomen.

Naast dit beleid gericht op versterking van het bestuur in de stedelijke gebieden, zal in het gehele land een meer doorzichtig bestuur ontstaan door de afstemming van functionele gebiedsindelingen en samenwerkingsgebieden.

De regering is zich er zeer goed van bewust dat ook hier de inzet van de mede-overheden van cruciaal belang is voor het realiseren van centrale doelstellingen van beleid.

Ondertussen zal in het openbaar bestuur het beleid gericht op sociale vernieuwing worden voortgezet. Meer nadruk krijgen de veiligheid op straat, de ondersteuning van

sociale vernieuwing

een tolerante samenleving en de leefbaarheid van de steden, waar zich vaak een opeenstapeling van maatschappelijke problemen voordoet. Tegelijkertijd bieden de steden ook grote mogelijkheden.

In overleg met de grote steden zal een integraal beleidsprogramma worden ontwikkeld.

\*

integraal veiligheidsbeleid

Veiligheid, betrouwbare wetgeving, rechtshandhaving en rechtsstaat zijn kernbegrippen in onze samenleving. Ten diepste gaat het telkens om de verwerkelijking van de grondrechten van de burgers, het waarborgen van hun fundamentele vrijheden en de bescherming tegen de aantasting van hun persoon en goed. De wijze waarop overheid en burgers in een gedeelde verantwoordelijkheid daadwerkelijk inhoud weten te geven aan deze begrippen bepaalt in hoge mate de kwaliteit van en het welbevinden in onze samenleving. Deze woorden mogen niet verhullen dat in de werkelijkheid van alledag veel menselijk leed, gevoelens van onlust en onveiligheid het leven van tal van burgers beheersen. Dat is de reden waarom het kabinet de nadruk legt op de betekenis van het integraal veiligheidsbeleid, in samenwerking tussen overheden, maatschappelijke organisaties, het bedrijfsleven en individuele burgers. Een ieder heeft een verantwoordelijkheid op dit terrein, van het voorkomen tot en met het bestrijden van onveiligheden. Daarvoor is een breed en gezamenlijk offensief nodig. Onveiligheid of criminaliteit is nooit geheel op te lossen, maar beheersing is mogelijk. Daaraan moeten zowel overheid als burgers hun bijdragen leveren.

Afspraken zullen worden gemaakt met de lagere overheden over ieders bijdrage aan het integraal veiligheidsbeleid.

politie

Essentieel is de bijdrage van de politieorganisatie. De komende jaren zal het aantal agenten en politie-surveillanten worden uitgebreid. Dit komt vooral tegemoet aan de behoefte aan meer toezicht in velerlei vorm. Tevens wordt gewerkt aan een kwalitatieve versterking van de politie.

jeugd

Brede aandacht gaat uit naar de jeugdproblematiek. Als gevolg van werkloosheid, drugsverslaving en gebrekkige opleiding dreigt de toekomst van grote groepen jongeren, waaronder velen met een allochtone achtergrond, verloren te gaan. Een harde kern wordt verantwoordelijk geacht voor het overgrote deel van de veel voorkomende en zeer veel overlast en gevoelens van onveiligheid veroorzakende criminaliteit. Een geïntegreerd overheidsbeleid op het gebied van de jeugdhulpverlening en de jeugdbescherming, in samenhang met een sneller corrigerend strafrechtelijk optreden, is dringend geboden.

rechtshandhaving en  
criminaliteitsbestrijding

De organen en organisaties van rechtshandhaving- en criminaliteitsbestrijding zijn voor een doelmatige en doeltreffende taakuitoefening onmisbaar. Dat geldt voor de politie en de gehele rechterlijke organisatie. In verband met zijn sleutelfunctie is een reorganisatie van het Openbaar Ministerie in lijn van de aanbevelingen van de commissie-Donner gewenst. Een plan van uitvoering zal zo spoedig mogelijk aan de Kamer worden voorgelegd.

georganiseerde criminaliteit

De aanpak van de georganiseerde criminaliteit zal worden geïntensiveerd. Er komt een landelijk rechteerteam dat als aparte eenheid zal worden ondergebracht bij het Korps Landelijke Politie Diensten onder beleidsverantwoordelijkheid van de minister van Justitie. Aan de mede-betrokkenheid hierbij van de minister van Binnenlandse Zaken zal nadere uitwerking worden gegeven. Het accent in de werkzaamheden van het landelijk team zal vooral worden gelegd op financiële onderzoeken van misdaadsyndicaten en het afbreken van illegale financiële circuits. Het landelijke team zal in aanvulling op – en

uiteraard in goede samenwerking met – de bestaande kernteams functioneren. De rechtsstatelijke aspecten van het optreden tegen georganiseerde criminaliteit zullen nadrukkelijk aandacht krijgen.

De Nederlandse benadering van de drugsproblematiek blijkt relatief succes te hebben. We zullen daarmee doorgaan, maar ook op korte termijn een en ander evalueren en, zowel in eigen land als internationaal, nagaan of er nieuwe wegen kunnen worden ingeslagen. De bestrijding van de drugsoverlast en van de illegale handel zal met kracht worden voortgezet.

drugs

Het belang van veiligheid en criminaliteitsbestrijding mag niet doen vergeten dat rechtshandhaving wezenlijk veel meer omvat. Ook aan de handhaving van het recht in geschillen tussen burgers onderling en tussen burgers en overheid zal grote aandacht worden gegeven. De herziening van de rechterlijke organisatie zal worden voortgezet.

rechtshandhaving

Het vreemdelingentoezicht door de politie op degenen die hier illegaal verblijven zal meer prioriteit krijgen. Het uitzettingsbeleid zal gebaseerd zijn op de aanbevelingen van de commissie-Zeevalking. Diegenen die hier niet mogen verblijven zullen geen rechten kunnen doen gelden op gemeenschapsvoorzieningen. Om humanitaire reden wordt een uitzondering gemaakt voor voorzieningen in de gezondheidszorg en het onderwijs. Overeenkomsten voor het terugnemen van illegale vreemdelingen door het land van herkomst zullen worden bevorderd.

vreemdelingentoezicht

Tot de taak van Justitie behoort ook de beoordeling wie wel en wie niet in aanmerking komt voor toelating tot ons land in verband met een asielaanvraag. Het beleid is er op gericht de behandeling van asielaanvragen sneller af te wikkelen. De sterk gestegen aantallen aanvragen waarmee ons land in de afgelopen jaren werd geconfronteerd nopen daartoe. Zo kunnen echte vluchtelingen zo snel mogelijk worden toegelaten en een plaats in onze samenleving krijgen en wordt aan hen die geen goede gronden hebben ook snel duidelijk gemaakt dat zij hier geen opvang te verwachten hebben. Nederland zal zo op een evenredige wijze delen in de vluchtelingenstromen die zich op West-Europa richten. Onze inspanningen zullen gericht zijn op het tot stand brengen van een gemeenschappelijk Europees asielbeleid.

asielaanvragen

De regering wil graag op korte termijn overleg voeren over noodzakelijke wetgeving. Het gaat hier met name om het wetsvoorstel tot invoering van de principes van veilige landen van herkomst dat bij de Eerste Kamer ligt en dat van veilige derde landen dat bij uw Kamer is ingediend. Randvoorwaarde zal blijven dat Nederland zich ruimhartig opstelt bij de toelating van echte vluchtelingen.

Met ingang van 1 maart 1994 is een nieuw rechtsmiddelenstelsel in vreemdelingen-zaken van kracht geworden. De ervaringen met dat stelsel vormen onderdeel van een aan beide Kamers toegezegde evaluatie.

Het uitgangspunt van de regering blijft dat de totale procedure zo kort mogelijk moet zijn. Het stelsel zal ook moeten voldoen aan de eisen van rechtseenheid en rechtsbescherming. Aan de Hoge Raad zal advies worden gevraagd over de wenselijkheid van hoger beroep en zo ja, over de modaliteiten daarvan op basis waarvan zo nodig wetgeving tot stand kan komen.

\*

Investeren in jonge mensen door henzelf en de samenleving is de beste strategie voor een goede toekomst.

scholen

Scholen spelen een steeds belangrijker rol bij het bevorderen van de sociale samenhang en de maatschappelijke integratie. Vooral de integratie van nieuwkomers en immigranten, vraagt om extra inspanningen van de scholen.

Goed onderwijs draagt, door zijn rol bij de bestrijding van achterstanden, ook bij aan

de versterking van de spankracht van de steden. De grote en groeiende betekenis van de steden voor het culturele leven zal haar weerslag vinden in het beleid.

funderend onderwijs

De grondslag voor een kennisintensieve samenleving wordt gelegd door krachtig, funderend onderwijs. Daarom heeft de vorming van het jonge kind de eerste prioriteit. In het funderend onderwijs is de afgelopen jaren al veel tot stand gebracht, waarop zal worden voortgebouwd.

De scholen krijgen meer vrijheid van handelen bij de uitvoering van primaire onderwijstaken. De kwaliteit van het leraarschap blijft hoofdzaak in het onderwijsbeleid. Omdat de schoolorganisatie meer mogelijkheden krijgt voor een eigen profiel, zullen de creativiteit en de professionaliteit van de schoolleiding en de leraar centraal staan.

rol van gemeenten

In het kader van de decentralisatie krijgen de gemeenten een coördinerende rol in het achterstandenbeleid. Het wegnemen van achterstanden zal zo vroeg mogelijk moeten gebeuren, voordat het te laat is. De gemeenten worden verantwoordelijk voor de schoolbegeleidingsdiensten en voor het beheer van de gebouwen van de scholen voor basisonderwijs en algemeen voortgezet onderwijs. De bestuurlijke vormgeving van de samenwerkingsschool wordt wettelijk geregeld. Langs deze weg komen er betere mogelijkheden om in kleine gemeenschappen een onderwijsvoorziening in stand te houden.

voortgezet onderwijs

In het voortgezet onderwijs zijn de scholen bezig met de invoering van de basisvorming in de eerste fase.

De veranderingen in de tweede fase moeten leiden tot een verbeterde aansluiting van het einddiploma HAVO en VWO, alsook het MBO, op het hoger onderwijs. Voor het MBO gaat het daarbij om de aansluiting met vergelijkbare studierichtingen in het hoger beroepsonderwijs. De versterking van de praktijkcomponent van de opleiding staat daar centraal. Om die te laten slagen is het noodzakelijk dat ook het bedrijfsleven opleidingsplaatsen beschikbaar stelt. Ter stimulering worden maatregelen genomen om de kosten van arbeid te verlagen, met name in combinatie met het volgen van een opleiding. In het belang van de herkenbaarheid van dit onderwijs komt er zo spoedig mogelijk één loket voor de regio via de Regionale Opleidings Centra.

hoger onderwijs

Bij het voorgenomen beleid met betrekking tot hoger onderwijs en studiefinanciering wordt uitgegaan van de grondgedachte die ook herkenbaar is bij de sociale zekerheid en de volksgezondheid: een steeds groeiend financieel beslag maakt heroverweging van stelsels nodig.

Op de langere termijn zal de voorziene differentiatie in duur en aard van de opleidingen in het hoger onderwijs leiden tot een doelmatiger aanwending van middelen; niet zozeer doordat er minder studenten worden toegelaten, maar door een reductie in de gemiddelde studieduur.

De sterke toename van de aantallen studenten in het hoger onderwijs is gepaard gegaan met een steeds grotere behoefte aan differentiatie. Deze behoefte komt voort uit ambities en talenten van studerende, evenals uit de maatschappelijke behoefte aan hoger opgeleiden. Uitgangspunt van het voorgenomen stelsel is de toegankelijkheid overeenkomstig ieders aanleg. Toekomstige studenten zullen soms meer, soms minder jaren, maar gemiddeld korter dan nu, gebruik maken van het door de overheid bekostigd onderwijs. Dit zal het uiterste vragen van de betrokken studenten, universiteiten en hogescholen. De volgende elementen zullen een plaats moeten krijgen: de begrippen variëteit in de hogere opleidingen en de daaruit voortvloeiende differentiatie tussen de opleidingen, die gemeengoed zijn geworden; de behoefte aan selectiviteit in combinatie met meer variëteit; het 'eigen meesterschap' van de instellingen van hoger onderwijs, waarvan gebleken is dat het een solide basis biedt voor onderwijs van een goede kwaliteit; en tenslotte de succesvolle afstemming die tussen ons hoger onderwijs en dat van de ons omringende landen ontwikkeld is.



In de studiefinanciering zijn in aansluiting op maatregelen van het vorige kabinet verdere versoeringen nodig. De toegankelijkheid zal worden gewaarborgd. Met ingang van augustus 1995 zal voor nieuwe studenten in het hoger onderwijs een prestatiebeurs worden ingevoerd. Deze prestatiebeurs wordt verstrekt voor een periode die gelijk is aan de cursusduur. Door middel van het auditorenfonds zullen voorkomende knelpunten worden opgelost.

studiefinanciering

De vorming van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen geeft een impuls aan de culturele educatie, zowel binnen het onderwijs als daar buiten. Wetenschap en cultuur kunnen veel van elkaar leren over de condities die moeten worden gecreëerd om tot uitzonderlijke prestaties te komen. Ook zal het kunstonderwijs beter worden afgestemd op de mogelijkheden voor geschoold kunstzinnig talent in de toekomst.

cultuur

De regering heeft het voornemen het succes van het Deltaplan Cultuurbehoud voort te zetten en daaraan een vervolg te geven voor het onroerend erfgoed, in het bijzonder de monumentenzorg.

Deltaplan Cultuurbehoud

Het omroepbeleid moet voorwaarden scheppen voor een sterke, herkenbare publieke omroep, maar ook ruimte bieden aan vormen van commerciële omroep. De tijdsduur van de concessies wordt beperkt tot 5 jaar. Voor die tijd zal een begaanbare weg naar de toekomst worden uitgezet.

omroep

Het sociaal en cultureel beleid op terreinen zoals vrijwilligerswerk, vormingswerk, sociaal-cultureel werk en homo-lesbisch emancipatiebeleid zal een bijdrage leveren aan de versterking van de sociale cohesie in onze samenleving. De regering wil de beleidsinspanningen op deze terreinen richten op versterking van sociale verbanden, met name in de stedelijke gebieden.

versterking sociale verbanden

Het beleid tot verruiming van de kinderopvang wordt voortgezet. Met sociale partners zal worden overlegd over een toename van het aantal bedrijfsplaatsen in de kinderopvang. De regering zal voorzieningen treffen voor een ruimere inzet van met name jeugdige werklozen.

kinderopvang

De regering schat de betekenis van de sport in de samenleving hoog. Niet alleen de topsport, maar ook de mogelijkheden die de sportbeoefening biedt om vrijwel alle maatschappelijke groeperingen te bereiken. Er zal worden gestreefd naar een verdieping van de functie van de sport voor gehandicapten, voor bijzondere groepen in de grote steden, maar ook voor ouderen die nog vitaal zijn.

sport

Het gehandicaptenbeleid is gericht op het instand houden van een zorgaanbod voor hen die daarin zelf onvoldoende kunnen voorzien. Kernpunt daarbij is de gehandicapte zoveel mogelijk zelfstandig te laten zijn en hem of haar zo goed mogelijk aan de samenleving te laten deelnemen.

gehandicapten

De aanbevelingen van de commissie-Welschen voor de ouderenzorg zullen in hoofdlijnen worden gevolgd. Belangrijk is het onderbrengen van de zorg in de bejaardenoorden in de Algemene Wet Bijzondere Ziektekosten en het realiseren van betere mogelijkheden voor zorg aan huis. Nog dit najaar zal een plan van aanpak aan de Kamer worden gezonden. De voorgenomen ombuigingen op de bejaardenoorden zijn geschrapt.

ouderenzorg

Een goede gezondheid staat hoog op de prioriteitenlijst van de burger. De werkers in onze gezondheidszorg leveren kwaliteit, kennen verantwoordelijkheidsbesef en zijn toegewijd in hun werk. Deze toewijding geldt ook het omgaan met morele dilemma's in de zorg.

gezondheidszorg

Nieuwe ontwikkelingen en het vergrijzen van de bevolking zullen de vraag naar zorg de komende jaren doen stijgen. De medisch-technologische mogelijkheden nemen toe en daarmee de wensen. De middelen blijven echter schaars. Daarom zullen de effectiviteit van medisch handelen en van hulpmiddelen voortdurend moeten worden getoetst (Medical Technology Assessment). Het is verheugend dat juist op dit gebied een Europese samenwerking op gang begint te komen. De regering wil dit proces stimuleren.

#### heroriëntatie gezondheidszorg

In de afgelopen jaren is veel denkwerk over de zorg verricht. Gemeenschappelijke noemer is de overtuiging dat er een heroriëntatie moet komen. Een heroriëntatie waarbij de collectieve verantwoordelijkheid en de eigen verantwoordelijkheid van burgers, van aanbieders en van verzekeraars, elk afzonderlijk en in samenhang, worden herijkt.

De overheid blijft er verantwoordelijk voor het stelsel zo in te richten dat noodzakelijke zorg voor een ieder beschikbaar blijft. Dus moet worden gekozen welke zorg wettelijk gegarandeerd moet worden en welke zorg daarbuiten valt.

Dit zal worden vormgegeven door de particuliere ziektekostenverzekering en de ziekenfondsverzekering stapsgewijs naar elkaar te laten toegroeien. Hierin passen de aangekondigde stappen tot verkleining van het verplichte ziekenfondspakket en de voorbereiding van de introductie van een verplicht eigen risico per hoofdverzekerde in de Ziekenfondswet. Dit eigen risico vervangt een aantal bestaande eigen bijdragen. Het beleid krijgt verder vorm door de beperking van de Algemene Wet Bijzondere Ziektekosten tot onder andere onverzekerbare risico's en langdurige zorg.

#### kostenbeheersing gezondheidszorg

Grote aandacht zal uitgaan naar een beheerste kostenontwikkeling. Daarmee staat of valt de mate waarin recht zal kunnen worden gedaan aan belangrijke prioriteiten in het beleid. Een nader oordeel over de ruimte voor volumegroei zal worden gebaseerd op de resultaten van een strak volume- en kostenbeheersingsprogramma.

In de complexe sector van de volksgezondheid is een toenemende verantwoordelijkheid van aanbieders en verzekeraars onontkoombaar. Niet alleen het aanbod van zorg moet zuinig en zinnig zijn, maar dat geldt ook voor de vraag. De burger moet alleen een beroep op het zorgsysteem doen als dat echt nodig is. Zulk verantwoordelijk consumentengedrag zal worden aangemoedigd door een eigen risico in de ziektekostenverzekering.

De regering beoogt het kader voor de bestuurlijke en wetgevende werkzaamheden voor de veranderingen in de verzekeringsstructuur op weg naar convergentie, alsmede het programma voor volume- en kostenbeheersing dit najaar aan de Kamer aan te bieden.

#### grenzen van de geneeskunde

Medisch-technologische ontwikkelingen plaatsen ons ook voor morele dilemma's. De afgelopen jaren hebben discussies plaatsgehad over o.a. orgaandonatie, experimenten met embryo's en medische beslissingen rond het levenseinde. Via zulke discussies verkennen wij de grenzen van de geneeskunde die wij in onze pluriforme samenleving wensen. De regering zal die discussie blijven stimuleren en de conclusies – waar nodig – in adequate regelgeving laten neerslaan.

\*

#### ruimtelijke ordening

Nederland heeft van oudsher moeten woekeren met de beschikbare ruimte. Een samenhangend beleid op de terreinen van ruimtelijke ordening, verkeer en vervoer, natuur en milieu heeft ertoe bijgedragen dat ons land, ondanks de grote bevolkingsdruk, over een kwalitatief goede leefomgeving beschikt. Het Rijk bepaalt zich in zijn beleid tot de hoofdkeuzen. De concrete invulling en uitvoering liggen in handen van de andere overheden. Deze lijn zal worden voortgezet. In de sfeer van de hoofdkeuzen staat de regering voor de actualisering van de Vierde Nota over de ruimtelijke ordening. Door de individualisering, gezinsverdunding, instroom van migranten en de sneller dan verwachte

groei van de bevolking is de ruimtebehoefte voor wonen en werken groter dan waarmee is gerekend. Dat noopt tot een snelle afronding van de onderhandelingen over nieuwe bouwlokaties. Voorts zal worden gekeken naar de mogelijkheid van slagvaardiger procedures. Gedacht wordt aan een gecoördineerde plan- en vergunningenprocedure voor een beperkt aantal projecten die aan de Kamer worden voorgelegd.

Het budget voor de sociale woningbouw zal de komende 4 jaar zodanig worden verhoogd dat 15 000 woningen extra gebouwd kunnen worden. De volkshuisvesting zal in het teken staan van de eigen verantwoordelijkheid van burgers en instellingen. De individuele huursubsidie zal als vangnet voor degenen die dat nodig hebben blijven bestaan. Daarin past onderzoek naar vereenvoudiging en de mogelijkheid tot decentralisatie van de individuele huursubsidie. Het stadsvernieuwingsbeleid zal conform de voornemens worden uitgevoerd.

volkshuisvesting

Het milieubeleid blijft een eigen bijdrage leveren aan een gezonde en duurzame leefomgeving. Door de Nationaal Milieubeleidsplannen 1 en 2 is het beleid geleidelijk een vanzelfsprekend onderdeel geworden van het totale overheidsbeleid. Burgers en bedrijfsleven voelen zich erbij betrokken. Deze lijn wordt door de regering vastgehouden. Met het oog op de effectiviteit en acceptatie zal het milieubeleid gericht zijn op uitvoering en handhaving.

milieu

Milieuproblemen van mondiale aard vragen om een mondiale aanpak. Dit vereist samenwerking met andere landen, in het bijzonder in de Europese Unie en de Wereld Handels Organisatie.

Problemen als het klimaat vragen om inzet van soms verstrekkende instrumenten. De kleinverbruikersheffing op energie is er één van. Zij zal een bijdrage leveren aan de doelstellingen van het milieubeleid en invulling geven aan de lijn van verschuiving van lastendruk op arbeid naar milieubelastende activiteiten. Dat geeft aan dat een krachtig milieubeleid niet vereenzelvigd mag worden met verhoging van lasten. Ook de positieve effecten op technologische innovatie, nieuwe economische activiteit en werkgelegenheid mogen niet worden vergeten.

Beheersing van de mobiliteit is een wezenlijk aspect van het milieubeleid. Aan het beleid om het openbaar vervoer kwalitatief te verbeteren wordt vastgehouden. Daarvoor is het belangrijk dat het vervoeraanbod aansluit op de wensen van de reiziger. De verzelfstandiging van vervoerondernemingen en het bevorderen van marktwerking en de aanpassing van bestuurlijke en bedrijfsmatige verantwoordelijkheden zijn daarvoor nodig.

mobiliteit

Een gezonde en gevarieerde natuur behoort tot een kwalitatief goede leefomgeving. De overheid heeft ter zake van de natuurlijke omgeving een in de Grondwet verankerde zorgplicht. Het Natuurbeleidsplan geeft hieraan invulling. Onder andere door het met elkaar verbinden van natuurgebieden tot grotere gehelen en het opnieuw ontwikkelen van natuurwaarden die verloren zijn gegaan.

natuur

Nederland behoort al jaren tot de landen met relatief hoge exportcijfers en omvangrijke grensoverschrijdende investeringen.

investeringen

Geen enkel ander land van de OESO neemt in beide categorieën een vergelijkbare koppositie in. Deze internationale oriëntatie van Nederland is een niet vanzelfsprekende sterkte. De keerzijde is echter dat wij dagelijks de internationale concurrentie op alle fronten om ons heen voelen.

Dat dwingt tot alertheid en tot voortdurend investeren in samenleving en economie, dus ook in kennisinfrastructuur en wetenschap.

De keuzen voor het fundamenteel onderzoek zullen nauwer verbonden moeten worden met vragen uit de maatschappij en uit de ondernemingen.

Investeren ook in onderwijs en scholing. Individuele burgers sterk en weerbaar maken en stimuleren op weg naar zelfstandig ondernemerschap. Eigen verantwoordelijkheid bijbrengen in plaats van afhankelijkheid creëren.

deregulering en marktwerking

Ruimte geven aan nieuwe initiatieven en minder beschermende en betuttelende regels die de ontwikkeling van bedrijvigheid en de ontplooiing van burgers belemmeren en het zo waardevolle midden- en kleinbedrijf belasten met administratieve rompslomp.

Een ministeriële commissie zal leiding geven aan dit project van deregulering en versterking van de marktwerking.

midden- en kleinbedrijf

Het midden- en kleinbedrijf is de banenmachine van onze economie. Daar moeten wij het van hebben als we praten over nieuwe werkgelegenheid. Daarom zal de regering bezien hoe startende bedrijven, ook fiscaal, een handje kunnen worden geholpen.

Een deel van de voorziene lastenverlichting zal specifiek worden ingezet voor het midden- en kleinbedrijf, ook in de agrarische sector.

plattelandsvernieuwing

Zowel om economische als om redenen van behoud van vitale plattelands-gemeenschappen zal voor de land- en tuinbouw meer perspectief moeten ontstaan.

De regering wil een actief beleid voor plattelandsvernieuwing voeren. Dat past ook binnen de gezamenlijke voorstellen van het Landbouwschap en van natuurorganisaties.

Hoewel de sector zelf verantwoordelijkheid draagt voor de omschakeling, zal de overheid dit proces in voorwaardenscheppende zin blijven ondersteunen. Op die manier draagt de regering bij aan versterking van particulier ondernemersinitiatief en modernisering van de economische structuur van onderop.

leefbare toekomst

Wij moeten investeren in een leefbare toekomst. Niet op zoek naar steeds meer van hetzelfde. Maar creativiteit en innovatie inzetten voor duurzaamheid en kwaliteit van processen en producten. Daar zit schot in; milieu is vrijwel steeds een integraal onderdeel van strategische beslissingen van bedrijven. En zo hoort het.

Fonds Economische Structuurverbetering

Economische degelijkheid en ecologische duurzaamheid horen in elkaars verlengde te liggen. Technologie is vaak de sleutel tot het in harmonie brengen van die twee.

De regering zal daarnaar handelen.

Het ecologisch beleid zal een integraal onderdeel uitmaken van het economisch beleid. In dat kader zal het Fonds Economische Structuurversterking worden gezien.

technologie

Aan technologie zullen we in Nederland meer moeten doen. Technologie kan de kwaliteit van de gehele samenleving ten goede komen.

De aangekondigde intensivering van economische structuurversterkende maatregelen zal daarom mede in versterking van de technologische infrastructuur worden gezocht.

transport

De regering is zich bewust van het bijzondere belang van een goede transport- en distributie-infrastructuur voor Nederland.

Transport vergt een integrale benadering van alle vervoersmodaliteiten. Alleen zo kan Nederland haar economisch sterke positie handhaven. De regering staat een beleid voor waarbij de mainports door goede achterlandverbindingen via het water, over het spoor en de weg aansluiting krijgen op de Transeuropese netwerken. De regering is zich daarbij bewust dat zij zich binnen Europa in concurrentie met andere landen bevindt.

Betuwelijn

Ondersteund door externe deskundigheid, zal worden nagegaan of er financierbare alternatieven voor de Betuwelijn zijn.

Vervolgens zal er – in een afweging tussen baten en kosten, milieu en landschap en rekening houdend met andere prioriteiten in de sfeer van de grote infrastructuur – een definitieve beslissing genomen worden.

Binnen een halfjaar zal de regering het parlement terzake duidelijkheid geven.

Een eersteklas elektronische infrastructuur is een absolute noodzaak voor de ontwikkeling van nieuwe vormen van dienstverlening en werkgelegenheid.

elektronische infrastructuur

Het bedrijfsleven toont een grote investeringsbereidheid in deze sector.

Aan ons de taak om die bereidheid een stapje verder te helpen. Door het afgeven van een helder signaal, door voortvarendheid bij de verdere liberalisering van de telecommunicatie- en mediamarkt, en door de noodzakelijke randvoorwaarden op orde te brengen.

De dalende trend in het volume-aandeel van de Nederlandse havens ten opzichte van die van de ons omringende landen moet worden omgebogen. Het gaat echter niet alleen om volume, maar ook om logistieke positie en om toegevoegde waarde.

havens

Nederland kan de structurele groei van de luchtvaart niet negeren. Daarom biedt de regering ruimte voor de ontwikkeling van het vliegverkeer, binnen verantwoorde randvoorwaarden van economie, veiligheid en milieu.

luchtvaart

De besluitvorming over Schiphol zal zorgvuldig en voortvarend worden afgerond.

Na parlementaire behandeling zal duidelijkheid bestaan over het ontwikkelingsmodel.

\*

Meer mensen aan het werk: dat is de sleutel voor de oplossing van veel van de sociale problemen die ons land kent. Centrale opgave voor samenleving en regering is dan ook langs een veelheid van wegen meer werkgelegenheid te creëren.

meer werk

Dat vraagt om economische structuurversterking en meer aandacht voor kwaliteit en kennisinfrastructuur. Dat vraagt eveneens matiging van arbeidskosten, ondersteund door lastenverlichting in met name het onderste segment van de arbeidsmarkt.

economische structuurversterking

Er is echter veel meer nodig.

Door taakafplitsing en het benutten van de ruimte tussen het wettelijk minimumloon en de laagste CAO-schalen kunnen sociale partners bijdragen aan meer werk. Door CAO's op dit onderdeel niet langer algemeen verbindend te verklaren wordt hieraan kracht bijgezet.

CAO's

In de wet op het minimumloon zal de mogelijkheid worden opgenomen om, voor bepaalde sectoren en voor bepaalde tijd, minder dan het minimumloon te betalen, voor mensen die onvoldoende werkervaring hebben. Regelgeving op de arbeidsmarkt zal, waar die in strijd komt met de werkgelegenheidsdoelstelling, kritisch worden herbeoordeeld.

minimumloon

Voor reeds langdurig inactieven is in het regeerakkoord de 'sociale norm' aangekondigd: extra banen voor langdurig werklozen, waarover het kabinet met sociale partners afspraken wil maken.

sociale norm

Mensen raken zo weer betrokken bij de samenleving door het uitoefenen van zinvolle functies en tevens wordt de kwaliteit van de publieke dienstverlening verbeterd, waar zo'n sterke behoefte aan is.

Bij de behoedzame uitgangspunten met betrekking tot de economische groei en het voorgestelde beleid zullen tussen nu en 1998 ongeveer 350 000 mensen extra aan het werk kunnen gaan. Dat is nog niet voldoende gelet op de omvang van de inactiviteit. Maar het vraagt tegelijkertijd veel van de samenleving. Wat betreft eigen inspanningen van burgers, bedrijven en bedrijfstakken. Maar ook wat betreft de bereidheid tot inkomensoffers.

350 000 mensen extra aan het werk

Te hoge loonstijgingen leiden al snel tot verlies van werkgelegenheid en een verhoging van de inactiviteit met een fatale neerwaartse spiraal. Dat zou weer ten koste gaan van de lastenverlichting die de regering wil realiseren, ter ondersteuning van de arbeidskostenmatiging.

lastenverlichting

De lastenverlichting zal steeds zo worden vormgegeven dat aan de prioriteit voor werkgelegenheid zoveel mogelijk wordt tegemoet gekomen. Daarbij zal een goed evenwicht worden gezocht met de wenselijkheid voor het geheel van de kabinetsperiode koopkrachtverlies zoveel mogelijk te beperken en redelijk evenwichtig te spreiden, rekening houdend met draagkrachtverschillen.

sociale partners

Dit alles legt ook een zware verantwoordelijkheid op de schouders van sociale partners. De Stichting van de Arbeid heeft laten blijken prioriteit te geven aan groei en werkgelegenheid. Het kabinet wil niets liever dan daarop inhaken. Het wil dan ook op korte termijn met de sociale partners overleggen over ieders verantwoordelijkheid in de komende jaren.

De regering beoogt met haar beleidsinspanningen bij te dragen aan een gematigde ontwikkeling van de arbeidskosten.

sociale zekerheid

Het systeem van sociale zekerheid wordt verder aangepast aan de veranderende maatschappelijke werkelijkheid en aan gewijzigde inzichten. Met betrekking tot de werknemersverzekeringen zijn deze inzichten onder andere aangereikt door de parlementaire enquêtecommissie, de Sociaal-Economische Raad en de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid.

actief volumebeleid uitkeringen

Zonder de hoogte en duur van de uitkeringen aan te tasten valt er nog veel te winnen door beleid en uitvoering sterker te richten op een actief volumebeleid.

De samenleving moet de zekerheid hebben dat uitkeringen alleen daar terechtkomen waar ze nodig en gerechtvaardigd zijn.

Iedereen zal een tastbaar belang moeten krijgen bij het optimaal benutten van mogelijkheden om, waar mogelijk, weer 'uit de uitkering' te komen.

Het is nodig dat een nieuw evenwicht wordt gevonden in de verdeling van verantwoordelijkheden.

Uitgangspunt is hier dat er op zijn minst medeverantwoordelijkheid behoort te liggen op het niveau waar men het ontstaan en voortbestaan van een risico feitelijk kan beïnvloeden.

Bij de start van dit kabinet zijn deze inzichten reeds vertaald in beleidsvoornemens. De toegang tot de werkloosheidswet wordt beperkt en het risico meer bij de bedrijfstak gelegd. Voorts wordt privatisering en marktwerking geïntroduceerd in de Ziektewet en premiedifferentiatie en marktwerking in de Wet op de Arbeidsongeschiktheidsverzekering.

beleidsvoornemens sociale zekerheid

In de volksverzekeringen worden keuzes gemaakt waarbij wordt ingespeeld op de veranderde maatschappelijke werkelijkheid. Ten aanzien van de Kinderbijslag betekent dit meer nadruk op een grotere eigen verantwoordelijkheid. Dat geldt ook voor de Algemene Weduwen en Wezenwet, en de toeslagen in de Algemene Ouderdomswet.

De regering is er zich van bewust dat het daarbij gaat om ingrijpende wijzigingen. Maar deze bieden tevens ruimte voor forse vermindering van de lasten op arbeid en bedrijf. De vermindering van uitgaven schept tevens ruimte voor de uitvoering van andere essentiële overheidstaken.

Dit onderdeel van het programma van het kabinet is zonder twijfel essentieel. Daarom is afgesproken in de zomer van 1996 te bezien of de plannen voor de sociale zekerheid tijdig zullen zijn uitgevoerd. Anders zal een open afweging van beleidsopties niet achterwege kunnen blijven.

sociale zekerheid in de toekomst

Deze inspanningen, hoe noodzakelijk ook, geven onvoldoende antwoord op de vraag hoe wij er voor de langere termijn in kunnen slagen een goede sociale zekerheid vorm te geven. Daarover zal het kabinet grondig nadenken. Sociale zekerheid zal beter moeten gaan aansluiten op de sociale veranderingen door emancipatie en individualise-

ring. Dat betekent minder collectieve regelingen voor dynamische en zelfstandige mensen. Tegelijk zal sociale zekerheid moeten blijven bestaan om werknemers van wie meer flexibiliteit wordt verwacht, daartoe in staat te stellen en moet voor mensen voor wie geen andere mogelijkheid open staat, blijvend sociale bescherming worden geboden. Vanzelfsprekend is het behoud van voldoende draagvlak voor de financiering van het basispensioen, de AOW, uitgangspunt van de bezinning van het kabinet. Over deze vraagstukken zal de regering zich bij de begroting 1997 tot de Kamer richten.

\*

Meneer de Voorzitter,

Nederland herdenkt volgend jaar dat ons land een halve eeuw geleden werd bevrijd.

In die halve eeuw hebben zich grote veranderingen voorgedaan. Van een leeggeroofd land is een goed toegerust land gemaakt; een berooide bevolking heeft zich opgewerkt tot een welvarende natie waar niemand behoeft te verkommeren, een land gekenmerkt door een opvallende mate van solidariteit en gemeenschapszin tussen de mensen onderling.

Deze verworvenheden zijn niet vanzelfsprekend. Daar is hard voor gewerkt en dat moet ook zo blijven. Nu de wereldeconomie de afgelopen jaren zoveel meer landen laat zien die echt gaan meetellen, dicht bij huis en ver weg, zal de concurrentie nog scherper worden. We zullen onze ambities op een hoger niveau moeten stellen.

We zullen nieuwe kansen alleen kunnen benutten als we daarvoor toegerust zijn. Niet alleen de kwaliteit van onze producten is belangrijk, ook de prijs. De kosten van inactiviteit die zo zwaar wegen in de kostprijs van de Nederlandse productie, moeten we stap voor stap verminderen. Doen we dat niet dan verliezen we onze sterke positie.

Op nog een ander punt heeft zich na de oorlog een opvallende ontwikkeling ten goede voorgedaan. Onze bevolking heeft de gelegenheid gekregen op zeer ruime schaal deel te nemen aan vele vormen van onderwijs. Het ontwikkelingspeil is spectaculair gestegen. Hand in hand daarmee is ook gegaan een toenemende zeggenschap over en inspraak bij zaken die de mensen rechtstreeks raken. Dat stelt hoge eisen aan allen die leiding geven of het nu is in het bedrijfsleven of in het openbaar bestuur. Met vallen en opstaan is dat besef doorgedrongen maar er valt op dit punt nog genoeg te verbeteren.

Er is helaas ook een kant van onze samenleving waar zich duidelijk een keer ten kwade heeft afgetekend. De veiligheid en de criminaliteit tonen een zorgwekkend beeld.

De veelvormigheid ervan stelt de overheid voor grote problemen. Wondermiddelen daartegen zijn niet voorhanden. Ik geef u echter de verzekering dat de regering niets zal nalaten het gevoel van onzekerheid dat bij veel mensen hand over hand is toegenomen, terug te dringen.

Het zwaarste verwijt dat een overheid kan treffen is dat ze ernstig tekortschiet in de bescherming van mens, have en goed.

Het kabinet dat zich vandaag aan u presenteert wil ernaar streven het vertrouwen van de burgers in de politiek te versterken en de afstand tussen burgers en bestuur te verkleinen. De regering is bereid om eigen keuzen te maken en zal de eigen verantwoordelijkheid niet schuwen, maar zal tijdig over die keuzen met de volksvertegenwoordiging overleggen.

Een open houding zal er ook zijn ten opzichte van de samenleving, burgers en organisaties. Zo kunnen in samenspraak met volksvertegenwoordiging en maatschappij plannen worden bijgesteld en aangepast indien dat wenselijk is. Regeren is onlosmakelijk verbonden met het doorhakken van knopen. Dat brengt mee dat niet iedereen altijd zijn zin kan krijgen.

verworvenheden

veiligheid en criminaliteit

vertrouwen van de burgers in de politiek

verantwoordelijkheid van burgers

Dit past in een samenleving van burgers die vanuit hun eigen verantwoordelijkheid oordelen en beoordelen, en ook op die eigen verantwoordelijkheid worden aangesproken.

bestuur in openheid en overleg

Het doeltreffend en democratisch functioneren van het openbaar bestuur is een eis die de samenleving stelt; een samenleving die recht heeft op een bestuur dat zijn eigen kunnen niet overschat, maar dat zegt wat het doet en doet wat het zegt. Een bestuur dat bereid is in openheid en overleg het noodzakelijke tot stand te brengen. Dit gaan we doen.



## II DEBAT OVER DE REGERINGSVERKLARING

## Debat over de regeringsverklaring

### OVERZICHT TOEZEGGINGEN MINISTER-PRESIDENT NAMENS DE REGERING AAN DE TWEDE KAMER

– Antwoord van de Regering, 1 september	31
Overzicht moties	33
– tekst moties	34

N.B.: Onderstaande toezeggingen zijn gedestilleerd uit de bijdragen van premier Kok aan het debat over de regeringsverklaring, stenografisch verslag Tweede Kamer.

## Antwoord van de regering, 1 september

Een goede en verantwoorde uitvoering van de Prioriteitennota staat voorop. Dit is de randvoorwaarde, de toetssteen voor de invulling, vormgeving en realiseerbaarheid van bezuinigingsbedragen.

Bezuinigingen op Defensie

De ministeriële commissie betreft de inzichten en ervaringen opgedaan tijdens deze kabinetsformatie bij haar analyse en verdere werkzaamheden.

Staatkundige vernieuwing

De Kamer zal zo snel mogelijk worden geïnformeerd over de samenstelling en taakomschrijving van de ministeriële commissie.

De mogelijkheid dat voorafgaand aan invoering van het correctief referendum ervaring wordt opgedaan met een niet-decisief referendum wordt nader geanalyseerd.

Het kabinet komt vóór de jaarwisseling met een plan van aanpak voor de versterking van politie en de justitiële keten.

Rechtshandhaving

Zal in de tweede helft van de kabinetsperiode plaatsvinden.

Evaluatie Politiewet

Het kabinet is bereid tot open overleg met de onderwijsorganisaties om tot een vernieuwd stelsel van hoger onderwijs te komen. Het kader en de keuzen die in het regeerakkoord zijn neergelegd zijn daarbij uitgangspunt.

Verkorting studieduur in hoger onderwijs

De regering zal haar best doen cultuur op een zodanige manier te laten delen in de 400 miljoen gulden die tot 1998 bestemd is voor beleidsintensiveringen op de terreinen onderwijs, ouderenbeleid, hulpverlening en cultuur, dat deze sector – rekening houdend met de ook daar noodzakelijke besparingen – “per saldo niet in de min” komt. Bij de OCW-begroting voor 1995 kan dit nader worden besproken.

Cultuur

Het kabinet zal op korte termijn uitwerking geven aan de vormgeving van de inburgeringscontracten en de bijbehorende sancties.

Asielbeleid

In de memories van toelichting van de betreffende begrotingen zal de Kamer nader worden geïnformeerd over de evaluatie van de wet, die op 1 september 1994 in werking treedt.

Wet gelijke behandeling

Het voorgenomen beleid zoals beschreven in de nota over drugsoverlast van de staatssecretaris van WVC en de minister van Justitie uit december 1993 kan ook na 1994 daadwerkelijk worden uitgevoerd. Dit onderwerp zal snel en in geactualiseerde vorm in de Kamer aan de orde komen.

Bestrijding drugsoverlast

Bij de uitwerking van het systeem van premiedifferentiatie in de WAO wordt nadrukkelijk bekeken of en in hoeverre bedrijfstakken hun risico volledig kunnen dragen. In het komende wetsvoorstel zal nader uitwerking worden gegeven aan de bandbreedte waarbinnen de premiedifferentiatie eventueel vorm moet krijgen.

Premiedifferentiatie WAO

Het kabinet zal op korte termijn een totaal-aanpak ontwikkelen voor de vermindering van langdurige werkloosheid en voor reïntegratie van mensen die moeilijker aan de slag komen op de arbeidsmarkt.

Reïntegratie arbeidsongeschikten

Het kabinet zal de werking van de kindertabel “op gezette tijden” bezien in samenhang met de totale evaluatie van de IHS-regeling.

Kindertabel IHS

## Inkomenstoets AOW

Bij de voorbereiding van de wetwijzigingen zullen mogelijke gedragseffecten en mogelijke gevolgen van de wijzigingen grondig worden geanalyseerd en, als dat kan, naar vermogen worden ondervangen.

Met behoud van posities is het kabinet bereid om de Kamer zo snel mogelijk nadere informatie te geven die nodig is voor een meer finale politieke beoordeling van het geheel respectievelijk van alternatieven. Die informatie zal van een beperkt en tussentijds karakter zijn.

Gegeven de samenhang tussen de inkomensafhankelijke regelingen en de verlenging van de tweede schijf en gelet op een aantal onzekerheden over de mogelijkheden van mensen ouder dan 65 om een deel van hun aanvullend inkomen later te ontvangen, zal het kabinet dit onderwerp grondig bezien.

## Koopkracht AOW

Het kabinet heeft het voornemen om bij de begroting voor 1995 nadrukkelijk aan te geven dat en hoe het ervoor zorgt dat het koopkrachtbeeld voor 1995 er evenwichtig en rechtvaardig uitziet, met bijzondere aandacht voor de mensen met alleen AOW.

## Landbouw

Bij de stukken die aan de begroting van Landbouw ten grondslag liggen zal het kabinet aangeven hoe het wil bijdragen aan het op waarde schatten van een voldoende krachtig, levensvatbaar en voor de toekomst uitgeruste agrarische sector.

## Werkgelegenheid

Het kabinet zal grondig nadenken over de wijze waarop het in voorwaardenschepende of ondersteunende zin aan het proces van herverdeling van arbeid een bijdrage kan leveren. In het overleg met de sociale partners gaat het niet om de simpele vraag of er sprake moet zijn van loonmatiging, maar om de vraag hoe er beslissingen worden genomen ten gunste van meer werkgelegenheid.

## Overheveling van Cultuur naar O&amp;W

Het is de inzet van het kabinet om de kosten van de overheveling op een goede manier in de huidige apparaatskosten in te passen.

## Grote projecten

Het kabinet zal de verdere mogelijkheden op de weg van de planologie bekijken en de Kamer op een passend moment informeren over de bevindingen.

## Deregulering

Het kabinet zal binnen een half jaar met een inventaris en een voorstel voor een verdere aanpak komen.

## Gezondheidszorg

Het kabinet presenteert op korte termijn een plan van aanpak voor de volume- en kostenbeheersing in de gezondheidszorg aan de Kamer.

## Economie-ecologie

De minister-president is beschikbaar om mede leiding te geven aan een poging om dit beleidsonderdeel als een van de dragende fundamenten van het kabinetsbeleid verder uit te werken, zodat er een politiek commitment van uitgaat. Dat is een van de punten waarop het kabinet aan het einde van zijn periode zal worden beoordeeld.

## Sociale norm werkgelegenheid

Het kabinet zal in het overleg met de sociale partners een afspraak maken over de sociale norm. Reductie van het percentage van de beroepsbevolking dat langer dan 1 jaar werkloos is met 1% is daarbij inzet.

## OVERZICHT MOTIES DEBAT REGERINGSVERKLARING

Onderwerp 23 715	Indiener(s)	Voor	Tegen
Nr. 15 Onverkort uitvoeren van de Prioriteitennota VERWORPEN	Heerma	CDA, AOV, CD, RPF, SGP, GPV, 55+	D66, PVDA, VVD, GL, SP
Nr. 16 Uitgaven ontwikkelingshulp minimaal handhaven op niveau huidig BPN percentage VERWORPEN	Heerma	CDA, GL, RPF, SGP, GPV, SP	D66, PVDA, VVD, AOV, CD, 55+
Nr. 17 Voornemens m.b.t. kinderbijslag heroverwegen VERWORPEN	Heerma	CDA, GL, RPF, SGP, GPV, SP	D66, PVDA, VVD, AOV, 55+, CD
Nr. 18 Prioriteitenstelling m.b.t. werkgelegenheid herzien (minder collectief, meer markt) VERWORPEN	Heerma	CDA, AOV, CD, SGP, 55+	D66, VVD, PVDA, GL, RPF, GPV, SP
Nr. 19 Bevriazing AOW voor 1995 herzien VERWORPEN	Nijpels-Hezemans c.s.	AOV, 55+, SP, GL, CD, RPF, SGP,	D66, VVD, PVDA, CDA, GPV
Nr. 20 AOW koppelen aan de loonontwikkeling VERWORPEN	Nijpels-Hezemans c.s.	AOV, 55+, GL, CD, RPF, SP	D66, VVD, PVDA, CDA, SGP, GPV
Nr. 21 Beperking van AOW-toeslag heroverwegen AANGEHOUDEN TOT NADER ORDER	Nijpels-Hezemans c.s.		
Nr. 22 Opstellen van een samenhangend plan voor een duurzame economie AANGEHOUDEN TOT BEGROTING MILIEU	Rosenmöller		
Nr. 23 Afspraken met sociale partners om daling van langdurige werkloosheid tot maximaal 2% beroepsbevolking in 1998 realiseren INGETROKKEN	Rosenmöller		
Nr. 24 Instelling staatscommissie om effecten van voorgenomen maatregelen op o.a. sociale zekerheid in kaart te brengen, voorstellen uit te werken en voor medio 1996 te rapporteren VERWORPEN	Van Dijke	RPF, AOV, GL, SP, 55+	D66, PVDA, VVD, CDA, CD, SGP, GPV
Nr. 25 Niet loslaten van streefpercentage van 0,9% BNP VERWORPEN	Van Dijke	RPF, CDA, GL, GPV, SGP, SP	AOV, D66, PVDA, VVD, 55+, CD
Nr. 26 Inzake HSL het TU-Delft alternatief in PKB- procedure laten meewegen AANGEHOUDEN MOGELIJK BIJ BEGROTING V&W	Van Dijke, Rosenmöller, Van der Vlies		
Nr. 27 Ombuiging LNV opschorten. werkgelegenheid herzien (minder collectief, meer markt) VERWORPEN	Van der Vlies	AOV, CD, RPF, SGP, GPV, 55+, CDA	PVDA, VVD, D66, GL, SP

- Nr. 15  
Heerma
- De Kamer,  
gehoord de beraadslaging,  
overwegende, dat de financiering van de herstructurering van de krijgsmacht gegarandeerd moet zijn;  
van oordeel, dat het defensie-budget daarom niet onder het niveau van de Prioriteitennota mag zakken:  
spreekt uit dat de Prioriteitennota onverkort moet worden uitgevoerd,  
en gaat over tot de orde van de dag.
- verworpen
- Nr. 16  
Heerma
- De Kamer,  
gehoord de beraadslaging,  
spreekt uit dat de uitgaven voor zuivere ontwikkelingshulp minimaal op het niveau van het huidige BPN percentage worden gehandhaafd,  
en gaat over tot de orde van de dag.
- verworpen
- Nr. 17  
Heerma
- De Kamer,  
gehoord de beraadslaging,  
overwegende, dat door de kabinetsvoornemens huishoudens met kinderen onevenredig worden getroffen:  
roept de regering op haar voornemens met betrekking tot de ingrepen in de kinderbijslag te heroverwegen,  
en gaat over tot de orde van de dag.
- verworpen
- Nr. 18  
Heerma
- De Kamer,  
gehoord de beraadslaging,  
constaterende, dat het kabinet terecht voorrang geeft aan werkgelegenheid;  
overwegende, dat het beleid van het kabinet te veel nadruk legt op banan in de collectieve sector;  
overwegende, dat daarentegen te weinig wordt gedaan aan economische structuurversterking in de marktsector, met name het MKB en de land- en tuinbouw:  
verzoekt de regering haar prioriteitenstelling te herzien,  
en gaat over tot de orde van de dag.
- verworpen
- Nr. 19  
Nijpels-Hezemans, Van Wingerden, Verkerk, Aiking-Van Wageningen, Hendriks
- De Kamer,  
gehoord de beraadslaging,  
overwegende, dat de AOW dient te worden beschouwd als een basispensioen;  
dat degenen die mede de naoorlogse welvaart hebben opgebouwd recht hebben op absolute veiligstelling van dit basispensioen:  
verzoekt het kabinet de bevrozing van de AOW voor 1995 te heroverwegen,  
en gaat over tot de orde van de dag.
- verworpen
- Nr. 20  
Nijpels-Hezemans, Van Wingerden, Verkerk, Aiking-Van Wageningen, Hendriks
- De Kamer,  
gehoord de beraadslaging,  
overwegende, dat de AOW dient te worden beschouwd als een basispensioen;  
dat degenen die mede de naoorlogse welvaart hebben opgebouwd recht hebben op absolute veiligstelling van dit basispensioen:  
verzoekt het kabinet er alles aan te doen om de AOW weer volledig te koppelen aan de loonontwikkeling,  
en gaat over tot de orde van de dag.
- verworpen

De Kamer,  
gehoord de beraadslaging,  
overwegende, dat de beperking van de AOW-toeslag voor AOW-gerechtigden met een jongere partner die daarnaast een aanvullend pensioen ontvangen, onevenredig grote inkomensgevolgen heeft;  
dat deze beperking tot gevolg kan hebben dat 65+-ers met een jongere partner minder ontvangen dan alleenstaande 65+-ers onder overigens gelijke omstandigheden: verzoekt het kabinet de beperking van de toeslag per 1 januari 1996 voor nieuwe gevallen te heroverwegen,  
en gaat over tot de orde van de dag.

Nr. 21  
Nijpels-Hezemans, Van Wingerden, Verkerk, Aiking-Van Wageningen, Hendriks

aangehouden tot nader order

De Kamer,  
gehoord de beraadslaging,  
overwegende, dat ook het kabinet blijkens het regeerakkoord van mening is dat economie en ecologie moeten samengaan;  
overwegende, dat nog onvoldoende inzicht bestaat in de noodzakelijke aanpassingen in de diverse sectoren om deze binnen duurzaamheidsgrenzen te brengen:  
nodigt de regering uit om in overleg met de maatschappelijke organisaties een samenhangend plan met daarin concrete maatregelen op te stellen voor het realiseren van een duurzame economie,  
en gaat over tot de orde van de dag.

Nr. 22  
Rosenmöller

aangehouden tot begroting milieu

De Kamer,  
gehoord de beraadslaging,  
overwegende, dat momenteel meer dan 3% van de beroepsbevolking langdurig, langer dan één jaar, werkloos is;  
overwegende, dat de regering in overleg met de sociale partners wenst te komen tot realisatie van een "sociale norm" om de langdurige werkloosheid terug te dringen:  
verzoekt de regering zodanige afspraken te maken met de sociale partners dat een daling van de langdurige werkloosheid tot maximaal 2% van de beroepsbevolking in 1998 gerealiseerd kan worden,  
en gaat over tot de orde van de dag.

Nr. 23  
Rosenmöller

ingetrokken

De Kamer,  
gehoord de beraadslaging,  
overwegende,  
– dat het, blijkens het regeerakkoord gewenst is "...dat in de loop van deze kabinetsperiode grondig wordt nagedacht over de vereisten waaraan ons sociale stelsel op de lange termijn zal moeten voldoen.";
   
– dat daarbij bijzondere aandacht zal "...worden gegeven aan de samenhang tussen individualisering en (nieuwe) solidariteit, alsmede aan de noodzakelijke activerende werking van het stelsel.";
   
– dat ook de (voorgenomen) maatregelen met betrekking tot de belastingen, subsidies en de volksgezondheid van invloed zijn op, c.q. beïnvloed worden door maatregelen op het gebied van de sociale zekerheid;
   
– dat samenhang tussen en inzicht in het complex van sociale zekerheid, belastingen, subsidies en volksgezondheid, vereist is om tot verantwoorde afwegingen te kunnen komen:  
verzoekt de regering een staatscommissie te benoemen met de opdracht
   
– de effecten van de (aangekondigde) maatregelen op het terrein van sociale zekerheid, belastingen, subsidies en volksgezondheid, in kaart te brengen;
   
– voorstellen uit te werken om voor de lange termijn te komen tot een samenhangend stelsel van sociale zekerheid, belastingen, subsidies en volksgezondheid en daarover voor de zomer van 1996 te rapporteren.  
en gaat over tot de orde van de dag.

Nr. 24  
Van Dijke

verworpen

- Nr. 25  
Van Dijke
- verworpen
- De Kamer,  
gehoord de beraadslaging,  
spreekt als haar mening uit dat de herbezinning op het buitenlands beleid niet mag leiden tot het loslaten van het in het regeerakkoord genoemde streefpercentage van 0,9% BNP,  
en gaat over tot de orde van de dag.
- Nr. 26  
Van Dijke, Rosenmöller, Van der Vlies
- aangehouden, mogelijk bij begroting V&W
- De Kamer,  
gehoord de beraadslaging,  
overwegende,  
– dat het regeerakkoord vermeldt dat “Het besluit tot aanleg van de Hoge Snelheidslijn wordt bevestigd met inbegrip van de tracékeuze.”;  
– dat uit onderzoek van de TU-Delft blijkt dat bij aanpassingen van het bestaande tracé, sprake is van een kansrijk alternatief;  
– dat door middel van dit alternatief doorsnijding van het Groene Hart wordt voorkomen;  
– dat hiermee voorts doorsnijding van het kassengebied bij Bleiswijk overbodig is geworden;  
– dat hiermee de regio Den Haag optimaal wordt ontsloten;  
– dat de minister van Verkeer en Waterstaat, blijkens persberichten, heeft laten weten dat de TU-studie “enkele gedachten bevat die nadere bestudering waard zijn”:  
verzoekt de regering die stappen te nemen welke nodig zijn om het door de TU-Delft onderzochte alternatief een volwaardige rol in de PKB-procedure te kunnen laten spelen,  
en gaat over tot de orde van de dag.
- Nr. 27  
Van der Vlies
- verworpen
- De Kamer,  
gehoord de beraadslaging,  
van mening, dat de land- en tuinbouw sector in het licht van zowel de internationale concurrentiepositie, als een betere afstemming op geldende randvoorwaarden van milieu en natuur, dringend versterking en vernieuwing behoeft;  
overwegende, dat daarvoor voldoende mogelijkheden en stimulansen moeten ontstaan en dat het aanpassingsvermogen van de agrarische sector ondersteuning door het overheidsbeleid vraagt;  
overwegende, dat de in het regeerakkoord aangekondigde ombuiging in de uitgaven van LNV (oplopend tot 267,5 miljoen gulden in 1998), daarmee vooralsnog op gespannen voet staat en een hypotheek legt op het intensieve en open overleg dat met de landbouwsector zal worden gevoerd;  
verzoekt de regering, genoemde ombuiging, zoals in bijlage 2 van het regeerakkoord is aangegeven, op te schorten, zodat er ruimte komt voor een herbezinning op deze voornemens, waarbij de land- en tuinbouw sector uiteraard dient te worden betrokken,  
en gaat over tot de orde van de dag.



### **III REGEERACCOORD**

13 augustus 1994

## **INLEIDING**

1.	WERK, SOCIALE ZEKERHEID EN INKOMEN	43
2.	VOLKSGEZONDHEID	50
3.	FINANCIEEL BELEIDSKADER	52
4.	MODERNE ECONOMIE EN DUURZAME ECOLOGIE	57
5.	OVERHEID EN SAMENLEVING	59
6.	VEILIGHEID EN LEEFBAARHEID	60
7.	EMANCIPATIE EN OUDEREN	62
8.	ONDERWIJS, CULTUUR EN MEDIA	62
9.	KONINKRIJKSZAKEN	66
10.	INTERNATIONAAL	66

## **BIJLAGEN:**

1.	VOLKSGEZONDHEID	69
2.	UITGAVENBEPERKINGEN RIJKSBEGROTING	73
3.	BELEIDSINTENSIVERINGEN	77

# KEUZEN VOOR DE TOEKOMST

## Inleiding

Nederland is een land met toekomst. Onze economie is hoogproductief en de sociale samenhang is nog steeds relatief sterk.

Werkgelegenheid

Toch is het behoud van nationale verworvenheden in een open wereldsysteem steeds minder vanzelfsprekend. Door de toenemende economische concurrentie moet onze welvaart met steeds grotere inspanning worden gerealiseerd, terwijl de belasting van het milieu hoge eisen stelt aan de verdere economische ontwikkeling.

De belangrijkste zorg van Nederland is het tekort aan werkgelegenheid. Teveel mensen verblijven geteld of ongeteld in de wachtkamer van de arbeidsmarkt, zijn arbeidsongeschikt of reeds op middelbare leeftijd buiten het arbeidsproces komen te staan.

De banengroei in de Nederlandse economie is onvoldoende om het sterk groeiende aantal mensen dat zich op de arbeidsmarkt meldt van een baan te kunnen voorzien. Vrouwen zijn bezig hun achterstand in te lopen. Nederland telt in vergelijking meer jongeren dan andere Europese landen. Immigratie zorgt eveneens voor nieuwkomers op de arbeidsmarkt.

De gevolgen van werkloosheid zijn bedreigend voor de mensen die het treft en voor de samenleving als geheel, zeker als steden en buurten in het teken van uitsluiting en inkomensachteruitgang komen te staan. De werkloosheid is een sociale en economische aanklacht, zeker naarmate de langdurige werkloosheid een steeds hardere kern gaat vormen.

De leidende gedachte in dit programma is het herijken van de verhouding tussen gemeenschappelijke regelingen en eigen verantwoordelijkheid. Dat gebeurt niet alleen vanuit de (economische) overweging dat meer concurrentie en meer prikkels tot betere prestaties en grotere doelmatigheid kunnen leiden.

Deze herijking sluit ook aan bij de grotere zelfstandigheid van mensen in gewijzigde culturele en maatschappelijke verhoudingen. Zo kan een nieuw evenwicht groeien tussen de behoefte aan bescherming en de noodzaak van dynamiek.

Daar is het volgende voor nodig:

### *a) Een moderne structuur van de Nederlandse economie.*

De toekomst van de Nederlandse economie is veel meer dan een kostenvraagstuk. Wie kiest voor duurzaamheid beseft dat economische groei niet «méér van hetzelfde» zal mogen zijn. Het uitputten van onze leefomgeving zal steeds meer moeten plaatsmaken voor het putten uit onze inventiviteit en creativiteit.

Economische structuur

### *b) Versterken van ondernemingszin.*

Met minder regelgeving en administratieve druk en meer ondersteuning en erkenning van persoonlijk initiatief is met name in het midden- en kleinbedrijf – de banenmotor van de economie – een sterke groei van het aantal ondernemingen en van de werkgelegenheid mogelijk.

Ondernemen

### *c) Verruiming van de arbeidsdeelname.*

Dit vraagt een samenstel van inspanningen. De arbeidsmarkt moet flexibeler werken, de sociale zekerheid moet activerender worden. Scholing, opleiding en arbeidsbemiddeling moeten in onderlinge samenhang verder worden verbeterd. De bruto-loonkosten moeten worden verlaagd, met name voor de lager betaalde arbeid.

Arbeidsmarkt

### *d) Aanpassingen van het stelsel van sociale zekerheid.*

Drie uitgangspunten zijn van belang:

Sociale zekerheid

1. De sociale zekerheid zal burgers die er echt op zijn aangewezen de zekerheid moeten blijven bieden die in dat begrip ligt besloten.
2. De groeiende inactiviteit veroorzaakt hoge maatschappelijke en financiële kosten. Als die kosten niet worden verminderd, kost dat concurrentiekracht en banen. De houdbaarheid van ons niveau van sociale bescherming erodeert dan. Daarom zal de activerende werking van (onderdelen van) het stelsel zwaarder moeten tellen.
3. Er is behoefte aan nieuwe evenwichten in de verantwoordelijkheidsverdeling tussen overheid, burgers, bedrijven en sociale partners. Concurrentie en marktwerking kunnen de uitvoering verbeteren.

#### Overheidsfinanciën

##### *e) Voortgaande gezondmaking van de overheidsfinanciën.*

De druk van de rentelasten op de rijksbegroting en de eisen die de EMU stelt maken een verdere verlaging van het financieringstekort noodzakelijk. Zo wordt de basis gelegd voor een meerjarig en structureel begrotingsbeleid en de invoering op termijn van een kapitaaldienst. Binnen het geheel van de overheidsuitgaven is een verschuiving nodig van consumptieve uitgaven naar investeringen en kerntaken van de publieke sector. Een vitale publieke sector zal borg staan voor kwaliteit en zekerheid.

#### Binnenlands bestuur

##### *f) Vernieuwde bestuurlijke verhoudingen.*

In de bestuurlijke verhoudingen zijn nieuwe impulsen nodig. De betrokkenheid van de burger bij het bestuur kan een nieuwe dimensie krijgen door andere wegen in te slaan, bijvoorbeeld door de invoering van een referendum en aanpassingen van het kiesstelsel voor te bereiden.

Ook de overheid zelf zal zich moeten vernieuwen. Meer kwaliteit en dienstgerichtheid, alsmede concentratie op kerntaken zijn sleutelbegrippen. De taakverdeling binnen de overheid en de dienstverlening aan de burger kunnen door verdergaande decentralisatie worden verbeterd. De reeds ingezette reorganisatie van het binnenlands bestuur zal worden voortgezet als bijdrage tot deze vernieuwingen.

#### Sociale vernieuwing

##### *g) Sociale samenhang.*

De veiligheid op straat, maar ook de leefbaarheid in de steden vereist extra aandacht. Sociale vernieuwing zal verder gestalte moeten krijgen om in onze samenleving de basis voor samenhang en tolerantie te versterken. Dat betekent dat mensen die tot ons land worden toegelaten zich, in een evenwicht van rechten en plichten, welkom kunnen voelen.

#### Onderwijs en cultuur

##### *h) Onderwijs en cultuur.*

Goed onderwijs voor iedereen en een open, geschakeerd cultureel leven zijn van grote betekenis voor de individuele ontwikkeling en de weerbaarheid van mensen, en daardoor ook essentiële voorwaarden voor een samenleving die innerlijk sterk en verdraagzaam genoeg is om onvermijdelijke schokken te kunnen opvangen. Bovendien is een hoog opleidingspeil een onmisbare produktiefactor bij het vernieuwen van onze economie. Er wordt daarom een alert onderwijs- en cultuurbeleid gevoerd.

#### Internationale verhoudingen

##### *i) Internationale verhoudingen.*

De veranderende internationale verhoudingen in de wereld vragen om een nieuwe plaatsbepaling van Nederland, waarbij een uitdrukkelijk beroep wordt gedaan op onze inzet en solidariteit in het belang van vrede en ter ondersteuning van zwakkeren in de wereld om ons heen. Ons land zal zich sterk maken voor een duidelijke opstelling van een groter wordende Europese Unie, terwijl het daarbinnen zijn eigen plaats zal markeren.

Waar de overheid haar beperkingen kent en zich concentreert op wat werkelijk van belang is, waar burgers uitgedaagd worden medeverantwoordelijkheid te dragen, daar zijn grote kansen voor economische, sociale en bestuurlijke vernieuwing.

Kortom

Door keuzen te maken voor de toekomst kan Nederland de basis leggen voor een evenwicht van dynamiek en samenhang waaraan op weg naar de volgende eeuw zo'n grote behoefte bestaat.

## 1. WERK, SOCIALE ZEKERHEID EN INKOMEN

In de komende kabinetsperiode zullen zich naar verwachting 300 000 mensen op de arbeidsmarkt melden voor een baan. Daarnaast ontvangen vele honderdduizenden mensen een inkomensvervangende uitkering wegens werkloosheid en gedeeltelijke arbeidsongeschiktheid.

Extra werk

Naar huidig inzicht zal in het behoedzame scenario van het CPB – zonder nader beleid – de komende vier jaar voor ongeveer 230 000 mensen werk ontstaan. Dat zou betekenen dat de inactiviteit nog verder oploopt. Overheid, werkgevers en werknemers zullen deze negatieve spiraal moeten doorbreken. Dat is alleen mogelijk wanneer alle betrokkenen bereid zijn mét elkaar werkelijke keuzen te maken. Dat vraagt om een gezamenlijke krachtsinspanning van burgers en bedrijven die gedurende de gehele kabinetsperiode wordt volgehouden.

Ondersteund door het thans in te zetten beleid moet het mogelijk zijn tussen nu en 1998 tenminste 350 000 mensen extra aan het werk te krijgen.

In het bijzonder aan de onderkant van de arbeidsmarkt is een verlaging van de arbeidskosten en een vergroting van de participatie wenselijk en mogelijk.

De navolgende beleidsmaatregelen kunnen daartoe bijdragen:

Maatregelen

1. Een door de jaren heen vol te houden bereidheid om genoeg te nemen met een zeer gematigde contractloonstijging. Lastenverlichtende maatregelen van de overheid kunnen ertoe bijdragen dat het koopkrachtverlies beperkt blijft en evenwichtig zal zijn gespreid, rekening houdend met draagkrachtverschillen.
2. Het scheppen van meer banen in het segment tussen het wettelijk minimumloon en de laagste cao-schalen. Dit zal worden bevorderd door het niet langer algemeen verbindend verklaren van cao's op dit onderdeel en het creëren van eenvoudige functies in de markt- en collectieve sector, onder meer door taakafplitsing.
3. Dispensatie van de Wet op het Minimumloon voor bepaalde sectoren en voor beperkte tijd, eventueel aangevuld met aanloopschalen voor werknemers die onvoldoende arbeidservaring hebben. Zonder het wettelijk minimumloon te verlagen kan zo perspectief worden geboden aan mensen die zich al werkende weer kwalificeren voor een reguliere plaats op de arbeidsmarkt.
4. Beschermende regelgeving op de arbeidsmarkt zal, wanneer deze de realisatie van werkgelegenheidsdoelstellingen in de weg staat, kritisch worden herbezien.
5. Het beroepsonderwijs krijgt vernieuwende accenten en wordt beter gericht op het voor de leerlingen zo belangrijke perspectief van arbeidsparticipatie. Daartoe moet de praktijkcomponent worden versterkt. Dit doet een beroep op gezamenlijke inspanningen en verantwoordelijkheid van onderwijsinstellingen en bedrijfsleven. Het leerlingstelsel zal in dit kader verder worden ontplooid.

Het Jeugdwerkgarantieplan zal een sluitende aanpak bieden met voldoende mogelijkheden tot scholing en werk(ervaring).

6. Het kabinet maakt op grote schaal ruimte voor werk dat de veiligheid op straat, het openbaar toezicht, de kinderopvang, de dienstverlening en de zorg voor met name hulpbehoevende ouderen aanmerkelijk verbetert. Uitkeringsgelden voor langdurig werklozen worden zo benut om mensen zinvol bezig te laten zijn en de kwaliteit van de publieke dienstverlening te verbeteren.

Aldus kan een wezenlijke bijdrage worden geleverd aan de realisatie van de «sociale norm»: het langs van een veelheid van wegen terugdringen van de langdurige werkloosheid met een met sociale partners af te spreken streefpercentage.

Gemeenten en instellingen zullen hiertoe (meer) regelvrijheid krijgen; er komt een stroomlijning van de financiering en uitvoering van programma's voor additionele arbeid, mede rekening houdend met het rapport van de Commissie Houben. Voor dit geheel wordt een speciale projectorganisatie opgezet.

7. De mogelijkheden om in verschillende fasen van het leven de arbeidsduur in enigerlei vorm aan te passen zijn beperkt, terwijl van een toenemende behoefte aan meer flexibiliteit en variatie sprake is.

Dit kan voor korte of langere tijd zijn aanleiding vinden in bijvoorbeeld de opvoeding van kinderen, tijdelijke ondersteuning van een partner of familie die zorg behoeft, de wens tot om-, her- of bijscholing en de behoefte om op latere leeftijd korter te gaan werken, zonder dat dit ontmoedigd wordt door onevenredige negatieve gevolgen voor het pensioen.

Het stimuleren van meer flexibiliteit en variatie in de arbeidspatronen gedurende de gehele levensfase is evenzeer een verantwoordelijkheid van sociale partners als van de overheid. Het kabinet neemt zich voor om in samenspraak met sociale partners te bezien op welke wijze deze ontwikkeling bevorderd kan worden.

#### Lastenverlichting

Een belangrijk onderdeel van het door het kabinet toe te passen beleidspakket is een in omvang oplopende lastenverlichting, in het bijzonder gericht op de laagstbetaalde arbeid (met name in het MKB) en ter ondersteuning van loonmatiging, werkgelegenheid en arbeidsparticipatie. Deze lastenverlichting wordt merendeels gevoerd door besparingen in de sociale zekerheid als resultaat van een vergaand aanpassingsproces. Het daarvoor benodigde draagvlak in de samenleving vraagt dat aan de voorgenomen aanpassingen in de sociale zekerheid grenzen worden gesteld. Hoogte en duur in de WW, alsmede de voorgestelde lengte van de vervolguitering, blijven derhalve ongewijzigd.

#### Koopkracht

Gelet op de nog steeds veel te onevenwichtige verhouding tussen de aantallen werkenden en niet-werkenden (de zgn. i/a-ratio) zal in 1995 van toepassing van de koppeling worden afgezien. De WKA vereist in deze situatie een flankerend beleid. Om deze reden wordt een aantal gerichte maatregelen genomen om het voor de lagere inkomens optredende koopkrachtverlies als gevolg van het niet toepassen van de koppeling zoveel mogelijk ongedaan te maken. Voorts zal in 1995 de lastenverlichting voor werkgevers de vorm krijgen van een franchise in de ZFW-premie. Hierdoor ontstaat een tweeledig effect: de lagerbetaalde arbeid wordt goedkoper voor de werkgevers en tegelijkertijd hebben de lagere inkomens een koopkrachtvoordeel. De (lagere) ziektefondspremie wordt immers meegeteld bij het belastbaar inkomen.

Aldus draagt de vormgeving van de lastenverlichtende maatregelen er in 1995 toe bij dat – binnen de gekozen prioriteit voor werkgelegenheid – het koopkrachtverlies beperkt blijft ten opzichte van de eerdere vooruitzichten en bovendien redelijk evenwichtig zal zijn gespreid, rekening houdend met draagkrachtverschillen.

Het bovenstaande zal richtsnoer zijn voor het geheel van de kabinetsperiode. Het regeerakkoord gaat uit van een gemiddeld genomen halve koppeling in de jaren 1996–1998. Krachtens de WKA zal de wenselijkheid van flankerend inkomensbeleid derhalve voortdurend de aandacht blijven vragen. Omdat over de wijze van toepassing van de WKA (volledige, gedeeltelijke of geen koppeling) van jaar tot jaar zal worden beslist, ligt het in de rede dat definitieve besluiten over de vormgeving van lastenverlichtende maatregelen evenzeer in het kader van de jaarlijkse afwegingen rondom de rijksbegroting en de dan geldende inzichten over het daarbij passende werkgelegenheids- en inkomensbeleid worden genomen.

Koppeling

Voor het jaar 1996 gaat, wat de vormgeving van de lastenverlichting betreft, de voorkeur uit naar de zgn. OT-variant, mede gelet op de effecten die daaraan zijn verbonden voor de werkgelegenheid. In het licht van het bovenstaande zal bij de voorbereiding van de begroting 1996 worden nagegaan of en hoe deze voorkeur verenigbaar is met de ook voor dat jaar geldende wenselijkheid om het eventuele koopkrachtverlies beperkt te houden en evenwichtig te spreiden. Daarbij zullen worden betrokken de alsdan te maken afwegingen over de toepassing van de WKA en andere relevante factoren, ook op andere beleidsterreinen, die van invloed zijn op werkgelegenheid en inkomens.

Lastenverlichting 1996

In het verlengde van de voorgestelde maatregelen op het terrein van de sociale zekerheid is het gewenst dat in de loop van deze kabinetsperiode grondig wordt nagedacht over de vereisten waaraan ons sociaal stelsel op de langere termijn zal moeten voldoen. Daarbij zal bijzondere aandacht worden gegeven aan de samenhang tussen individualisering en (nieuwe) solidariteit, alsmede aan de noodzakelijke activerende werking van het stelsel. Het kabinet zal ervoor zorgdragen dat ten tijde van de begrotingsvoorbereiding 1997 de hieraan verbonden werkzaamheden zullen zijn afgerond.

Sociaal stelsel

Het kabinet zal bij deze bezinning op de verdere toekomst van de sociale zekerheid tevens bezien, mede op basis van het rapport van de commissie-Drees en het WRR-rapport «Ouderen voor ouderen», hoe het draagvlak voor de financiering van de AOW in de toekomst kan worden versterkt. Uitgangspunt hierbij is dat de AOW, als basispensioen, ook op lange termijn blijft gewaarborgd.

In de zomer van 1996 zal tevens een tussenstand worden opgemaakt inzake de realisatie van bij de start van het kabinet overeengekomen beleid. Indien op dat moment zou blijken dat in redelijkheid niet mag worden verwacht dat de beoogde kwantitatieve en kwalitatieve effecten van het beleid ten aanzien van de sociale zekerheid zich tijdig zullen materialiseren, zal het kabinet zich beraden op maatregelen om het beleid alsnog te doen slagen. Uiteraard is daarbij allereerst aan de orde welke voorstellen niet dreigen te worden gerealiseerd, wat daarvan de oorzaken zijn en hoe belemmeringen kunnen worden weggenomen. Verdergaand zal bij die gelegenheid een open afweging van beleidsopties aan de orde kunnen zijn.

Het volgende pakket maatregelen met betrekking tot de sociale zekerheid wordt thans ter hand genomen.

Maatregelen sociale zekerheid

### Ziektewet (ZW)

#### Wet Arbeidsongeschiktheids Verzekering (WAO)

De wettelijke polisvoorwaarden met betrekking tot de WAO zijn de afgelopen kabinetsperiode ingrijpend gewijzigd. De nieuwe wet en het daarop gebaseerde schattingsbesluit worden sinds kort toegepast. Hoewel het effect daarvan niet met volledige zekerheid kan worden voorspeld, verwacht het ministerie van Sociale Zaken en

Volume sociale fondsen

Werkgelegenheid een (volume)daling in de sociale fondsen, waaronder de WAO, van 1 miljard in 1998. Deze besparing werkt door in de premies.

Conform de wens van de Tweede Kamer bij de behandeling van het rapport van de parlementaire enquêtecommissie zal de ontwikkeling van ziekteverzuim en arbeidsongeschiktheid nauwgezet worden gevolgd en van een regelmatige rapportage worden voorzien. Deze «monitoring» zal op alle facetten van de gewijzigde wetgeving betrekking hebben: de mate waarin de instroom afneemt, de mate waarin de uitstroom (richting arbeidsmarkt) toeneemt en de werking van het schattingsbesluit op basis waarvan de nieuwe keuringseisen worden toegepast, met inbegrip van de ervaringen die met de noodzakelijke reïntegratie op de arbeidsmarkt worden opgedaan. Dit kan nadere beleidsreacties mogelijk maken, die – afhankelijk van de analyse – gericht zijn op verdere instroombeperking dan wel het vergroten van de kans voor arbeidsongeschikten op uitstroom naar de arbeidsmarkt dan wel een combinatie van beide. (Zie in dit verband hierboven de analyse van de sociale zekerheid op langere termijn).

Intussen trekken recente analyses en adviezen de aandacht die wijzen op de positieve effecten die mogen worden verwacht van het laten dragen van het financiële risico van ziekte en arbeidsongeschiktheid op het niveau waar de verantwoordelijkheid ligt voor een correcte uitvoering van dit onderdeel van de sociale wetgeving.

Op basis van de indringende analyse van de parlementaire enquêtecommissie, de recente studie en rapportage van de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid en het SER-advies over de uitvoering van de werknemersverzekeringen is de conclusie gewettigd dat de bakens verzet moeten worden in de richting van privatisering bij de ZW en marktwerking en premiedifferentiatie bij de uitvoering van de WAO.

Privatisering Ziektewet en premie-differentiatie en marktwerking WAO.

Privatisering en de introductie van marktwerking bij de Ziektewet (waar al een eerste stap is gezet) en premiedifferentiatie en concurrentie bij de uitvoering van de WAO betekent in feite de invoering van het recht voor individuele werkgevers om het risico zelf te dragen, in handen te laten van de bedrijfsvereniging, dan wel onder te brengen bij een particuliere verzekeringsmaatschappij. Deze aanpak dient gebaseerd te zijn op de plicht voor alle werknemers om tegen deze belangrijke sociale risico's verzekerd te zijn en het recht van werkgevers om voor alle werknemers (zonder selectie) een betaalbare verzekering tegen dit risico te kunnen afsluiten. Het spreekt voor zich dat de positie van chronisch zieke werknemers en van kleine bedrijven bijzondere aandacht behoeft. De loondoorbetalingsverplichting voor werkgevers ten behoeve van zieke werknemers kan via het Burgerlijk Wetboek gerealiseerd worden. De rechten van werknemers in geval van faillissement van de werkgever dienen verzekerd te zijn. De hoogte en duur van de uitkeringsrechten blijven na deze overgang wettelijk gewaarborgd. Bij de overgang wordt uitgegaan van het huidige niveau van de polisvoorwaarden.

Het recente SER-advies geeft aan dat er ruime mogelijkheden zijn om, door middel van toepassing van premiedifferentiatie en marktwerking in de WAO, de preventie en reïntegratie sterk te verbeteren en daarmee het volume aanmerkelijk lager te laten uitkomen dan thans wordt verwacht, zelfs na de volumedaling die zeer onlangs door het departement van SZW is gemeld.

Daarom zal het nieuwe kabinet snel de voorbereiding van wetgeving ter hand nemen. Dit geldt ook voor de voornemens met betrekking tot de Ziektewet.

Organisatie Sociale Verzekeringen

In het verlengde daarvan zal, dit in aanvulling op de reeds voorgestelde wijzigingen in de Organisatiewet Sociale Verzekeringen, een nadere wijziging worden voorgesteld. Hierin zal sectorale bestuurlijke verantwoordelijkheid zijn opgenomen in verband met de voorgestelde wijzigingen in met name de WAO. Deze verantwoordelijkheden zullen passen in een nieuwe totaal-constellatie. Deze heeft de volgende kenmerken:



- marktwerking in brede zin (uitvoering uitkeringsadministratie op contractbasis, premiedifferentiatie en de mogelijkheid tot verzekering bij particuliere verzekeraars bij de arbeidsongeschiktheidsregelingen voor werknemers en sociaal geconditioneerde privatisering van de ZW) zal de verantwoordelijke besturen in staat stellen hun verantwoordelijkheid te dragen;
- er komt een onafhankelijke beoordeling van de aanvragen voor uitkeringen wegens ziekte en arbeidsongeschiktheid;
- er komt een onafhankelijk toezichtsorgaan;
- er komt regionale uitvoering en integrale gevalsbehandeling. De aansluiting met de werkzaamheden van de gemeentelijke sociale diensten en de RBA's zal moeten worden verzekerd.

Voorwaarde voor de beoogde parallelle privatisering van de WAO is een geïntegreerde premie uit hoofde van AAW/WAO voor werknemers. De nieuwe arbeidsongeschiktheidspremie zal voor rekening komen van werkgevers; de vormgeving zal zodanig worden gekozen dat sprake zal zijn van inkomens- en loonkostenneutraliteit. Van zelfstandigen zal een aparte AAW-premie worden gevraagd. Voor vroeggehandicapten wordt op de begroting een voorziening getroffen.

Premies

In het verlengde hiervan zal de zgn. bonus/malus regeling vervallen; nader zal worden onderzocht of en in welke vorm de bonusregeling t.b.v. de reïntegratie van gedeeltelijk arbeidsgeschikten zal voortbestaan.

Naast de meevallende volumeontwikkeling die tot premieverlaging zal leiden, wordt van premiedifferentiatie met de mogelijkheid van opting out (marktwerking) in de WAO voor 1998 een besparing van 750 miljoen verwacht. Van de voorgestelde gedragslijn met betrekking tot de ZW zijn gedragseffecten te verwachten, die kunnen leiden tot een besparing van 600 miljoen in 1998; de uitvoeringskosten dalen met 300 miljoen.

### **Werkloosheidswet (WW)**

Aan de thans bij de Tweede Kamer aanhangige voorstellen tot beperking van de toegang tot de WW blijken ingrijpende bezwaren te zijn verbonden voor beroepsgroepen met sterk seizoengebonden werkzaamheden. Met het oog hierop is het gewenst een nadere afweging te maken, waarbij de regeling onvermijdelijk een wat scherper karakter krijgt voor werknemers met een relatief kort arbeidsverleden. Alles overwegend wordt de referentieregeling voor de WW als volgt aangepast:

Toegang WW

- de referentie eis wordt aangescherpt tot «26 uit 39»;
- voor toelating tot de loongerelateerde WW-fase moet zijn voldaan aan zowel de 26 uit 39 eis, als de 4 uit 5 eis;
- voor wie aan deze gecombineerde eis niet voldoet, ontstaat een recht op WW ten hoogte van 70% van het minimumloon voor maximaal 6 maanden.

Daarnaast zal toekenning van een werkloosheidsuitkering bij vrijwillig ontslag komen te vervallen. De uitvoering (sollicitatieplicht, sanctietoepassing, passende arbeid en reactivering) zal worden verbeterd. Met het bovenstaande pakket ontstaat een meer op reactivering van werknemers afgestemde werkloosheidswet met een hogere toegangsdrampel. Hiermee zal in 1998 per saldo 235 miljoen worden bespaard.

Als complement zal de wachtgeldperiode voor rekening van werkgevers tot 3 maanden worden verlengd (met compenserende premieverlaging bij langer durende werkloosheid).

### **Algemene Bijstandswet (ABW)**

De herinrichting van de ABW wordt langs de door het vorige kabinet uitgezette lijn met kracht voortgezet. Een belangrijk accent ligt op de activering van wie op een uitkering is aangewezen.

Bijstand

Het voorliggende wetsvoorstel bevat een sterke mate van vereenvoudiging, een nieuwe normsystematiek alsmede aanscherping van het begrip passende arbeid. Het vergroot de mogelijkheden om oneigenlijk en frauduleus gebruik van de wet tegen te gaan. Tenslotte is een grondige herziening van het toezicht opgenomen. De gemeenten zullen een belangrijke verantwoordelijkheid krijgen voor het welslagen van de toepassing van de nieuwe wet. Het kabinet gaat ervan uit dat door het verlagen of beëindigen van ten onrechte verstrekte uitkeringen aan alleenstaanden de nieuwe toeslagensystematiek ertoe zal leiden dat voor gemiddeld 2 van de 3 alleenstaanden de maximale toeslag van 20% zal worden toegekend. Als gevolg van deze voorstellen zullen de uitgaven van de gemeenten gebudgetteerd teruglopen met 380 miljoen.

### **Algemene Kinderbijslagwet (AKW) en Algemene Weduwen- en Wezenwet (AWW)**

Waar de werknemersverzekeringen vooral een nieuwe verdeling van de verantwoordelijkheid tussen overheid, werkgevers en werknemers vragen, lenen de Algemene Kinderbijslagwet en de Algemene Weduwen- en Wezenwet zich vooral voor nieuwe afwegingen met betrekking tot de verdeling van verantwoordelijkheden tussen enerzijds de gemeenschap en anderzijds individuele burgers respectievelijk gezinnen en andere leefvormen.

#### **AKW**

Heroriëntatie kinderbijslag

De grotere eigen verantwoordelijkheid brengt ten aanzien van de kinderbijslag een heroriëntatie met zich mee, terwijl vanwege de krapte op de rijksbegroting de indexering in 1995 achterwege blijft en daarna voor de helft is opgenomen. De heroriëntatie heeft de volgende elementen:

- De kinderbijslag zal na het tweede kind niet meer toenemen naarmate een huishouden meer kinderen telt.
- De hoogte van de kinderbijslag varieert thans met de leeftijd van het kind. Deze opbouw wordt gewijzigd, behalve voor kinderen die reeds de leeftijd van de betrokken leeftijdscategorie bereikt hebben, zodat geen enkel huishouden er ten opzichte van de huidige situatie in gulden op achteruit gaat\*).
- Bovenop de kinderbijslag wordt ieder kwartaal een toeslag gegeven ter (praktisch volledige) compensatie van de nominale kinderpremies in het Ziekenfonds en de AWBZ. In het kader van vereenvoudiging en balansverkortings worden deze kinderpremies en de compensatie in de kinderbijslag in één keer tegen elkaar weggestreept.

In verband met deze maatregelen zal in de IHS een kindertoeslag worden opgenomen.

Met deze aanpak ontstaat, met de mogelijkheid van verbetering van de bijslag voor het eerste kind, een beperking van de uitgaven van meer dan 1 miljard in 1998.

#### **AWW**

Weduwen- en wezenwet

Alle belastingbetalers werden in de jaren vijftig bij wet verplicht mee te betalen aan een verzekering (de AWW) die moest bewerkstelligen dat de vrouw van een kostwinner verzekerd zou zijn van een minimuminkomen (buiten de bijstand) indien de man zou komen te overlijden. Op de drempel van een nieuwe eeuw is de maatschappelijke situatie drastisch veranderd. Veel vrouwen zijn financieel niet of minder afhankelijk van hun echtgenoot. Voor de dekking van het risico weduwe (of weduwnaar) te worden, zijn tal van particuliere verzekeringsmogelijkheden geschapen.

\*) Deze zogenaamde leeftijdsstaffel was 70% voor een kind tot 6 jaar, 100% van 6 tot 12 jaar, 130% van 12 tot 18 jaar voor de verschillende leeftijdscategorieën en wordt nu resp. 70-85-100%

Dat heeft de vraag doen rijzen of het financiële risico dat kan ontstaan bij het overlijden van een partner niet een afweging en beslissing van betrokkenen vergt in plaats van een wettelijke verplichting voor alle belastingbetalers om dit risico collectief te verzekeren. Die vraag kan zeker voor de jongere generaties bevestigend beantwoord worden in het licht van de gewenste herschikking van collectieve en individuele verantwoordelijkheden. Het thans demissionaire kabinet had in dit kader ter vervanging van de AWW een wetsvoorstel Algemene Nabestaanden Wet ingediend. Gedurende de behandeling in de Staten-Generaal is over dat wetsvoorstel een impasse ontstaan.

Het kabinet zal zich met een nieuw wetsvoorstel daarover tot de medewetgever richten dat binnen de grenzen van de internationale verplichtingen zal liggen. De daarmee te bereiken besparingen zullen in 1998, gecorrigeerd voor de besparingsverliezen door het niet doorgaan van de ANW die nu bij de Staten-Generaal aanhangig is, 815 miljoen bedragen.

Een dergelijke opbrengst is te verwachten van een regeling langs de volgende lijnen.

- a. Per 1.1.96 geen nieuwe rechten voor nabestaanden geboren na 1.1.1945 zonder kinderen.
- b. Uitkeringen voor nieuwe gevallen zijn per 1.1.96 afhankelijk van het inkomen uit arbeid.
- c. Bij de toepassing van de inkomensroep op inkomsten uit arbeid wordt 15% WML plus 1/3 van het meerdere buiten beschouwing gelaten.
- d. Er zal geen tijdelijke gewenningsuitkering zijn.
- e. Bestaande uitkeringen worden m.i.v. 1.1.98 afhankelijk van inkomen uit arbeid.

Het kabinet zal, op basis van de budgettaire randvoorwaarde voor de AWW wijziging, open staan voor varianten in de vormgeving van de maatregel.

### Algemene Ouderdomswet (AOW)

De AOW zal, als basispensioen, voor de verdere toekomst worden gewaarborgd. De eigen verantwoordelijkheid van burgers (zowel individueel als via aanvullende pensioenen) komt in de pensioensfeer al volop tot haar recht. Door het fenomeen van de pensioenbreuk uit de weg te ruimen, heeft de wetgever daar recent belangrijk aan bijgedragen.

De AOW als collectieve basis op minimumniveau is en blijft echter van grote betekenis.

Voor sommige ouderen, zeker van de generatie die nog geen aanvullend pensioen kende of onredelijke last had van een pensioenbreuk door verandering van werkgever, is en blijft de AOW de enige of praktisch enige bron van inkomen. Hun inkomenspositie – zowel in algemene zin als met betrekking tot woonlasten en ziektekosten – vergt bijzondere aandacht, niet in het minst omdat er bijna per definitie geen kans meer is om die inkomenspositie te verbeteren. Met ingang van 1995 zal met het op oog hierop een inkomensafhankelijke bejaardenaftrek in werking treden voor mensen met uitsluitend AOW of met een klein aanvullend pensioen.

Waar een grote inspanning nodig en verantwoord is om de AOW voor de lange termijn te waarborgen, is het alleszins redelijk om AOW-toeslagen – indien één van de twee partners jonger is dan 65 jaar – uitsluitend te verstrekken indien het huishouden anders onder het relevante sociaal minimum zou zakken. Dit betekent voor nieuwe gevallen met ingang van 1 januari 1996 een extra toets op inkomen van de AOW-er zelf. Dit laat de AOW als basispensioen en als inkomensafhankelijke regeling volstrekt intact. Deze maatregel betekent een uitgavenbeperking van 450 miljoen in 1998.

In het kader van de afspraken voor de lastenverlichting, het inkomensbeleid en de koppeling resulteert in 1995, door bevrozing van het wettelijk minimumloon en de

Toekomst AOW

Besparingen sociale zekerheid

kinderbijslag, een extra besparingsopbrengst op de rijksbegroting en het premiegefinancierde deel van de sociale zekerheid.

Samengevat is de besparingsopbrengst van de maatregelen in de sociale zekerheid in 1995 op de rijksbegroting 560 miljoen.

Dit betreft:

(x miljoen)	1995	1998
1. Ontkoppeling 1995 en halve koppeling 1996-1998	85	527
2. Kinderbijslag	340	1000
3. Halve indexering kinderbijslag '96-'98; geen indexering '95	80	373
4. Wijziging WW* (incl. weglek RWW)	55	115
<b>Totaal</b>	<b>560</b>	<b>2015</b>

\* Dit is de additionele opbrengst ten opzichte van de besparingen op grond van het bij de Kamer aanhangige wetsvoorstel.

In de premiegefinancierde sociale zekerheid wordt in 1995 520 miljoen bespaard.

(x miljoen)	1995	1998
Dit betreft:		
1. Ontkoppeling in 1995; halve koppeling '96-'98	455	2773
2. Beperking AOW toeslagen	---	440
3. AWW/niet invoeren ANW	-30	820
4. Wijziging WW	95	120
5. Privatisering ZW	---	600
6. Uitvoeringskosten ZW	---	300
7. Opting out/premiedifferentiatie WAO en afschaffing bonus/malus	---	750
	<b>520</b>	<b>5803</b>

In 1998 wordt op de rijksbegroting 2,0 miljard bespaard door de aangegeven maatregelen. In de sociale fondsen 5,8 miljard.

## 2. VOLKSGEZONDHEID

Zorgbeleid

De afspraken over het zorgbeleid van het kabinet zijn neergelegd in bijlage 1.

Vastgesteld dient te worden dat een nauwkeurig bestuurlijk/wetgevend kader ter uitvoering van het daarin beschreven beleid in de komende periode niet kan worden gemist. Zo spoedig mogelijk na het aantreden van het kabinet zal een dergelijk kader worden ontworpen en, na vaststelling door de ministerraad, aan het parlement worden aangeboden. Daarin zal worden aangegeven hoe in de loop van de kabinetsperiode de voorgestelde maatregelen met betrekking tot de AWBZ, het Ziekenfonds, de wet op de convergentie en de overheveling van de bejaardenoorden naar de AWBZ, alsmede de

beoogde financiële convergentie, vorm zullen krijgen. Het betreft hier projecten van wetgeving met een beleidsinhoudelijke samenhang, maar met tegelijkertijd elk een eigen traject van voorbereiding gegeven de tijd die gemoeid is met het ontwerpen van de convergentiewet en de andere voorgestelde maatregelen.

De financiële effecten, bijvoorbeeld op de rijksbegroting en op de inkomens, zijn zodanig dat het af te leggen bestuurlijk en wetgevend traject, dat in 1998 tot de beoogde eindsituatie zal leiden, vooraf helder in kaart moet zijn gebracht en, van jaar op jaar, naar het veld van aanbieders, verzekeraars, patiënten en premiebetalers zorgvuldig wordt uitgevoerd.

Ervaringen in achterliggende jaren maken duidelijk dat de sector van jaar op jaar, rekening houdend met de demografische ontwikkeling, verzekerd moet zijn van voldoende ruimte voor volumegroei. Thans is in het meerjarenbeeld een groei van 1,3% per jaar voorzien. Alvorens te beslissen over de vraag of en in hoeverre deze ruimte in de komende jaren ex ante hoger zal worden gesteld dan 1,3% zal het kabinet de resultaten beoordelen van een strak programma van volumebeheersing en kostenbeperking waarmee in 1995 zal worden gestart.

#### Volumebeheersing

Om een eventueel noodzakelijke ruimte voor extra uitgaven mogelijk te maken, zal immers een van jaar op jaar vol te houden en succesvolle inspanning nodig zijn om de uitgavenkaders als geheel zo goed mogelijk te bewaken.

Hoofddaccent van het beleid van het kabinet bestaat uit het met kracht bevorderen van de werkgelegenheid, onder meer door het verlagen van de lasten op arbeid, met name aan de onderkant van de arbeidsmarkt en van het inkomensgebouw. Een zo beheerst mogelijke jaarlijkse premiestelling is daarom van essentiële betekenis voor het welslagen van het kabinetsbeleid als geheel.

Ten behoeve van de verbetering van de volumebeheersing zal met spoed een samenstel van maatregelen worden ingezet. Aanbieders en verzekeraars zullen hierbij ten nauwste worden betrokken.

- De aanbevelingen van de Commissie Modernisering Curatieve Zorg (de Commissie Biesheuvel) zullen worden uitgevoerd. Zo spoedig mogelijk wordt gereageerd op de standpunten uit het veld, gebundeld in het rapport van het Platform Curatieve Zorg.
- Instellingen/aanbieders en verzekeraars zullen rekening moeten houden met een kritisch anti kartelbeleid.
- Een scherpe aanbodcontrole op basis van de WZV; ook bij deregulering van deze wet blijft de planning van intramurale voorzieningen een overheidstaak.
- Gestreefd wordt naar een stelsel van output pricing; het stelsel van maximumtarieven en contracteervrijheid blijft gehandhaafd.
- Versterking van de poortwachtersfuncties van de huisarts en het creëren van incentives voor het werken met standaarden en protocollen.
- Handhaving van de bestaande budgettering in de ZFW en AWBZ; uitbreiding daarvan bij de introductie van de verplichte verzekering bedoeld in de convergentiewet.
- Voortzetting van het beleid met betrekking tot de geneesmiddelensector en distributie.
- Aanscherping van het Geneesmiddelenvergoedingsstelsel (GVS)/formularium.
- Doorlichting pakket volgens de methode («trechter») Dunning.

Het budgettaire uitgangspunt voor de sector voor 1995 zal een volumegroei van 1,3% zijn. Daaraan zal een bedrag van 75 miljoen (structureel 104 miljoen) in de vorm van nieuw beleid worden toegevoegd. De bezuiniging bij de sector bejaardenoordelen wordt dus ongedaan gemaakt, in aanvulling op bedragen die reeds door het demissionaire kabinet voor 1995 aan de sector bejaardenoordelen zijn toegekend (20 miljoen vervroegde intensivering arbeidsvoorwaarden, 15 miljoen teruggave prijsbijstelling en 13 miljoen ongedaanmaking efficiency korting). De voorgenomen creatie van additioneel werk zal in 1995 een intensivering van 100 miljoen in de zorgsector inhouden.

Voor het jaar 1995 zijn, gelet op de beperkte tijd die nog resteert, overigens geen grote beleidswijzigingen meer binnen bereik. Daarom wordt voor dat jaar voor de ZFW uitgegaan van de premiestelling als door het vorige kabinet voorgesteld: een constante procentuele en nominale premie. De procentuele premie aangepast voor het initiatief wetsvoorstel – Van Otterloo –; de nominale premie blijft op f 198,-- per persoon per jaar door een combinatie van uitstel van de tariefharmonisatie specialisten, gedeeltelijke vermogensinhaal\*) en pakketbeperking.

In overeenstemming met de Proeve van het programma op hoofdlijnen wordt in 1995 de nominale AWBZ premie met een eerste tranche van 25% verlaagd. In samenhang met de afschaffing van de zogenaamde Dekkerkopjes in de kinderbijslag worden de nominale kinderpremies afgeschaft.

In het verlengde van het beleidspakket in de proeve van het programma op hoofdlijnen, zijn voor de ontwikkeling van de zorguitgaven de volgende punten van belang:

- structurele overschrijding van de uitgavenkaders zullen ook in de toekomst moeten worden gecompenseerd; de bestaande compensatieproblematiek ad 0,3 miljard zal derhalve met maatregelen tot een oplossing worden gebracht;
- in de loop van de kabinetsperiode zal, naar verwachting, een volume-effect van 0,5 miljard in 1998 optreden van de voorgestelde beperkingen in het AWBZ pakket en het ziekenfondspakket en van het eigen risico in de ziekenfondssector;
- in het verleden is de prijsstijging in de zorgsector, die de nominale ontwikkeling van het BBP ruim te boven gaat, geheel vergoed. In de komende kabinetsperiode wordt de inspanningsverplichting aangegaan om met voorrang beleidsinstrumenten te ontwikkelen, die kunnen voorkomen dat deze veel te forse prijsstijging zich voortzet (dit betreft een bedrag van 0,4 miljard in 1998).

### 3. FINANCIËEL BELEIDSKADER

#### Algemeen financieel beleid

Het beleid van het kabinet zal gericht zijn op een voortgaande gezondmaking van de overheidsfinanciën. De redenen liggen voor de hand: de werkgelegenheid is gebaat bij een lagere druk van belastingen en premies («wig-verkleining»), de rentelasten leggen nog steeds een te groot beslag op de rijksbegroting en Nederland moet zich voldoende tijdig kunnen kwalificeren voor de derde fase van de EMU. Voor een aantal beleidsprioriteiten, waaraan het kabinet zeer hecht, moet bovendien financiële ruimte worden vrijgemaakt.

De economische ontwikkeling zal in de tweede helft van dit jaar en volgend jaar wellicht gunstiger zijn dan tot voor kort werd verwacht. De huidige daling van de werkloosheid is daarvan een illustratie. De groei van de wereldhandel evenzeer. Dit kan gunstige gevolgen hebben voor de verhouding actieven/inactieven en – op termijn – ook voor de overheidsfinanciën. Maar er zijn daarnaast onzekerheden en punten van zorg, zoals de ontwikkeling van de rente, de dollarkoers en de energieprijzen. De feitelijke contractloonontwikkeling in 1995 is vanzelfsprekend van groot belang.

Het beleid van het kabinet zal gebaseerd blijven op het behoedzame scenario van het CPB voor de economische ontwikkeling tot en met 1998.

De komende periode wordt ruimte gecreëerd voor een omvangrijk pakket lastenverlichtende maatregelen.

\*) Met ingang van 1996 wordt de financiering van de vermogensinhaal door middel van nominale of procentuele premie per jaar bezien.

Daarnaast is het beleid gebaseerd op stabilisatie van het financieringstekort op 3,3% BBP in 1995 en 1996 en een reductie tot 3,1% BBP in 1997 en 2,9% BBP in 1998. Zodoende wordt tijdig voldaan aan het EMU-tekortcriterium van 3% BBP\*) en wordt de basis gelegd voor een meerjarig en structureel begrotingsbeleid en de invoering op termijn van een kapitaaldienst.

De staatsschuldquote vertoont dan echter nog slechts een geringe daling die pas vanaf 1997 aanvangt. Met het oog hierop en in aanmerking nemend de noodzaak van een snellere daling van de druk van de rentelasten op de rijksbegroting, is het gewenst dat de budgettaire voordelen van een hogere economische groei dan voorzien in het behoedzame scenario met voorrang worden aangewend voor het bereiken van een financieringstekort van ten hoogste 2,7% BBP in 1998, waarna 100 miljoen zal worden toegevoegd aan de uitgaven genoemd in cluster II (bijlage 3.). Met betrekking tot de aanwending van eventuele verdere groeimeevallers zal een afweging worden gemaakt tussen verdere reductie van het financieringstekort en lastenverlichting binnen de inkomenspolitieke randvoorwaarden neergelegd in dit regeerakkoord, waarbij de noodzaak van maatregelen ten behoeve van economische structuurversterking een aparte afweging vraagt. Een en ander krijgt vorm bij de jaarlijkse begrotingsvoorbereiding in het licht van alle dan bekende feiten en inzichten.

Tenslotte ontstaat, uitsluitend bij realisering van het pakket als geheel, een ruimte voor intensivering van 0,5 miljard in 1995 maximaal oplopend tot 3 miljard (netto) in 1998 met een belangrijk effect op de werkgelegenheid.

Om aan deze ambitie te kunnen voldoen is een zeer ingrijpend pakket besparingsmaatregelen nodig. Een dergelijk pakket raakt onvermijdelijk een groot aantal voorzieningen, zowel op de rijksbegroting als in de sociale- en zorgverzekeringen. Pijnlijke keuzen zijn daarbij niet te vermijden. Bij de voorgestelde besparingsmaatregelen heeft de werkgelegenheidstoets een belangrijke plaats ingenomen. Daarom ligt een relatief zwaar accent op het vergroten van de activerende werking van (stelsels van) overdrachtsuitgaven en het overdragen van financiële verantwoordelijkheden aan burgers, bedrijven en sociale partners. Deze maatregelen staan in het teken van de ermee beoogde inhoudelijke wijzigingen, maar zijn ook nodig om nieuwe evenwichten tot stand te brengen tussen de taken van de collectieve sector en eigen verantwoordelijkheden van burgers en instellingen.

#### Besparingsmaatregelen

Op de rijksbegroting valt niet te ontkomen aan een verdere beperking van subsidies en het binnen verantwoorde grenzen verhogen van eigen bijdragen. De tot stand te brengen ombuigingen zullen de doortastendheid van de overheid niet verminderen, maar een grotere soberheid is wel geboden. Op enkele terreinen zijn diepingrijpende maatregelen onontkoombaar. Dit geldt onder meer voor de arbeidsvoorwaarden overheids personeel (VUT en wachtgelden) en de studiefinanciering. In vervolg op reeds gerealiseerde besparingen zijn verdere doelmatigheidsvergroten maatregelen bij het overheidsapparaat en beperkingen van taakonderdelen nodig.

In het thans voorgestelde beleidspakket wordt met een enkele uitzondering afgezien van taakstellingen die tot algemene versleutelingen moeten leiden. In plaats van in de meerjarencijfers opgenomen bedragen voor nog te realiseren maatregelen met betrekking tot de integrale benadering apparaatskosten (iba) en de prijsbijstellings-tranches zijn thans concrete maatregelen ingevuld.

Voor de rijksbegroting 1995 is een sluitende aanpak overeengekomen. Deze aanpak past in het meerjarig budgettair kader naar 1998.

#### Begroting 1995

\*) De voorziene tekortcijfers van 3,3% BBP in 1995–1996, 3,1% in 1997 en 2,9% in 1998, corresponderen naar huidig inzicht met een EMU-vorderingentekort van respectievelijk 3,5% BBP in 1995, 2,7% in 1996, 2,5% in 1997 en 2,25% in 1998.

Voor 1995 wordt, binnen de eerdergenoemde randvoorwaarde voor het financieringsstekort van 3,3% BBP, een beleidspakket gerealiseerd waarin reeds vanaf 1995 een omvangrijke lastenverlichting en een bescheiden begin met nieuw beleid passen. In 1998 zal, bij een financieringstekort van 2,9% BBP en een bedrag van 3 miljard (netto) voor nieuw beleid, de omvang van de lastenverlichting zijn opgelopen tot een bedrag van circa 9 miljard, met inbegrip van de 2 miljard die reeds in het vooruitzicht was gesteld door het vorige kabinet. In de tussentijdse jaren 1996 en 1997 wordt een plafondwaarde voor het financieringstekort gehanteerd van 3,3% BBP respectievelijk 3,1% BBP; de fasering van ombuigingen, beleidsintensiveringen en maatregelen in de lastensfeer zal op dit tijdspad worden afgestemd.

De lastenverlichting in 1995 bestaat uit enkele onderdelen gericht op werkgelegenheids-groei en een evenwichtige inkomensverdeling. Dit betreft allereerst het effect op de premies van de recente volumedaling in de sociale fondsen (bijna 0,5 miljard) en de ombuigingen in de sociale fondsen inclusief zorg (bijna 1,0 miljard). Daarnaast wordt een fors bedrag aangewend voor verlaging van het tarief van de eerste schijf (1,6 miljard in 1995). Tevens wordt 0,1 miljard ingezet voor de introductie van een inkomensafhankelijke bejaardenaftrek in de fiscale sfeer voor bejaarden met alleen AOW of een klein aanvullend pensioen. De voor kinderen verschuldigde nominale premies voor de ZFW en AWBZ worden afgeschaft. In samenhang daarmee vervallen tevens de Dekkerkopjes in de kinderbijslag.

De in 1994 geïntroduceerde rijksbijdrage aan het algemeen werkloosheidsfonds (ten gunste van de werkgeverspremie) wordt per 1-1-1995 omgezet in een franchise in de werkgeverspremie in het ziekenfonds, die een drukkend effect heeft op de arbeidskosten aan de onderkant van de arbeidsmarkt (met een begrotingsbeslag van 2 miljard).

Onderdeel van het beschreven beeld is dat de problematiek 1995 aan de inkomstenkant van in totaal 1,2 miljard wordt opgelost binnen het dekkingsplan 1995 met de navolgende maatregelen.

De tegenvaller bij de spaarloonregeling (bijna 0,4 miljard) wordt opgevangen door een zodanige aanpassing van de regeling dat het budgettaire beslag blijft binnen de oorspronkelijke raming.

Uit de procesmatige versnelling van de aanslagregeling vloeit een opwaartse bijstelling van de belastingraming voort (0,45 miljard).

Implementatie van de zevende BTW richtlijn leidt tot een hogere opbrengst van 0,2 miljard in 1995.

De kosten uit hoofde van technolease wordt éénmalig voor (afgerond) 0,1 miljard gecompenseerd met uitgavenbeperkingen. Tot slot draagt een combinatie van kleinere maatregelen, waaronder een kasschuif bij de houderschapsbelastingen, ertoe bij dat het tekort door het geheel van afspraken inzake het dekkingsplan niet wordt belast.

In het licht van het bovenstaande is het mogelijk in 1995 voor een bedrag van 500 miljoen (netto) aan intensiveringen in te zetten. Tevens is het mogelijk om daarenboven een bedrag van 200 miljoen aan te wenden voor maatregelen ten behoeve van koopkrachtondersteuning aan financieel kwetsbare groepen. Deze maatregelen hebben betrekking op:

- verlenging van de normhuurcompensatie (2%) per 1 juli 1995 in de IHS; dit ten behoeve van IHS-gerechtigden met een inkomen op of vlak boven het minimum-niveau.
- introductie van een kindertabel in de individuele huursubsidie per 1 januari 1995.
- vervroegde afschaffing van eigen bijdragen voor hulpmiddelen per 1 januari 1995 ten behoeve van ouderen respectievelijk chronisch zieken.



Kort samengevat ziet de begroting 1995 er dan als volgt uit:

Kortom

Begrotingsproblematiek	4085*
Intensiveringen (netto)	500
Koopkrachtondersteuning	200
Saldo	4785
Tekortreducerende maatregelen	-3945
Nabetaling premies/belasting	-800

\*) De aanvankelijke problematiek (ten tijde van de proeve) bedroeg 4319 miljoen. Ten gevolge van enige actualisaties resp. technische bijstellingen en een kasschuif in het begrotingsgefinancierde deel van de sociale zekerheid resulteert een neerwaartse aanpassing van 234 miljoen.

De aanwending voor het tekort van de 800 miljoen nabetaaling van de fondsen aan de rijksbegroting in 1995 is noodzakelijk voor het bereiken van de tekortdoelstelling van 3,3% BBP in 1995.

De uitgavenbeperkingen nodig voor de tekortreductie met 3945 miljoen in 1995, oplopend tot 10880 miljoen in 1998, hebben gevolgen voor alle begrotingshoofdstukken.

In bijlage 2 wordt het effect op de verschillende begrotingshoofdstukken getalsmatig weergegeven. Daarin is verwerkt een aantal posten dat op meerdere begrotingshoofdstukken betrekking heeft (beperking externe dienstverlening, aankoopbeleid, subsidies, kostendekkende tarieven, 32-urbanen, alsmede de invulling van de zogenoemde Kaderbriefaakstellingen en integrale benadering apparaatsuitgaven 1995). Deze posten zijn gebaseerd op een voor die onderdelen relevante, specifieke verdeling. In aparte regels worden genoemd de maatregelen in de sfeer van de arbeidsvoorwaarden collectieve sector en de maatregelen die betrekking hebben op het begrotingsgefinancierde deel van de sociale zekerheid.

Ombuigingen rijksbegroting

Voor 1998 loopt, zo blijkt uit deze tabel, de omvang van de ombuigingen op de rijksbegroting op tot bijna 11 miljard. De daaruit voortvloeiende verbetering van het budget maakt het mogelijk dekking te vinden voor de – gegeven de meerjarencijfers en de tekortdoelstelling – te voorziene begrotingsproblematiek van 8,5 miljard in 1998, alsmede voor het overgrote deel van de voorgenomen 3 miljard aan beleidsintensiveringen in 1998. De resterende dekking van circa 0,5 miljard kan worden gevonden door een beperkte terugsluis (overigens kleiner dan eerder in de proeve werd voorzien) vanuit de besparingen in de sociale fondsen. Daarmee zijn deze besparingen ook essentieel voor de realisering van alle intensiveringen.

Wat betreft de lastenverlichting in 1998 het volgende. In de sfeer van de sociale fondsen (sociale zekerheid en zorgsector) wordt in de jaren tot en met 1998 geleidelijk oplopend, zowel via ombuigingen (7 miljard) als via enkele volumedalingen in de uitgaven sfeer (1 miljard), ruimte gecreëerd voor premieverlagingen. Te zamen met de reeds voorziene tranche lastenverlichting 1995, die in 1998 2 miljard belooft, en rekening houdend met de beperkte terugsluis uit de sociale fondsen, komt in totaal ruimte beschikbaar voor ca. 9 miljard aan lastenverlichtingen in 1998. Aanwending van dit bedrag zal onder andere plaatsvinden via:

Lastenverlichting 1998

- 0,5 miljard aan maatregelen ten gunste van het midden- en kleinbedrijf, daarbij inbegrepen kleinere agrarische ondernemingen;

- 0,3 miljard via verlenging van de 2e schijf van de LB/IB; dit in nauwe samenhang met een drietal maatregelen die betrekking hebben op het inkomensafhankelijke karakter van achtereenvolgens:
  - \* het stelsel van studiefinanciering
  - \* de Algemene Weduwen- en Wezenwet
  - \* (de partnertoeslag in) de AOW;
- 1,9 miljard als doorwerking van de verlaging in 1995 van het tarief van de 1e schijf van de LB/IB;
- 0,1 miljard als doorwerking van de in 1995 te introduceren inkomensafhankelijke bejaardenaftrek in de LB/IB.

Voor het overige zal de fasering van de ruimte voor lastenverlichting van jaar tot jaar worden gezien in het kader van de begrotingsvoorbereiding, met inachtneming van de in hoofdstuk 1 beschreven beleidslijn.

#### Lastenverschuivingen

Door het aanbrengen van enkele lastenverschuivingen zal de ruimte voor specifieke lastenverlichtende maatregelen vergroot kunnen worden. De accijnzen op benzine en diesel zullen in de komende periode reëel constant worden gehouden. De in het NMP-2 voorziene reële verhogingen van deze brandstofaccijnzen zullen worden doorgevoerd, indien de ontwikkelingen in de buurlanden daartoe ruimte bieden. De hieraan verbonden opbrengsten zullen bij voorrang worden aangewend voor verlaging van de motorrijtuigenbelasting.

Het kabinet zal de afschaffing van de aftrekbaarheid van rente op consumptief krediet ter hand nemen. Maatregelen op het gebied van een kleinverbruikersprijs van energie zullen in gang worden gezet, indien zich de situatie voordoet die is beschreven in hoofdstuk 4.

#### Intensiveringen

Het beleidspakket bevat, bij realisatie van de in bijlage 2 opgenomen uitgavenbeperkingen, ruimte voor intensiveringen (zie bijlage 3).

Voor 1995 wordt daaraan de volgende uitwerking gegeven.

- Een aantal onoverkomelijke problemen respectievelijk onvermijdelijke uitgaven in de ontwerp-begroting 1995 wordt opgelost. Het betreft kortingen uit voorgaande jaren op voorzieningen bejaardenoorden (75 miljoen), jeugdhulpverlening (13 miljoen), politie (30 miljoen), stad- en streekvervoer (50 miljoen), de nog te dekken kosten vredesoperaties (103 miljoen) en opvang/preventie drugsverslaving (30 miljoen).
- Voorts wordt een inzet voor extra arbeidsplaatsen gepleegd in de verzorging (100 miljoen bruto, waarvan voor 50% te realiseren door vrijkomende RWW-gelden), politie/meer agenten (50 miljoen) en meer toezichthoudende functies (100 miljoen bruto, waarvan 50% te realiseren door vrijkomende RWW-gelden).
- Er wordt 35 miljoen voor de sector onderwijs (kwaliteitsbevordering leraren) en 15 miljoen voor de sector cultuur beschikbaar gesteld.
- Reeds in 1995 worden voor 150 miljoen verplichtingen aangegaan voor sociale woningbouw (met kas-uitfinanciering in de jaren daarna).

Voor de jaren na 1995 loopt de ruimte voor de beleidsmatige prioriteiten op, onder de veronderstelling dat de voorgestelde uitgavenbeperkingen worden gerealiseerd. In bijlage 3 is in een aantal clusters een kader voor deze oplopende ruimte naar 1998 toe aangegeven. Dit kader biedt voldoende aangrijpingsmogelijkheden om bij de jaarlijkse begrotingsvoorbereidingen, in relatie tot de beschikbare ruimte, tot een nadere invulling resp. detaillering te komen (met inbegrip van de genoemde inkomensondersteunende maatregelen).

#### 4. MODERNE ECONOMIE, DUURZAME ECOLOGIE

##### a. Duurzame vernieuwing

De toekomst van de economie is meer dan een kostenvraagstuk. De eis van duurzaamheid verandert het begrip economische groei. Het uitputten van de leef-omgeving moet steeds meer plaatsmaken voor putten uit vindingrijkheid en creativiteit. Economie en ecologie moeten samengaan. De uitvoering van de hoofdlijnen van het NMP-2 staat daarbij voorop.

De discussie over de inrichting van onze economie en de relatie tussen economie en ecologie wordt zo breed gevoerd, dat beslissingen in samenhang worden genomen en daardoor meer worden begrepen en aanvaard.

Naast wet- en regelgeving en vrijwillige afspraken tussen overheid en sectoren staan marktconforme instrumenten centraal. Zo kunnen de milieukosten in het economisch verkeer beter tot uitdrukking worden gebracht.

Nederland zet zich binnen de Europese Unie met kracht in voor een Europese milieuheffing. Mocht deze met ingang van 1 januari 1996 niet mogelijk blijken, dan zal Nederland – zo mogelijk samen met andere landen – op die datum in ieder geval een kleinverbruikersheffing op energie invoeren. De positie van de tuinbouw zal daarbij afzonderlijk worden bezien. De opbrengst zal worden aangewend voor lastenverlichting ter ondersteuning van werkgelegenheid en koopkracht.

In lijn met de analyse en de conclusies van het Witboek van Delors zal Nederland zich richten op een versterking van de economische structuur en op productie en dienstverlening met hoge toegevoegde waarde. Er worden nieuwe kernen van economische groei gestimuleerd in dienstverlening, informatica, telematica, communicatie en andere toepassingen van nieuwe kennis en technologie. De aansluiting op de ontwikkeling van de elektronische infrastructuur mag niet worden gemist.

##### b. Infrastructuur

Een moderne, duurzame economie is ondenkbaar zonder een goede infrastructuur. Het wetsvoorstel Fonds Economische Structuurversterking wordt opnieuw bezien ten aanzien van de voeding van het fonds en de criteria voor te financieren projecten. Aan deze criteria zullen de bodemsanering, voorzover noodzakelijk voor de voortgang van bouwprojecten in binnensteden, en de realisering van de ecologische hoofdstructuur worden toegevoegd.

Het besluit tot aanleg van de Hoge Snelheidslijn wordt bevestigd met inbegrip van de tracé-keuze.

Aan de voorziene uitbreiding van Schiphol zal vorm worden gegeven binnen verantwoorde grenzen ten aanzien van onder meer geluidshinder, veiligheidseisen en milieu-overlast.

Varianten voor het banenstelsel en de infrastructuur die in het kader van de lopende PKB-procedure, rekening houdend met de PASO doelstellingen, naar voren worden gebracht, zullen zorgvuldig worden beoordeeld op hun milieu-effecten en financiële consequenties. In het licht van de uitkomsten van de lopende PKB-procedure zal het kabinet de mogelijkheden bezien van een aanpassing van de zogenaamde nachtnorm.

Uitgaande van de uitbreiding van Schiphol en de aanleg van een volwaardige HSL, is aan een luchthaven bij Rotterdam geen nationaal economisch belang verbonden.

Samengaan economie en ecologie

Witboek Delors

Hoge Snelheidslijn

Schiphol

Het kabinet zal voorbereidingen treffen voor investeringen in de luchthaven Lelystad, die de druk op mainport Schiphol kunnen verlichten, onder meer door chartervluchten, vrachtvervoer en overloop.

Betuwelijn

Ondersteund door externe deskundigheid, zal worden nagegaan of er financierbare alternatieven voor de Betuwelijn zijn. Van zelfstandig belang daarbij is het perspectief voor (de haven van) Rotterdam.

Binnen een half jaar zal het kabinet aan het parlement duidelijkheid geven over de vraag of er aanvaardbare betere alternatieven zijn en, indien er geen alternatief is dat de voorkeur verdient, of een eventuele andere wijze van uitvoering langs het voorgenomen tracé wenselijk is; daarbij wordt gelet op enerzijds geluidshinder en landschappelijke inpasbaarheid en anderzijds de verhouding tussen kosten en baten.

Bij de definitieve beslissing inzake de Betuwelijn zullen eventuele meerkosten worden afgewogen tegen andere prioriteiten in het kader van majeure investeringen in de infrastructuur.

### c. Dynamiek

Ondernemen

Met minder regelgeving en administratieve druk en meer ondersteuning en erkenning van persoonlijk initiatief is een sterke groei van het aantal ondernemingen en van de werkgelegenheid mogelijk. Dit geldt vooral voor het midden- en kleinbedrijf, de banenmotor van onze economie.

De regelgeving en de administratieve lastendruk voor bedrijven wordt tot het minimaal noodzakelijke teruggebracht. In het bijzonder wordt daarbij gelet op startende bedrijven. Het nemen van startersrisico wordt aangemoedigd, waar mogelijk ook fiscaal. De vernieuwing van het mededingingsrecht en de vestigingswetgeving wordt voortgezet.

Concurrentiebeperkende maatregelen worden slechts gehandhaafd, indien overtuigend wordt aangetoond dat ze in het algemeen belang zijn.

De versnippering in de advisering van het midden- en kleinbedrijf en van startende ondernemers wordt teruggedrongen, door toepassing van de «één loket»-gedachte.

Om moderne arbeids- en leefpatronen niet in de weg te staan worden de restricties in de Winkelsluitingswet sterk verminderd. Met betrekking tot instellingen in de publieke sector wordt eenzelfde gedragslijn gekozen.

De kennisinfrastructuur (TNO, technologische instituten, universiteiten, hogescholen, innovatiecentra) dient beter toegankelijk te worden voor het midden- en kleinbedrijf.

Onder leiding van een ministeriële commissie zal een project wetgevingskwaliteit, marktwerking en deregulering worden opgezet om aan de beoogde versterking van de economische dynamiek kracht bij te zetten.

### d. Landbouw, Natuurbeheer en Visserij

Duurzame landbouw

De concurrentiepositie van de sector zal beleidsmatige aandacht blijven vragen. Dat betekent dat naast de sociaal-economische ontwikkeling in de sector, de vertaling van het Europese landbouwbeleid en de duurzame afstemming van land- en tuinbouw op milieurobandoorwaarden grote inspanningen zullen vragen.

Ten aanzien van het platteland wordt een actief vernieuwingsbeleid gevoerd waarin landbouw, natuurontwikkeling en toerisme in onderlinge samenhang en afstemming zich gezamenlijk ontwikkelen en moderniseren.

## 5. OVERHEID EN SAMENLEVING

### a. Bestuurlijke vernieuwing

Burgers nemen de overheid de maat van haar eigen voornemens en constateren steeds vaker dat het resultaat tekortschiet. Zo blijven problemen liggen en wordt de politiek ongeloofwaardig.

Relatie kiezer en gekozene

Soms komt dat doordat de politieke verwachtingen te hoog gespannen zijn, of doordat de problemen ingewikkelder en weerbarstiger blijken dan voorzien. Een wezenlijker oorzaak ligt echter bij het voertuig voor de uitvoering van het beleid. Dat is verouderd, traag en duur; het lijkt zich voort te bewegen zonder een vaste greep van de bestuurders, en zonder zelf voldoende greep te krijgen op de concrete problemen zoals burgers die ervaren.

Bestuurlijke vernieuwing in velerlei opzicht is daarom geboden.

In de eerste plaats wordt erkend, dat bepaalde vraagstukken zodanig complex zijn dat ze het oplossend vermogen van de traditionele, tot voorbarige opdeling en verkokering geneigde overheidsaanpak te boven gaan.

Dan moet de ministerraad worden geactiveerd. Opdat besluiten worden genomen over de formulering van het probleem en een daarbij passend, samenhangend en evenwichtig beleid, waarna de uitvoering wordt toegedeeld aan de departementen.

Wie greep wil krijgen op concrete problemen, moet luisteren naar de burgers die ermee leven. De eis van democratie gaat hand in hand met de eis van doeltreffend beleid. De directe invloed van de burgers op de machtsuitoefening wordt daarom op verschillende manieren versterkt.

De invoering van de mogelijkheid van een correctief wetgevingsreferendum op centraal en decentraal niveau wordt voorbereid in wetsvoorstellen ter concrete uitwerking en tot wijziging van de Grondwet.

Bezien wordt hoe, onder handhaving van het beginsel van de evenredigheid, wijzigingen in het kiesstelsel kunnen worden aangebracht die een meer rechtstreekse relatie tussen kiezers en gekozenen mogelijk maken.

Voorts wordt grondig nagegaan welke mogelijkheden er overigens zijn om de directe invloed van de burgers op de politieke machtsvorming te vergroten.

Een ministeriële commissie onder voorzitterschap van de minister van Binnenlandse Zaken zal over de laatste twee onderwerpen binnen een jaar concrete voorstellen formuleren.

De overheid moet haar werk zo dicht mogelijk bij de burgers doen, gericht op goede, praktische dienstverlening, waarbij het voorkomen van fouten beter is dan het herstellen ervan. Marktwerking en concurrentie tussen aanbieders van diensten en het afrekenen ervan op resultaat kunnen daarbij helpen. De positie van de burgers tegenover overheidsinstellingen moet, op basis van de Algemene Wet Bestuursrecht, worden versterkt.

Functioneren rijksdienst

Om het primaat van de politiek te herstellen is een trefzekerder sturing van het uitvoeringsapparaat door kabinet en parlement noodzakelijk. De rapporten van de commissie Organisatie en functioneren rijksdienst (commissie Wiegel) en van de Secretarissen-Generaal dienen daarbij als leidraad. Departementen concentreren zich voortaan op kerntaken, worden kleiner en daardoor slagvaardiger. Er komt een

algemene bestuursdienst met een verplichtend karakter. De beleidsuitvoering wordt zoveel mogelijk losgemaakt van de beleidsvorming.

#### **b. Gemeenten**

Gemeentebestuur

Het gemeentebestuur staat in veel opzichten dicht bij de burgers en heeft daardoor de mogelijkheid, bepaalde problemen realistischer en minder verkokerd aan te pakken. De sociale vernieuwing heeft dat bewezen.

Ook op het niveau van de gemeente is verbetering van de bestuurlijke verhoudingen nodig. De mogelijkheid zal worden geopend voor de benoeming van wethouders door de gemeenteraad die niet uit zijn midden afkomstig zijn. Bezien zal worden of een andere positie van de burgemeester tot een betere legitimatie van het college van B&W kan leiden.

#### **c. Reorganisatie binnenlands bestuur**

Binnenlands bestuur

De reorganisatie van het binnenlands bestuur zal in de ingeslagen richting worden voortgezet.

Het met de Kaderwet Bestuur in Verandering in gang gezette traject in de richting van stadsprovincies wordt voor de in de wet genoemde gebieden uitgevoerd.

Bij de nieuwe bestuurlijke indeling wordt uitgegaan van drie volwaardige, democratisch te controleren bestuurslagen. Het gaat daarbij niet om het creëren van een onbuigzaam systeem. Waar een andere omvang van lokaal en regionaal bestuur wenselijk is, wordt daarvoor de mogelijkheid geboden. Indien de bestaande eenheden tegen nieuwe omstandigheden opgewassen blijken, kunnen ze worden gehandhaafd.

## **6. VEILIGHEID EN LEEFBAARHEID**

### **a. Rechtshandhaving en politie**

Integraal veiligheidsbeleid

Een kerntaak van de overheid is het bieden van bescherming en veiligheid aan de burgers. Om die taak onder steeds moeilijker omstandigheden naar behoren te kunnen vervullen, worden verschillende maatregelen genomen. Verbetering van de veiligheid zal langs verschillende wegen vorm worden gegeven, zoals uitbreiding van het aantal agenten, surveillanten en toezichthouders, maar ook door uitbreiding celcapaciteit, versterking en reorganisatie openbaar ministerie, maatregelen inzake jeugdcriminaliteit en verslavingszorg, alsmede investeringen in apparatuur.

Voor de overheid en dus ook voor politie en justitie, omvat veiligheid meer dan repressie waar die nodig is; preventie en hulpverlening zijn even belangrijk. Gebiedsgerichte samenwerking tussen politie en andere hierbij betrokken overheidsinstanties en particuliere organisaties wordt bevorderd. Voor de noodzakelijke afstemming van dit integrale veiligheidsbeleid is één minister verantwoordelijk: de minister van Binnenlandse Zaken.

Versterking van de strafrechtketen is geboden op vrijwel alle onderdelen. In de eerste plaats moet de zichtbare aanwezigheid van politie op straat worden opgevoerd. Er komt voorts een aanzienlijke uitbreiding van het aantal surveillanten en stadswachten.

De aanpak van de georganiseerde criminaliteit wordt landelijk gecoördineerd. Er wordt een landelijk rechercheteam opgericht onder de beleidsverantwoordelijkheid van de minister van Justitie. De minister van Binnenlandse Zaken krijgt een nader uit te werken mede-verantwoordelijkheid voor het beheer.

Het openbaar ministerie wordt gereorganiseerd, met het rapport van de commissie Donner als leidraad.

Door de voorziene uitbreiding van het aantal cellen en meer toepassing van alternatieve straffen wordt de basis gelegd voor vermindering van het aantal heenzendingen.

#### **b. Drugsbeleid**

De relatief succesvolle Nederlandse benadering van het drugsprobleem wordt voortgezet. Er komt op korte termijn een systematische inventarisering van de mogelijkheden om internationaal en nationaal ervaringen uit te wisselen, nuances aan te brengen en nieuwe wegen te beproeven.

Drugs

De bestrijding van de drugsoverlast krijgt extra aandacht.

#### **c. Jeugdproblematiek**

Veel jongeren kampen met sociale problemen en verstoorde relaties op school of thuis, waardoor hun uitzicht op een werkzame rol in de maatschappij vermindert.

Jongeren

Preventie en vroege signalering van probleemsituaties krijgt systematische aandacht. Het maatschappelijk perspectief wordt verbeterd door praktisch gericht beroepsonderwijs en activerend arbeidsmarktbeleid, met het jeugdwerkgarantieplan als sluitstuk.

De verschillende stelsels van jeugdzorg worden tot meer doeltreffend samenspel gebracht.

Op basis van het rapport van de Commissie Van Montfrans wordt op korte termijn een concreet plan voor de aanpak van de jeugdcriminaliteit opgesteld.

#### **d. Integratie**

Een duidelijk, handhaafbaar en rechtvaardig toelatingsbeleid, waar mogelijk in samenwerking met andere Europese landen, vormt de basis voor de integratie van wie hier definitief is toegelaten. Deze heeft dezelfde rechten en plichten als andere burgers en dezelfde aanspraak op een veilig bestaan. De overheid zal, samen met burgers en hun organisaties, weerwerk bieden tegen racisme en vooroordeel.

Integratie immigranten

Er wordt een samenhangend en praktisch integratiebeleid gevoerd, dat zich zowel richt op werk als op woonomgeving, onderwijs, cultuur en bestuur. Er komen inburgeringscontracten voor nieuwkomers met sancties op het niet-naleven daarvan.

De capaciteit voor het onderwijs in het Nederlands wordt uitgebreid; de geldstromen daarvoor worden gebundeld. Grotere arbeidsparticipatie wordt nagestreefd door verlaging van arbeidskosten, deregulering en toepassing van de WBEAA.

#### **e. Grote steden**

De hierboven genoemde en vele andere sociale problemen bereiken hun grootste intensiteit en verwevenheid in de grote steden. Daar dreigt voor velen het verlies van een zinvol sociaal verband. Tegelijkertijd zijn de steden van centrale betekenis voor de economische en culturele bloei van het land. Een bijzondere inspanning is daarom noodzakelijk om onze steden vitaal, veilig en leefbaar te houden.

Grote steden

Onder leiding van de minister van Binnenlandse Zaken als projectminister voor de steden worden integrale beleidsprogramma's afgesproken.

Uitgangspunten hierbij zijn:

- het terugdringen van verkokering bij het rijk en bevorderen van verdere decentralisering, bijvoorbeeld door de instelling van regelvrije zones in het arbeidsmarktbeleid;

- het versterken van de regie-functie van het stedelijk bestuur ter bevordering van de samenhang tussen gedecentraliseerde beleidssectoren als ouderenzorg, volkshuisvesting, onderwijs, veiligheidsbeleid en verslaafdenzorg;
  - het door herschikking vergroten van de financiële armslag van de steden.
- Het Fonds Sociale Vernieuwing zal worden versterkt en toegespitst op de gebieden waar de nood het hoogst is.

## 7. EMANCIPATIE EN OUDEREN

### Emancipatie

Emancipatie

Het emancipatiebeleid vergt een geïntegreerde aanpak van werkgelegenheid en zorg, sociale zekerheid en fiscale wetgeving. Het richt zich op een samenleving waarin keuzevrijheid bestaat om gedurende een leven verschillende rollen te vervullen, waarin mogelijkheden zijn de verantwoordelijkheid voor betaalde en onbetaalde arbeid te verdelen en waarin mannen en vrouwen gelijke rechten hebben, ook op economische zelfstandigheid.

Het traditionele kostwinnersmodel, waarin arbeidsdeling thuis, de arbeidsorganisatie van bedrijven en de inkomenspolitiek keurig in elkaar pasten, zal plaats moeten maken voor het patroon van de geëmancipeerde en economisch zelfstandige burger, onder de voorwaarde dat dit niet leidt tot grotere sociale ongelijkheid.

Het ontbreken van voldoende opvangmogelijkheden blijkt voor veel vrouwen een reden om met werken te stoppen of er niet aan te beginnen. Het beleid tot verruiming van de kinderopvang wordt voortgezet.

### Ouderen

Ouderen

Mensen veranderen niet schoksgewijs op hun vijftenzestigste; hun omstandigheden veelal wel. Een geleidelijke overgang van werk naar rust is meer in overeenstemming met de individuele keuzevrijheid en de maatschappelijke ontwikkeling.

Werken na het vijftenzestigste jaar, al of niet betaald, wordt zo weinig mogelijk belemmerd. Daartegenover moet het ook voor die leeftijd mogelijk worden het rustiger aan te doen. Dit vergt maatwerk in de sociale zekerheid en een systeem van flexibele pensionering. Voor VUT-regelingen zal daarentegen steeds minder ruimte zijn: de arbeidsparticipatie voor oudere werknemers ligt op een te laag niveau.

Bij de voorzieningen voor ouderen die meer van hun omgeving afhankelijk worden wordt rekening gehouden met de behoefte om zo lang en zo veel mogelijk zelfstandig te zijn. Het rapport Welschen zal daarbij als leidraad dienen, rekening houdend met maximale substitutie mogelijkheden, zodat naar verhouding meer ouderen zelfstandig kunnen blijven wonen.

## 8. ONDERWIJS, CULTUUR, MEDIA

### a. Onderwijs

Scholen

Goed onderwijs maakt mensen weerbaar en brengt hun mogelijkheden tot ontplooiing. Een samenleving waarin alle burgers goed zijn opgeleid naar de mate van hun kunnen, bezit innerlijke veerkracht en staat economisch sterk. De zorg voor goed onderwijs voor allen is daarom een kerntaak van de overheid.



Scholen staan in het brandpunt van de maatschappelijke verandering. Zeker in buurten waar de sociale problemen groot zijn, krijgen ze veel op te vangen. Ze kunnen zich niet terugtrekken achter de eigen muren; ze zijn immers onmisbare steunpunten in een gezamenlijke inspanning voor maatschappelijke integratie en vernieuwing, die in de eerste plaats gericht is op de jeugd. Om scholen in staat te stellen onder die omstandigheden hun werk naar behoren te doen, zijn twee dingen nodig.

Ze zullen beter worden toegerust om zelfstandig te kunnen opereren in wisselende en uiteenlopende omstandigheden. Daarnaast zal het netwerk van bestuurlijke en onderwijskundige hulpstructuren in het onderwijs zodanig worden vereenvoudigd, dat het meer concreet is gericht op de actuele, praktische problemen van de scholen zelf.

- Scholen krijgen meer vrijheid van handelen, door vermindering van beleidsregels en een globaler bekostigingsstelsel. Kwaliteitsbewaking blijft daarbij eens te meer een taak van de rijksoverheid.
- Primaire onderwijsstaken, zoals onderwijskundige inrichting en personeelsbeleid, worden door de scholen zelf uitgevoerd. Randvoorwaardelijke taken, zoals het beheer van onderwijsgebouwen en het achterstandenbeleid, worden gedecentraliseerd naar de lokale overheid.
- Doordat de school zelfstandiger wordt en de gemeente meer taken krijgt ten aanzien van alle scholen, is het wenselijk dat de gemeente meer op afstand haar specifieke taak als bevoegd gezag van de openbare scholen uitoefent.

De gemeente kiest zelf de meest wenselijke bestuursvorm voor het openbaar onderwijs uit een aantal mogelijkheden, waaronder de overheidsstichting.

- De bestuurlijke vormgeving van de samenwerkingsschool wordt wettelijk geregeld.
- Het automatisme van de zogenaamde overschrijdingsregeling wordt vervangen door een regeling die materiële financiële gelijkstelling tussen openbaar en bijzonder onderwijs realiseert.
- De bestaande overlegstructuur in het onderwijs wordt vereenvoudigd. Het stelsel van arbeidsvoorwaardenoverleg wordt verder gedecentraliseerd.
- De positie van de leraren wordt verder versterkt op basis van de aanbevelingen van de commissie Van Es.
- Er komt meer eenheid in de educatieve infrastructuur. Lerarenopleidingen en verzorgingsstructuur zullen samengaan in educatieve faculteiten, door middel van integratie of nauw samenwerkingsverband. De afstand tot de school moet kleiner worden; daarom worden taak en functie van de schoolbegeleidingsdiensten gehandhaafd.

Het beroepsonderwijs krijgt bijzondere aandacht. Voor een goede aansluiting van het onderwijs op de arbeidsmarkt is regionale integratie van beroepsonderwijs, leerlingwezen en volwasseneneducatie (zgn. ROC-vorming) noodzakelijk. In het algemeen verdient fusie van de betrokken instellingen de voorkeur; omdat hiertegen in bepaalde gevallen gegronde bezwaren kunnen bestaan, wordt zij niet dwingend opgelegd.

Beroepsonderwijs

De aansluiting tussen het voortgezet onderwijs en het hoger onderwijs wordt verbeterd door de afronding en invoering van de voorstellen tot profilering van de tweede fase in het voortgezet onderwijs. Ook hierdoor zal het studierendement in het hoger onderwijs verbeteren.

Tweede fase voortgezet onderwijs

## **b. Hoger onderwijs**

Het aantal deelnemers aan het hoger onderwijs is sterk toegenomen. Daardoor leidt dit onderwijs in de praktijk op tot een veel breder scala van maatschappelijke functies dan vroeger. Bovendien is er meer variatie in de talenten en ambities van studenten. Om hieraan tegemoet te komen is meer differentiatie naar inhoud en duur van opleidingen in alle sectoren van het hoger onderwijs noodzakelijk.

Structuur hoger onderwijs

Er dringt zich daarbij een aantal vragen op:

1. Hoe kan bij handhaving van een brede toegankelijkheid meer selectie op kwaliteit plaatsvinden?
2. Hoe kan – aansluitend bij de zeer uiteenlopende maatschappelijke behoeften – een meer gevarieerd patroon van studierichtingen ontstaan, zowel naar lengte als naar de mate van praktijkgerichtheid?
3. Hoe kan – gegeven de uiterst krappe budgetten – worden voorkomen dat steeds gedetailleerder moet worden ingegrepen waardoor de autonomie van de instellingen gedurig onder druk wordt gezet?

Er wordt – bij een onvermijdelijke bijdrage van het ministerie Onderwijs en Wetenschappen aan bezuinigingstaakstellingen – gekozen voor het uitgangspunt om eerder te komen tot een versobering van lange leerwegen dan tot ingrepen in het funderende deel van het onderwijsbestel. Ook het VBO en het MBO moeten worden ontzien.

Versoberingen in het hoger onderwijs kunnen alleen zonder schade voor de kwaliteit worden bereikt door een kortere gemiddelde verblijfsduur van studenten.

Na overleg met de instellingen voor hoger onderwijs zal worden gestuurd in de richting van een structuurwijziging, die zowel recht doet aan de wens het hoger onderwijs toegankelijk te laten zijn als aan de wens te komen tot een meer selectief en gedifferentieerd hoger onderwijs.

In grote lijnen gaat deze wijziging uit van basisopleidingen van drie jaar en vervolgopleidingen die variëren van één tot drie jaar. De basisopleidingen zijn vrij toegankelijk, vormen een afgerond geheel en verschaffen een maatschappelijke kwalificatie.

De vervolgopleidingen zullen qua cursusduur niet uniform zijn en selectief toegankelijk zijn.

De instellingen voor hoger onderwijs zullen nauw worden betrokken bij de uitwerking van deze structuur. Het advies van de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid over het hoger onderwijs dat momenteel wordt voorbereid, zal hierbij worden betrokken.

Variëteit in leer- en werkroutes passen bij de behoefte van studenten. Zowel de vormgeving van de vervolgopleidingen als de wijze van selectie behoort tot het instellingsbeleid. Om voor de noodzakelijke herprogrammering bestuurlijke ruimte te scheppen zullen de bevoegdheden van de instellingen worden verruimd. Gedacht wordt onder andere aan de bestuursstructuur, het capaciteits- en selectiebeleid, de collegegeldvaststelling waar het de vervolgopleidingen betreft.

Het beleid ten aanzien van het leerrecht van studenten zal in overeenstemming met het bovenstaande vorm krijgen.

De eerste jaren zal, vanwege de aanlooptijd die met de in te zetten hervorming gemoeid gaat, binnen de sector hoger onderwijs een andere invulling worden gegeven aan het in bijlage 2 vermelde besparingsbedrag. De middelen die binnen het Hoofdlijnenakkoord waren gereserveerd voor het z.g. «agentschap» zullen daarvoor worden ingezet. Voorzover nodig zal voor 1996 en eventueel volgende jaren door middel van efficiëncymaatregelen, bij voorkeur ter bevordering van een geringere gemiddelde verblijfsduur, invulling moeten worden gevonden. De wachtgeldproblematiek voor de overheid mag daarbij niet worden verzwagd.

### c. Studiefinanciering

Ook ten aanzien van de studiefinanciering is een principiële keuze geboden waarbij studenten zelf verantwoordelijkheid dragen voor de kosten van studie en levensonderhoud. De gemeenschap kan hen die kosten voorschieten, waarbij het nodig is goed te letten op de terugbetaalcapaciteit na afstuderen.

Een dergelijk stelsel dat is gebaseerd op een lening, moet wel rekening houden met de risico's voor de toegankelijkheid. Beperking van de studieschuld voor studerenden uit gezinnen met lage inkomens ligt in de rede.

Het nieuwe stelsel van studiefinanciering zal ingaan voor beginnende studenten voor het cursusjaar 1995/1996 voor de dan geldende cursusduur van 4 jaar.

Bij de totstandkoming van de beoogde basisopleidingen zal de aansluiting tot stand komen met de kortere cursusduur.

De terugbetaalplicht zal afhankelijk worden gemaakt van het studietempo (behalen van het diploma binnen de cursusduur) en van de terugbetaalcapaciteit.

Voor de vervolgopleidingen blijft, vanuit het rijk gezien, slechts studiefinanciering beschikbaar als leningfaciliteit: decentrale voorzieningen in aansluiting daarop zijn niet uitgesloten.

Bij de uitwerking gelden de in bijlage 2 opgenomen besparingsbedragen. Naar de mate waarin in 1995, respectievelijk in volgende jaren langs de bovenbeschreven lijn de gewenste besparing nog niet kan worden gerealiseerd, zal in de sector hoger onderwijs met andere maatregelen voor een sluitende invulling worden zorggedragen.

De kinderbijslagregeling voor 18 jaar en ouder vervalt, behoudens enkele uitzonderingen.

Kinderbijslag

#### d. Cultuur en media

De betekenis van kunst voor onze samenleving neemt toe in al haar verschijningsvormen, van de meer traditionele tot de geschakeerde en vitale expressie van jongeren en migranten. Zij doet een appèl op de creativiteit van mensen en op hun nieuwsgierigheid naar wat hen zelf en anderen beweegt.

Kunst

Daardoor versterkt ze het zinvol verband in de samenleving. Ze vormt een tegenwicht tegen eenvormigheid en bevordert respect voor het uitzonderlijke. Niettemin is de maatschappelijke positie van kunstenaars, die naar hun aard steeds nieuwe wegen zoeken, vaak kwetsbaar.

Daarom, en niet uit misplaatste bemoeizucht met de inhoud van kunstuitingen, is kunst wel degelijk regeringszaak.

Bijzondere aandacht wordt gegeven aan jonge, zich ontwikkelende kunstenaars in de marge van het kunstbedrijf. Er wordt een regeling ontworpen om kunstenaars bij te staan bij het opbouwen van een renderende beroepspraktijk. Er komt meer aandacht voor internationale culturele activiteiten, maar ook voor de belangrijke rol die grote en kleine steden spelen in het culturele leven. De monumentenzorg behoudt een belangrijke plaats in het beleid.

Het omroepbeleid moet voorwaarden scheppen voor een sterke, herkenbare publieke omroep, maar ook ruimte bieden aan vormen van commerciële omroep. De tijdsduur van de voorziene concessie voor de publieke omroeporganisaties wordt beperkt tot vijf jaar. In de komende kabinetsperiode wordt bezien of taak en functie van de publieke omroep in een veranderend medialandschap veranderingen in zijn organisatie, financieringsstructuur en omvang na die vijfjarige periode noodzakelijk maken.

Omroep

#### e. Medisch-ethische vraagstukken

Het verantwoord omgaan met vragen van leven en dood vergt voortdurend de aandacht. Het kabinet is niet voornemens voorstellen in te dienen teneinde euthanasie uit het wetboek van strafrecht te schrappen. De praktijk van de wet op de lijkbezorging

Euthanasie

zal zorgvuldig worden geëvalueerd, waarbij vooral de ervaringen met de meldingsregeling, de verhouding tussen de procedure bij levensbeëindiging op verzoek en bij levensbeëindiging niet op verzoek, en het vervolgingsbeleid zullen worden gezien. Deze evaluatie zal binnen de termijn van twee jaar worden afgerond.

## 9. KONINKRIJKSZAKEN

Antillen en Aruba

De recente ontwikkelingen op de Nederlandse Antillen en Aruba bieden uitzicht op een hernieuwd en vruchtbaar overleg tussen de landen over de toekomst van het Koninkrijk. Nederland gaat daarbij uit van het standpunt dat een blijvende relatie mogelijk is, op basis van een gemeenschappelijk, wederzijds erkend belang bij deugdelijk bestuur, goed onderwijs en een leefbare samenleving. De organisatie van het kabinet voor Nederlands-Antilliaanse en Arubaanse Zaken zal in het licht daarvan worden herzien.

## 10. INTERNATIONAAL

### a. Buitenlands beleid

Europese Unie

In de nieuwe, nog niet uitgekristalliseerde, internationale verhoudingen wordt van Europa een eigen rol verwacht.

Zonder de oude verbanden te verwaarlozen zal Nederland zich concentreren op zijn positie binnen Europa en op het totstandbrengen van een grotere Europese Unie, waarbinnen het zijn eigen rol kan spelen. De intergouvernementele conferentie ter herziening van het Verdrag inzake de Europese Unie in 1996 is in dat kader van belang. Nederland zal een constructieve bijdrage leveren tot verdergaande samenwerking op het gemeenschappelijk buitenlands- en veiligheidsterrein en ter vergroting van het democratisch gehalte van de Europese Unie.

Mondiale samenwerking

In een samenhangende beoordeling door het kabinet van de totale Nederlandse inbreng in de internationale samenwerking, zowel ten aanzien van de inhoud van het beleid, als de financiële en organisatorische consequenties daarvan, zullen prioriteiten en posterioriteiten gelet op de veranderende internationale verhoudingen nader worden bepaald.

Daarin zal voor wat betreft de ontwikkelingssamenwerking de herbezinning mede plaatsvinden naar aanleiding van het recente rapport van de Inspectie Ontwikkelingssamenwerking te Velde.

Ook de verdere integratie van de ontwikkelingssamenwerking en buitenlandse politiek zal hierbij aan de orde komen, evenals de vraag hoe door middel van integraal beleid kan worden bijgedragen aan het voorkomen van problemen, in plaats van het concentreren op de gevolgen, alsmede de vraag wat op Europees niveau kan worden gedaan en wat door Nederland zelf. Ook de bijdrage vanuit de verschillende beleidsonderdelen aan de ecologische verduurzaming van de internationale economische processen dient te worden doorgelicht. Een nieuwe kijk op de consequenties van de zich snel wijzigende veiligheidssituatie in en tussen landen voor herstructurering van de krijgsmacht is eveneens noodzakelijk.

### b. Internationale samenwerking

De internationale samenwerking geeft een toenemende verbreding en verdieping te zien. Naast noodhulp en het bijstaan in ontwikkeling zijn milieubeleid, stabiliteit en vrede, alsmede aandacht voor de wijze waarop landen worden bestuurd, medebepalende

elementen geworden. Daardoor is het onderscheid tussen de klassieke ontwikkelingshulp en andere vormen van internationale samenwerking verbleekt.

De oude norm van 1,5% NNI voor ontwikkelingssamenwerking heeft sterk aan betekenis ingeboet. Het BNP-percentage voor internationale samenwerking (de zgn. ODA-norm) behoudt echter wel relevantie. Het streven is erop gericht dit percentage in 1998 te doen stijgen tot 0,9% BNP, zij het dat de herbezinning tot een andere uitkomst kan leiden, waarbij de internationaal overeengekomen norm van 0,7% BNP als bodem blijft gelden.

### c. Immigratie

Nederland noch Europa mag de grenzen sluiten voor wie hier werkelijk moet kunnen verblijven. Een Europees asielbeleid is nodig om de aanzwellende stroom vluchtelingen in goede banen te leiden. Het streven blijft erop gericht het beleid in het kader van Schengen en van de Europese Unie verder gestalte te geven.

Asielbeleid

In nationaal verband vraagt de capaciteit voor het vreemdelingtoezicht en de effectiviteit van beleid en uitvoering de aandacht. Een strenge selectie en een doeltreffende afhandeling van asiolverzoeken is nodig, juist om de opvang van echte vluchtelingen mogelijk te maken. Met spoed zal een plan van aanpak met betrekking tot de aanmeldcentra worden ontwikkeld. De stringente wetgeving die door het vorige kabinet is voorzien, in het bijzonder om de «echte» van de «economische» vluchtelingen te kunnen onderscheiden, verdient aanvaarding door het parlement (het wetsvoorstel «veilige derde landen», het wetsvoorstel «koppeling», het wetsvoorstel tot wijziging van de Huisvestingswet en het wetsvoorstel gemeentelijke zorg voor houders van een VVTV). Voorts krijgt de uitvoering van het beleid en de toepassing van de thans geldende wetgeving meer aandacht.

De verantwoordelijkheid voor de behandeling en opvang van asielzoekers voor de tijd dat nog niet over hun verzoek is beslist, wordt volledig gelegd bij de minister van Justitie. Vanaf het moment dat aan de asielzoeker een verblijfstitel is verleend, is de minister van Binnenlandse Zaken als coördinerend minister verantwoordelijk voor de samenhang van het beleid van de verschillende betrokken ministers, alsmede voor de relatie naar de lagere overheden en de coördinerende taken ten aanzien van het integratiebeleid.

Over de kwestie van het hoger beroep in de Vreemdelingenwet zal de Hoge Raad om advies worden gevraagd.

### d. Internationale veiligheid

De internationale veiligheidssituatie blijft van jaar tot jaar aan ingrijpende veranderingen onderhevig. De samenloop van de complexe verhoudingen in Europa en van de verreikende taken waarvoor de VN is gesteld vereist ook in de komende periode alertheid en flexibiliteit van het Nederlandse defensie apparaat.

Verenigde Naties

Continuïteit is zowel voor de voorspelbaarheid van de Nederlandse inbreng in NAVO en WEU als voor de motivatie van het Defensiepersoneel van groot belang. Voortgegaan wordt met de uitvoering van de Prioriteitennota, in het bijzonder voorzover het gaat om de tot 1998 doorlopende reorganisatie van de krijgsmacht. Aanpassing is echter nodig waar de ervaring met de nieuwe taakopdrachten en het groeiende perspectief van vergaande internationale afstemming en samenwerking permanente heroverweging van personele en materiële planning nodig maken.

NAVO en WEU

Binnen de beperking van de hoofdlijnen van beleid kan langs deze weg ruimte worden geschapen om ook vanuit het begrotingshoofdstuk Defensie bij te dragen aan de verlichting van de algehele problematiek op de rijksbegroting.

# Bijlage 1

## Bijlage Volksgezondheid

### I. Uitgangspunten

1. In het algemeen waarborgt het zorgstelsel een hoogwaardig aanbod van voorzieningen met een goede toegankelijkheid, ook internationaal gezien.
2. Het beslag van de volksgezondheid op het BBP is relatief nog gunstig te noemen. Als gevolg van de demografische ontwikkeling en de ontwikkelingen in de medische technologie blijft kostenbeheersing echter een noodzakelijk onderdeel van het beleid.
3. Evaluatie van maatregelen in het stelsel van de volksgezondheid die tot nu toe zijn genomen is van belang bij de verdere beleidsvorming. Uitvoerbaarheid en doeltreffendheid zijn hierbij belangrijke criteria.
4. Het beleid wordt minder gericht op einddoelen in de toekomst, maar meer op het treffen van bereikbare maatregelen met een no regret-karakter. Hieronder wordt verstaan dat ze niet belemmerend werken voor het bereiken van de uiteenlopende einddoelen van de onderscheiden fracties.

### II. Aanbodzijde

1. De hoofdlijnen van de aanbevelingen van de commissie Modernisering Curatieve Zorg (commissie Biesheuvel) worden tot inzet van het beleid gemaakt. Dat impliceert onder andere de versterking van de positie van de huisarts als poortwachter en de integratie in het ziekenhuisbudget van de medische specialisten, met inachtneming van de ervaringen die ondertussen worden opgedaan met de experimenten.  
De goodwill-problematiek wordt binnen een aanvaardbare termijn tot een oplossing gebracht op een wijze, zoals door de commissie Biesheuvel wordt voorgesteld.
2. Ten behoeve van een adequate aanbodregulering blijft een gedereguleerde Wet Ziekenhuisvoorziening van kracht, waardoor de planning van de intramurale voorzieningen en de topklinische zorg tot taak van de overheid blijft behoren.
3. Het stelsel van het vaststellen van maximumtarieven en de contracteervrijheid van verzekeraars blijven gehandhaafd. Er wordt gestreefd naar de invoering van een systeem van kostprijstarieven.
4. Er komt een wet op de Medische Technology Assessment, ter beoordeling van nieuwe geneesmiddelen, hulpmiddelen en behandelingsprocedures.
5. Regionale samenwerking in de aanbodplanning en uitvoering van de voorzieningen is noodzakelijk.
6. Cliëntgebonden budgetten worden gestimuleerd en de wettelijke belemmeringen worden weggenomen.
7. Er komt een actief anti kartelbeleid met betrekking tot aanbieders van zorg en verzekeraars.

### III. Vraagzijde

1. De AWBZ richt zich op de onverzekerbare risico's. Langdurige zorgvoorzieningen worden bekostigd uit de AWBZ. Daarbinnen kan gekozen worden voor een cliëntgebonden budget.
2. Kunst- en hulpmiddelen en geneesmiddelen (onder voorwaarde dat het GVS geldt voor alle verzekerden in de verplichte verzekering), evenals de revalidatie onder voorwaarden, worden overgeheveld naar de verplichte ziektekostenverzekering.  
Tevens wordt bezien of de niet-substitutiegevoelige onderdelen van de psychiatrische hulpverlening kunnen worden overgeheveld, evenals de kortdurende thuiszorg; dit laatst in verband met de substitutie van de tweede lijn naar de eerste lijn.
3. In de AWBZ worden de substitutiegevoelige zorgvormen voor de ouderenzorg opgenomen, zoals de bejaardenoorden, de thuisverpleging en thuisverzorging.  
Bij de voorzieningen voor ouderen wordt onderscheid gemaakt tussen intramurale zorg en wonen met extramurale zorg.

4. De uitvoering van de AWBZ is in handen van de zorgverzekeraars, zij het dat de toegang tot de verstrekkingen via een onafhankelijke indicatiestelling zal plaatsvinden.
5. De premieheffing voor de AWBZ geschiedt voor het overgrote deel inkomensafhankelijk, conform de huidige systematiek.
6. De budgettaire ruimte voor de zorg die is verzekerd in de AWBZ wordt bepaald door het FOZ.

#### IV. De verzekering in de curatieve sfeer.

1. Er komt een wet op de convergentie. Onder de convergentie wordt verstaan: a. het tot stand brengen van eenzelfde pakket voor ziekenfondsverzekerden en particulier verzekerden in het verplichte deel van de ziektekostenverzekering, b. het geleidelijk naar elkaar toegroeien van de wijze van premieheffing.

De convergentiewet schrijft voor dat er sprake is van een verplicht eigen risico aan de voet van f 200,- per polis of hoofdverzekerde. Het eigen risico aan de voet vervangt de eigen bijdragen die cumulatief uitwerken, zoals die voor kunst- en hulpmiddelen. Onderzoek vindt plaats naar de uitvoerbaarheid van de introductie van een systeem in de verplichte ziektekostenverzekering, dat analoog is aan de IZA. Hangende dit onderzoek wordt het bedrag van f 200,- eigen risico niet verhoogd.

Gegeven de voorgenomen overheveling van voorzieningen van de AWBZ naar de verplichte ziektekostenverzekering en de voorgenomen opname van de WBO in de AWBZ zullen per saldo voorzieningen tot een bedrag van circa 4,5 miljard gulden ten laste worden gebracht van de verplichte ziektekostenverzekering. Met het oog op de convergentie zal 60% van de 4,5 miljard – jaarlijks te verhogen met een aan het FOZ ontleend percentage – als rijksbijdrage naar de Ziekenfondswet worden gesluisd. Onderzocht zal worden op welke wijze en in welk tempo een verdere verhoging van de rijksbijdrage gerealiseerd kan worden onder gelijktijdige verhoging van de nominale premies in de verplichte ziektekostenverzekering.

Daarenboven zullen de kapitaallasten van de intramurale voorzieningen voor renovatie en vervangende nieuwbouw in het verplichte ziektekostensegment worden gefinancierd uit de rijksbegroting.

2. In de particuliere ziektekostenverzekering veranderen ten opzichte van de huidige situatie de volgende onderdelen:

- a. Er komt een verplichte ziektekostenverzekering voor een als noodzakelijke en gepaste zorg gedefinieerd pakket, dat gelijk is aan dat van ziekenfondsverzekerden.
- b. Er komt een acceptatieplicht.
- c. De convergentiewet schrijft voor dat er sprake moet zijn van een verplicht eigen risico aan de voet van f 200,- per polis. Dit verplichte eigen risico wordt stapsgewijs ingevoerd.
- d. De premieheffing over het nominale gedeelte dient zich binnen een bepaalde bandbreedte te voltrekken, zodat de premie voor jong en oud én voor gezond en ongezond financieel wordt verevend.

3. In de Ziekenfondswet veranderen ten opzichte van de huidige situatie de volgende onderdelen:

- a. Het verplichte pakket omvat de noodzakelijke en gepaste zorg, gelijk aan die in het verplichte deel van de particuliere ziektekostenverzekering.
- b. Naast de nominale premie van f 200,- per volwassene wordt een eigen risico aan de voet geïntroduceerd van f 200,- per hoofdverzekerde, ter vervanging van de cumulatieve eigen bijdragen per verstrekking. Dit eigen risico aan de voet wordt stapsgewijs ingevoerd.
- c. Het huidige niveau van de nominale premie in het ziekenfonds wordt gehandhaafd op het huidige niveau (= f 198,-). Dit niveau wordt geleidelijk opgehoogd met het niveau van de nominale premie AWBZ (= f 153,-), onder gelijktijdige afschaffing van de nominale premie in de AWBZ.

Als compensatie voor de invoering van het eigen risico van f 200,- per polis wordt van dit bedrag f 80,- afgetrokken. Eventuele koopkrachtgevolgen van de voorziene stijging

van de nominale premie worden in beginsel opgevangen door generieke reparatie, welke onderdeel uitmaakt van de jaarlijkse besluitvorming rond de voorbereiding van de rijksbegroting.

4. De systematiek van de Ziekenfondswet en de particuliere verzekeringen worden gedurende de komende periode gehandhaafd.

#### **V. De inhoud van het pakket van de verplichte ziektekostenverzekering.**

1. De omvang van het pakket wordt versoerd door middel van de zogenaamde trechter van Dunning, een systeem dat de vraag kan beantwoorden wat verstaan moet worden onder noodzakelijke en gepaste zorg.

Gedacht wordt onder andere aan pakketversoering voor delen van de tandheelkundige zorg voor volwassenen, delen van de paramedische hulp en het opschonen van het geneesmiddelenpakket.

2. De beheersing van de volume-ontwikkeling in de zorg zal tevens worden gestimuleerd door middel van versterking van de poortwachterfunctie van de huisarts en door het gebruik van standaarden en protocollen te stimuleren.

3. De verzekeraars worden gebudgetteerd voor de verplichte ziektekostenverzekering.

Voor de particuliere ziektekostenverzekeraars betekent dit dat zij moeten werken binnen een afgesproken bandbreedte voor de premieheffing.

4. Wat niet verzekerd is ingevolge de AWBZ en de verplichte ziektekostenverzekering kan in aanvullende pakketten worden verzekerd.



## Bijlage 2

### Uitgavenbeperkingen rijksbegroting

Onderstaand worden de uitgavenbeperkingen op de rijksbegroting (inclusief Gemeentefonds/Provinciefonds en arbeidsvoorwaarden, maar exclusief sociale zekerheid (zie hoofdstuk 1.) en zorg (zie hoofdstuk 2.)) per cluster gerecapituleerd.

#### 1. Efficiencymaatregelen (0,5 mrd in 1995, oplopend naar 1,6 mrd in 1998)

Dit cluster bestaat voor alle departementen uit het beperken van de inschakeling van externe dienstverlening door departementen (150 mln 1998), een verdere verbetering van het inkoopbeleid (250 mln 1998) en het (waar mogelijk en verantwoord) gedeeltelijk herbezetten van full-time vacatures in de rijksdienst door 32-uurbanen (200 mln 1998). Daarnaast wordt het beleid, gericht op verdergaande kostendekkendheid van door de overheid geleverde diensten, voortgezet op de begrotingen waar dit relevant is (Justitie, Financiën, VROM, VenW, EZ (casino-afdrachten), LNV, SZW en WVC; tezamen 125 mln 1998).

Voorts is voor 1995 de zogenaamde integrale benadering apparaatskosten op alle departementen reeds ingevuld (395 mln zowel in 1995 als in 1998).

De in het hoger onderwijs voorziene besparingsmogelijkheden (80 mln 1995, oplopend naar 500 mln 1998) worden toegelicht in hoofdstuk 8.

#### 2. Beperken taken en temporiseren uitgaven (0,2 mrd 1995, 0,7 mrd 1998)

Dit cluster betreft de (accentverlegging en co-financiering) onderzoeksuitgaven (VROM 40 mln/1995, 90 mln/1998; LNV 10 mln/1995, 40 mln/1998; VenW 10 mln/1995, 30 mln/1998\*).

Voorts wordt een aantal Defensie-uitgaven getemporeerd (oplopend van 120 mln in 1994 naar 500 mln 1998), waarbij moet worden voldaan aan de randvoorwaarde van een verantwoorde uitvoering van de Prioriteitennota; zie voor een nadere toelichting hoofdstuk 10.

#### 3. Beperken subsidies (0,7 mrd 1995, 2,4 mrd 1998)

De voorgenomen maatregelen studiefinanciering worden eveneens in hoofdstuk 8. toegelicht (0,25 mrd 1995, 1 mld 1998).

Daarnaast worden nader uit te werken stappen gezet naar een doelmatiger uitvoering van de IHS, alsmede een aanscherping van de vermogenstoets. Dit zal mede gericht zijn op het beperken van bewoning van te goedkope woningen door bewoners met midden- en hogere inkomens (200 mln 1998). In overleg met de VNG en andere betrokkenen wordt decentralisatie van de IHS voorbereid. Voorts worden de rijksbijdragen voor nieuwbouw buiten de sociale huursector beperkt (eveneens 200 mln 1998).

Voorts worden uit doelmatigheidsoverwegingen beperkingen aangebracht bij energiesubsidies EZ\*\*) (50 mln 1995, 300 mln 1998), landbouwsubsidies (incl. landinrichting en natuurterreinen) LNV (10 mln 1995, 100 mln 1998) en de rijksbijdrage CBA (400 mln in 1995 en 1998).

Tot slot worden ook de overige subsidies naar evenredigheid beperkt (met in totaal 200 mln in 1998; in concreto slaat dit neer op de begrotingen van Justitie, BiZa, O&W, Defensie, VROM, V&W, SZW en WVC).

\* Eventueel te verminderen met besparingsbedragen die op deze departementen via deregulering worden gerealiseerd.

\*\* Voorzover dit bedrag door beperking op energiesubsidies niet kan worden bereikt, zullen overige subsidies van EZ in de afweging worden betrokken.

#### 4. Overige maatregelen (1,4 mrd 1995, 2,0 mrd 1998)

Beleidsmatig verantwoorde temporiserings- en versoberingen in de uitvoering van infrastructuurprojecten zullen leiden tot een, ten opzichte van de beschikbare middelen, bescheiden besparing (250 mln 1995, 300 mln 1998).

De thans door Nederland meegefinancierde EU-uitgaven voor hulp aan Oost-Europa die voldoen aan het ODA/DAC-criterium wordt (voor 100 mln in 1995 en 1998) toegerekend aan Ontwikkelingssamenwerking.

Intensivering van fraudebestrijding in combinatie met investeren in doelmatige belastinginning leidt tot een netto extra opbrengst (30 mln 1995, 440 mln 1998).

Tot slot zijn ook de door de departementen gegeven invullingen aan de zogenaamde Kaderbriefftaakstelling (1,04 mrd vanaf 1995 structureel) overgenomen. Deze hebben een zodanig karakter dat een alternatieve invulling (binnen de gegeven taakstelling en mede ter voorkoming van overlap met de specifieke maatregelen) mogelijk is.

Door middel van substitutie van dure strafvormen kan een doelmatigheidsbesparing (oplopend van PM in 1995 naar 90 mln in 1998) worden bereikt.

#### 5. Gemeentefonds en Provinciefonds (0,3 mrd in 1995, 0,7 mrd in 1998)

De overgang van het oude normeringssysteem op de systematiek van de gecorrigeerde rijksuitgaven, alsmede een uit deze nieuwe systematiek voortvloeiend evenredig aandeel in de uitgavenbeperkingen en prioriteiten op de rijksbegroting, leidt tot een per saldo beperking van 0,3 mrd in 1995 oplopend naar 0,7 mrd in 1998.

#### 6. Arbeidsvoorwaarden collectieve sector (0,3 mrd 1995, 1,5 mrd 1998)

Inzet is handhaving van de werkgelegenheid in de collectieve sector. De noodzaak om tot een meer dan gemiddelde soberheid ten aanzien van de ontwikkeling van de loonkosten te komen kan dan alleen vertaald worden in een beperking van de ruimte voor arbeidsvoorwaarden. Een dergelijke beperking is mogelijk door een aantal versoberingen in de sfeer van de secundaire arbeidsvoorwaarden, mede analoog aan de marktsector, in te zetten. Hierbij wordt primair gedacht aan het beperken van het gebruik van de VUT door alleen werknemers met meer dan 40 dienstjaren, het aanpassen van de wachtgelden op het niveau van een versoberde WW (exclusief bovenwettelijk deel). Voorts zullen ook de uitgaven voor het zogenaamde incidentele loon worden beperkt (ook daar waar dit is opgenomen in departementale begrotingen); waar nodig zal een dergelijke beperking in 1995 worden benut om de beperking van de ruimte arbeidsvoorwaarden (technisch) vorm te geven.

Tenslotte zal ook in de collectieve sector effect mogen worden verwacht van de veranderingen in de arbeidsongeschiktheidsregelingen, met name nadat ook ambtenaren onder de werknemersverzekeringen zullen zijn gebracht.

	Kaderbrief	iba	aanvullende voorstellen	1995 totaal	1998 totaal
HCvS	2,4	1,2	--	3,6	11,2
AZ	1,6	0,4	--	2,0	3,8
Kabinet NAA				--	--
Buitenl. Zaken	14,2	1,2	--	15,4	35,0
Justitie	(79)	18,6	--	18,6	255,0
Binnenl. Zaken	90,0	31,6	--	121,6	145,2
O&W	(552)	154,4	330,0	484,4	1772,4
Financiën	80,9	15,4	--	96,3	183,7
Defensie	270,4	48,2	120,0*	438,6	914,5
VROM	156,0	3,6	40,0	199,6	766,3
V&W	181,2	23,7	260,0	464,9	634,3
Econ. Zaken	51,3	4,0	50,0	105,3	409,2
LNV	65,9	11,1	20,0	97,0	267,5
SZW	31,7	29,6	400,0	461,3	481,3
WVC	89,8	52,1	--	141,9	271,3
OS	--	--	100,0*	100,0	100,0
Arbeidsvoorw.	--	--	260,0	260,0	1475,0
GF/PF	(485)	--	344,0	344,0	699,0
Fraudeopbrengst	--	--	--	30,0	410,0
	1035,4	395,1	1954,0	3384,5	8864,7
SZ-voorz.	--	--	560,0	560,0	2015,0
	1035,4	395,1	2514,0	3944,5	10879,7

\* Zie voor een toelichting hoofdstuk 10.

## Bijlage 3

### Beleidsintensivering

Het financieel kader biedt bij realisatie van de voorgestelde uitgavenbeperkingen ruimte voor de financiering van beleidsintensivering, oplopend van 0,5 mrd (netto) in 1995 tot 3,0 mrd (netto) in 1998. Bij de keuze van de voor intensivering in aanmerking komende beleidsterreinen wordt voorrang gegeven aan het versterken van de werkgelegenheid en het wegnemen van structurele knelpunten op de rijksbegroting. Bij de noodzakelijkerwijs zeer bescheiden middelen die voor 1995 beschikbaar zijn worden met inachtneming van de prioriteit voor werkgelegenheid, zoveel mogelijk onoverkomelijke budgettaire knelpunten weggenomen. De beleidsmatige prioriteiten in de oploop van 1998 zijn ondergebracht in een zestal clusters.

#### Overzicht van prioriteiten 1995–1998

Clusters	beslag 1998
I. Extra werkgelegenheid zorg, ouderenhulp, veiligheid, kinderopvang	1600 miljoen*
II. Rechtshandhaving/justitiële keten/preventie	400 miljoen
III. Sociale woningbouw, economische infrastructuur, natuur en milieu	600 miljoen
IV. Voorzieningen voor ouderenzorg, hulpverlening, onderwijs, cultuur	400 miljoen
V. Gerichte ondersteuning financieel kwetsbare groepen	400 miljoen
VI. Internationale samenwerking	400 miljoen
<b>TOTAAL</b>	<b>3800 miljoen*</b>

\*) Bruto; in cluster I is gerekend met 50% inverdien effecten uit RWW uitkeringen.

#### I. Extra werkgelegenheid in de sectoren zorg, ouderenhulp, veiligheid en kinderopvang

Er zullen tenminste 40 000 extra arbeidsplaatsen worden gecreëerd in de verzorging (bejaardenoorden, thuiszorg), de veiligheid annex openbaar toezicht en de kinderopvang. Het betreft banen van 4 dagen per week voor langdurig werklozen met een beloning op of niet veel hoger dan het minimumloonniveau. Er wordt van uitgegaan dat de loonkosten voor 50% kunnen worden gefinancierd uit bespaarde RWW-uitkeringen.

De veiligheid en leefbaarheid in de grote steden krijgt in dit verband bijzondere aandacht.

#### II. Rechtshandhaving/justitiële keten/preventie

Intensivering op het terrein van de veiligheid slaan neer bij de politie en in het justitiële apparaat. Bij de politie zal de nadruk liggen op personele uitbreiding, gepaard gaande met noodzakelijke investeringen in moderne apparatuur. Het is mogelijk om oplopend naar 1998 een uitbreiding met enkele duizenden agenten te realiseren.

Het geheel aan maatregelen in het justitiële apparaat heeft betrekking op versterking van de rechtsketen (Openbaar Ministerie, rechters, parketpolitie e.d.) en een uitbreiding van de justitiële opvangcapaciteit (waaronder jeugdbescherming en reclassering). Dit volgt logisch op een extra politie-inspanning.

De inzet van extra werkgelegenheid, zoals in het eerste cluster genoemd, in de sfeer van openbaar toezicht in de gemeenten is eveneens van positieve invloed op de rechtshandhaving, met name in de preventieve sfeer.

### III. Sociale woningbouw, economische infrastructuur, natuur en milieu

De meest recente demografische prognoses laten een hogere woningbehoefte voorzien. Daarom wordt gekozen voor het opvoeren van de sociale woningbouw met 15 000 woningen, met inbegrip van de daaraan verbonden kosten voor bodemsanering.

Een essentieel onderdeel van het natuur- en milieubeleid is de bodemsanering.

Kernpunt is de enorme omvang van de bestaande bodemverontreiniging. Het is vaak niet eenvoudig om de kosten van bodemsanering door anderen dan de overheid te laten dragen. Bodemverontreiniging blijkt steeds meer een obstakel voor ruimtelijke en economische ontwikkeling. Van een extra inzet mag dus ook een positief economisch effect worden verwacht.

In het verlengde hiervan ligt een aantal terreinen van milieu- en natuurbeleid die bij beschikkingen nader aan de orde kunnen komen. Daarnaast zijn er de noodzakelijke maatregelen voor economische structuurversterking en voor het openbaar vervoer.

### IV. Voorzieningen voor ouderenzorg, hulpverlening, onderwijs en cultuur

Een herschikking ten gunste van prioritaire collectieve voorzieningen zal zich met name vertalen naar de zorg, waaronder die in de bejaardenoorden.

Daarnaast is de oplossing van problemen in de jeugdhulpverlening, bij de jeugd-criminaliteit en de opvang van drugsverslaafden van belang; dit mede in het licht van preventief veiligheidsbeleid. Het gaat hierbij om een inzet die komt bovenop de extra werkgelegenheid in de zorgsector.

In het onderwijs gaat het om de positie van het onderwijzend personeel, gericht op opleidingen en professionalisering. Dit heeft een positief werkgelegenheidseffect. Specifieke aandacht is er in het onderwijs zowel ten behoeve van inburgering als voor de verbetering van arbeidsmarktperspectieven, die nodig is voor intensieve scholing van minderheden (o.a. statushouders ex-asielzoekers). Deze moet nadrukkelijk zijn gericht op onderricht in de Nederlandse taal.

Voorts valt in dit cluster de sector cultuur, waarbij tevens de monumentenzorg betrokken zal worden.

### V. Gerichte ondersteuning financieel kwetsbare groepen

In samenhang met de ombuigingen in onder meer de sociale zekerheid wordt financiële ruimte vrijgemaakt voor voorzieningen die op bijzondere (categorale of individuele) behoeften zijn toegespitst. Elementen zijn: verhoging van de kinderbijslag ten behoeve van het eerste kind, maatregelen ten behoeve van ouderen met alleen een AOW of een klein aanvullend pensioen en tegemoetkomingen in de IHS aan huishoudens met kinderen en een inkomen op het sociaal minimum.

### VI. Internationale samenwerking

Een nadere uitwerking van prioriteiten op het gebied van internationale samenwerking zal betrekking hebben op onder meer de bijdrage aan internationale vredesoperaties, hulpprogramma's ten behoeve van Midden- en Oost-Europa, de toegenomen aandacht voor het mondiale milieu en de wens om geleidelijk toe te groeien naar een bedrag van 0,9% BBP voor echte internationale samenwerking.

## IV SAMENSTELLING KABINET-KOK



W. Kok  
Minister-President



H.F. Dijkstal  
Vice-Minister-President



Mr. H.A.F.M.O. van Mierlo  
Vice-Minister-President

22 augustus 1994

## Ministerie van Algemene Zaken

**W. KOK,**

**MINISTER-PRESIDENT, MINISTER VAN ALGEMENE ZAKEN**

Willem (Wim) Kok werd geboren op 29 september 1938 te Bergambacht. Hij behaalde de diploma's MULO-B en HBS-B en studeerde vervolgens aan het Nederlands Opleidingsinstituut voor het buitenland «Nijenrode».

Na zijn militaire dienst was hij korte tijd werkzaam op een handelskantoor.

In 1961 trad hij in dienst als assistent van de internationaal medewerker bij de Bouwbond NVV. In 1965 werd hij economisch medewerker en in 1967 secretaris van dezelfde bond.

In 1969 werd hij benoemd tot secretaris van het NVV, waarvan hij in 1972 vice-voorzitter werd. Van 1973 tot 1985 was de heer Kok voorzitter van het NVV en – na de fusie van het NVV met het NKV – van de FNV. Van 1979 tot 1982 was hij tevens voorzitter van het EVV: Europees Verbond van Vakverenigingen.

Van 1986 tot 1989 en na de verkiezingen van 1994 was hij lid van de Tweede Kamer der Staten-Generaal en voorzitter van de fractie van de Partij van de Arbeid.

In 1989 werd hij gekozen tot vice-voorzitter van de Socialistische Internationale.

Voorts was de heer Kok vice-voorzitter van de SER, werknemersvoorzitter van de Stichting van de Arbeid, vice-voorzitter van de Bankraad van de Nederlandsche Bank, gastdocent aan het Institute for Social Studies en adviseur van de Europese Commissie.

Van 7 november 1989 tot 22 augustus 1994 was de heer Kok vice-minister-president en minister van Financiën in het Derde Kabinet-Lubbers.

Op laatstgenoemde datum werd de heer W. Kok benoemd tot minister-president, minister van Algemene Zaken, in het kabinet dat zijn naam draagt.



W. Kok

## Kabinet voor Nederlands-Antilliaanse en Arubaanse zaken



Dr. ir. J.J.C. Voorhoeve

**DR. IR. J.J.C. VOORHOEVE,**

**MINISTER VAN DEFENSIE, TEVENS BELAST MET DE COÖRDINATIE VAN AANGELEGENHEDEN DE NEDERLANDSE ANTILLEN EN ARUBA BETREFFENDE EN MET DE ZORG VOOR DE AAN DE NEDERLANDSE ANTILLEN EN ARUBA TE VERLENEN HULP EN BIJSTAND**

Joris Jacob Clemens (Joris) Voorhoeve werd geboren op 22 december 1945 te 's-Gravenhage.

De heer Voorhoeve behaalde in 1965 het eindexamen aan de Hogere Landbouwschool te Ede. Vervolgens studeerde hij ontwikkelingseconomie aan de Landbouwhogeschool te Wageningen (ingenieursdiploma 1971), politieke wetenschappen aan de Rijksuniversiteit te Leiden en leer der internationale betrekkingen aan de Johns Hopkins Universiteit in de Verenigde Staten (master of arts 1972). Hij promoveerde in 1973 aan de Johns Hopkins University, faculteit der sociale wetenschappen, tot doctor in de leer der internationale betrekkingen.

Van 1973 tot 1977 was de heer Voorhoeve werkzaam bij de afdeling beleidsanalyse van de Wereldbank te Washington.

Van 1977 tot 1979 was hij als medewerker van de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid voorzitter van de werkgroep Internationale Zaken. Hierop aansluitend was hij tot 1982 directeur van de Prof. mr. B.M. Teldersstichting, het wetenschappelijk bureau van de VVD.

De heer Voorhoeve was van 1982 tot en met 1989 lid van de Tweede Kamer der Staten-Generaal en sinds 1986 ook voorzitter van de VVD-fractie.

Van 1990 tot 1994 was hij directeur van het Nederlands Instituut voor Internationale Betrekkingen «Clingendael».

Voorts was de heer Voorhoeve van 1979 tot 1986 bijzonder hoogleraar in de leer der internationale betrekkingen aan de Landbouwhogeschool te Wageningen en van 1990 tot 1994 buitengewoon hoogleraar internationale organisaties aan de Rijksuniversiteit te Leiden.

De heer Voorhoeve was o.a. lid van de Adviesraad Vrede en Veiligheid, lid van de Nationale Adviesraad voor Ontwikkelingssamenwerking, lid van het algemeen bestuur Stichting Vredespolitiek, lid van het hoofdbestuur Europese Beweging Nederland en voorzitter van de Stichting Help de Afghanen.

Dr. ir. J.J.C. Voorhoeve werd op 22 augustus 1994 benoemd tot minister van Defensie in het Kabinet-Kok.



## Ministerie van Buitenlandse Zaken

**MR. H.A.F.M.O. VAN MIERLO,**

**VICE-MINISTER-PRESIDENT,  
MINISTER VAN BUITENLANDSE ZAKEN**

Henricus, Antonius, Franciscus, Maria, Oliva (Hans) van Mierlo werd geboren te Breda op 18 augustus 1931. Hij behaalde in 1951 het diploma gymnasium-B aan het Canisius College te Nijmegen.

In 1951 ging hij in militaire dienst. Tijdens de officiersopleiding heeft hij na een jaar wegens ziekte de militaire dienst verlaten.

Vanaf 1952 studeerde de heer Van Mierlo rechten aan de Katholieke Universiteit van Nijmegen. Hij deed in 1960 doctoraal examen Nederlands recht, met als bijvak internationaal privaatrecht.

Van 1960 tot 1967 was hij eerst als redacteur binnenland, later als hoofd van de redactie van de opiniepagina, in dienst van het Algemeen Handelsblad te Amsterdam.

Als voorzitter van een initiatiefcomité had de heer Van Mierlo in 1966 een groot aandeel in de oprichting van de nieuwe partij Democraten 66. Hij was de eerste voorzitter van die partij.

De heer Van Mierlo was van 1967 tot 1977 en van 1986 tot 1994 lid van de Tweede Kamer der Staten-Generaal. Van 1967 tot 1974 en in de tweede periode was hij tevens voorzitter van de fractie van D66.

Van 1983 tot 1986 was hij lid van de Eerste Kamer der Staten-Generaal.

Ook was hij lid van de Commissie Ontwikkelingssamenwerking Nederland-Suriname (CONS) en van de Adviesraad Defensieaangelegenheden (ADA). In die tijd produceerde hij mede een aantal informatieve TV-programma's. Hij vervulde diverse functies in literaire en andere culturele organisaties.

Mr. H.A.F.M.O. van Mierlo was van 11 september 1981 tot 4 november 1982 minister van Defensie in het Tweede en Derde Kabinet-Van Agt.

Op 22 augustus 1994 werd hij benoemd tot vice-minister-president en minister van Buitenlandse Zaken in het Kabinet-Kok.



Mr. H.A.F.M.O. van Mierlo



Mr. M. Patijn

**MR. M. PATIJN,**

**STAATSSECRETARIS VAN BUITENLANDSE ZAKEN**

Michiel Patijn werd geboren op 19 augustus 1942 te 's-Gravenhage.

De heer Patijn behaalde in 1966 zijn doctoraal examen rechten aan de Universiteit van Utrecht.

Van 1967 tot 1968 was de heer Patijn werkzaam als directie-secretaris van de Koninklijke Nederlandse Hoogovens en Staalfabrieken te IJmuiden. Van 1968 tot 1974 werkte hij bij het bureau beleidsvoorbereiding ontwikkelingssamenwerking van het Ministerie van Buitenlandse Zaken, laatstelijk als plaatsvervangend hoofd.

Van 1974 tot 1978 was hij eerste handelssecretaris op de Nederlandse ambassade te Washington.

Van 1978 tot 1989 werkte de heer Patijn bij het Ministerie van Economische Zaken: van 1978 tot 1981 als plaatsvervangend chef van de Directie Economische Samenwerking met Ontwikkelingslanden, van 1981 tot 1985 als plaatsvervangend directeur en van 1985 tot 1988 als directeur van de Directie Bilaterale Zaken en van 1988 tot 1989 directeur Europese zaken van het Directoraat-generaal voor Buitenlandse Economische Betrekkingen.

Van 1989 tot 1994 was de heer Patijn secretaris-generaal van het Ministerie van Defensie.

Mr. M. Patijn werd op 22 augustus 1994 benoemd tot Staatssecretaris van Buitenlandse Zaken.

Hij is lid van de VVD.

## Ontwikkelingssamenwerking

**DRS. J.P. PRONK,**

### **MINISTER VOOR ONTWIKKELINGSSAMENWERKING**

Johannes Pieter (Jan) Pronk werd geboren op 16 maart 1940 te 's-Gravenhage.

Na het behalen van het diploma Gymnasium B aan het Christelijk Gymnasium Zandvliet te 's-Gravenhage studeerde hij economische wetenschappen aan de Nederlandse Economische Hogeschool te Rotterdam (doctoraal examen 1964).

Van 1965 tot 1971 was hij wetenschappelijk medewerker aan de Nederlandse Economische Hogeschool (Centrum voor Ontwikkelingsprogrammering) en het Nederlands Economisch Instituut Rotterdam.

De heer Pronk was voor de PvdA lid van de Tweede Kamer der Staten-Generaal van 1971 tot 1973, van 1978 tot 1980 en van 1986 tot 1989. In de laatstgenoemde periode was hij voorzitter van de Vaste Commissie voor Economische Zaken.

Van 11 mei 1973 tot 19 december 1977 was hij minister voor Ontwikkelingssamenwerking in het Kabinet-Den Uyl.

Van 1980 tot 1985 was hij adjunct-secretaris-generaal van de UNCTAD en van 1985 tot 1986 assistent-secretaris-generaal van de Verenigde Naties.

Van 1986 tot 1989 was hij eerste vice-voorzitter van de Partij van de Arbeid.

Hij bekleedde in 1979–1980 het buitengewoon-hoogleraarschap in de theorie en praktijk van het internationale ontwikkelingsbeleid aan het Institute of Social Studies te 's-Gravenhage en in 1989 het bijzonder-hoogleraarschap aan de Universiteit van Amsterdam (de Dr. J.M. den Uyl-leerstoel, ingesteld door de Wiardi Beckmanstichting).

Voorts was hij o.m. secretaris van de Commissie-Mansholt, redactielid van de «Internationale Spectator», van «Wending» en van «Socialisme en Democratie» en penningmeester van de Commissie-Brandt.

Drs. J.P. Pronk werd op 7 november 1989 opnieuw tot minister voor Ontwikkelingssamenwerking benoemd in het Derde Kabinet-Lubbers en voor de derde maal op 22 augustus 1994 in het Kabinet-Kok.



Drs. J.P. Pronk

## Ministerie van Justitie



Mw. mr. W. Sorgdrager

**MW. MR. W. SORGDRAGER,**

**MINISTER VAN JUSTITIE**

Winnifred (Winnie) Sorgdrager werd geboren op 6 april 1948 te 's-Gravenhage.

Na het behalen van het diploma gymnasium-B studeerde zij rechten aan de Rijksuniversiteit te Groningen. Zij behaalde het doctoraal examen Nederlands recht in 1971.

Van 1971 tot 1979 was mw. Sorgdrager achtereenvolgens werkzaam als ambtenaar studievoorzichting, griffier van de hogeschoolraad en stafmedewerker van het College van Bestuur bij de Technische Hogeschool Twente.

Mw. Sorgdrager was van 1979 tot 1986 officier van justitie te Almelo. Van 1986 tot 1991 was zij advocaat-generaal en tot 1993 procureur-generaal bij het Gerechtshof in Arnhem.

Zij bekleedde daarna dezelfde functie bij het Gerechtshof in 's-Gravenhage.

Mw. mr. W. Sorgdrager werd op 22 augustus 1994 benoemd tot minister van Justitie in het Kabinet-Kok.

Zij is lid van D66.



Mw. mr. E.M.A. Schmitz

**MW. MR. E.M.A. SCHMITZ,**

**STAATSSECRETARIS VAN JUSTITIE**

Elizabeth Maria Alida (Elizabeth) Schmitz werd geboren op 20 mei 1938 te Rotterdam.

Mevrouw Schmitz behaalde in 1974 haar doctoraal examen rechten aan de Erasmus Universiteit te Rotterdam.

Mevrouw Schmitz werkte van 1956 tot 1958 bij het scheepvaartkantoor Ruys & Co. te Rotterdam. Van 1958 tot 1974 was mevrouw Schmitz werkzaam bij de Stichting Samenwerkende Kerk- en Onderwijssecretariaten in Rotterdam, laatstelijk als adjunct-directeur. Van 1972 tot 1974 was zij voor D66 lid van de gemeenteraad van Rotterdam. Van 1974 tot 1982 was zij – maar nu voor de PvdA – opnieuw lid van de gemeenteraad van Rotterdam en tevens wethouder van sociale zaken en volksgezondheid.

Mevrouw Schmitz was na haar vertrek uit de Rotterdamse gemeentepolitiek in 1982 onder meer secretaris en curator van de Katholieke Theologische Hogeschool Utrecht, kroonlid van de Raad voor de Burgeroorlogsslachtoffers, hoofdbestuurslid van de Maatschappij voor Nijverheid en Handel, adviseur van de fractie van de PvdA in de Tweede Kamer ten behoeve van justitie en docent cursussen openbaar bestuur en sociale zekerheid.

Van 1985 tot 1994 was mevrouw Schmitz burgemeester van de gemeente Haarlem. In deze periode was zij lid van de Raad voor het Binnenlands Bestuur, vice-voorzitter en voorzitter van het dagelijks bestuur van Pax Christi Nederland, lid van het partijbestuur van de PvdA en bestuurslid van de Stichting Zwerfkinderen Mozambique.

Mevrouw mr. E.M.A. Schmitz werd op 22 augustus 1994 benoemd tot staatssecretaris van Justitie in het Kabinet-Kok.

## Ministerie van Binnenlandse Zaken

**H.F. DIJKSTAL,**

**VICE-MINISTER-PRESIDENT, MINISTER VAN BINNENLANDSE ZAKEN**

Henri Frans (Hans) Dijkstal werd geboren op 28 februari 1943 te Port Said (Egypte).

Na zijn middelbare school studeerde hij enige jaren rechten aan de Gemeente Universiteit van Amsterdam. Vervolgens vervulde hij zijn militaire dienstplicht van 1965 tot 1967 als officier verkeersleiding bij de Koninklijke Luchtmacht.

Na het vervullen van zijn dienstplicht als reserve-officier bij de Koninklijke Luchtmacht was hij als zelfstandig financieel adviseur werkzaam in de verzekerings- en beleggingsbranche. Daarnaast was hij van 1970 tot 1978 part-time docent management-training aan het Instituut voor Sociale Wetenschappen te Den Haag.

De heer Dijkstal was voor de VVD van 1974 tot 1986 lid van de gemeenteraad en tevens van 1978 tot 1983 wethouder in Wassenaar.

Voorts was de heer Dijkstal vice-voorzitter van de Stichting Voorzieningen Gehandicapten, lid van de stuurgroep van de Maja van Sumerenstichting, commissaris van de NV Restoplan, bestuurslid van de Toneelgroep Appel en bestuurslid van De Hollandse Comedie.

Van 1982 tot 1994 was hij lid van de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

Op 22 augustus 1994 werd de heer H.F. Dijkstal benoemd tot vice-minister-president en minister van Binnenlandse Zaken in het Kabinet-Kok.



H.F. Dijkstal

**MR. J. KOHNSTAMM,**

**STAATSSECRETARIS VAN BINNENLANDSE ZAKEN**

Jacob Kohnstamm werd geboren op 14 november 1949 te Wassenaar.

De heer Kohnstamm studeerde van 1968 tot 1970 andragologie en vanaf 1970 rechten aan de Universiteit van Amsterdam. Hij behaalde zijn doctoraal examen in 1977.

Van 1978 tot 1981 en van 1982 tot 1986 was de heer Kohnstamm advocaat en procureur.

Van 1976 tot 1978 maakte de heer Kohnstamm als vice-voorzitter deel uit van het D66-bestuur Amsterdam. Van 1977 tot 1978 was hij vice-voorzitter en van 1978 tot 1981 voorzitter van de Adviesraad D66.

De heer Kohnstamm was van 1981 tot 1982 en van 1986 tot 1994 lid van de Tweede Kamer der Staten-Generaal. Van 1982 tot 1986 was hij voorzitter van zijn partij.

Voorts was de heer Kohnstamm lid van het dagelijks bestuur en secretaris van de onderwijscommissie van de juridische faculteit van de Universiteit van Amsterdam.

Mr. J. Kohnstamm werd op 22 augustus 1994 benoemd tot staatssecretaris van Binnenlandse zaken in het Kabinet-Kok.



Mr. J. Kohnstamm



Mw. A.G.M. van de Vondervoort

**MW. A.G.M. VAN DE VONDERVOORT,**

**STAATSSECRETARIS VAN BINNENLANDSE ZAKEN**

Antonia Geertruida Maria (Tonny) van de Vondervoort werd geboren op 9 april 1950 te Raalte.

Mevrouw van de Vondervoort behaalde het diploma van de Sociale Academie te Enschede in 1972 en volgde daarna de Voortgezette Opleiding van de Sociale Academie te Groningen.

Van 1973 tot 1986 was zij werkzaam bij het provinciaal bureau Groningen van de Stichting spel- en opvoedingsvoorlichting.

Van 1978 tot 1994 was mevrouw Van de Vondervoort lid van de gemeenteraad van Groningen voor de PvdA en van 1986 tot 1994 wethouder met de portefeuille onderwijs, cultuur, emancipatie en mondiale bewustwording tot 1990 en daarna tot 1994 met de portefeuille financiën, personeel en organisatie, informatiebeleid, emancipatie en kinderopvang. Vanaf 1991 was zij tevens loco-burgemeester.

Voorts was mevrouw Van de Vondervoort onder meer lid van de Regionale Raad voor de arbeidsmarkt van de SER, bestuurslid van de scholengemeenschap «De Krane-poort», voorzitter van de regionale en lid van de landelijke COGVO (centraal orgaan gemeentelijk voortgezet onderwijs), lid van de VNG-commissie onderwijs, vice-voorzitter van de Bestuursraad RHG (Raad van Toezicht en Advies van de Rijkshogeschool Groningen), bestuurslid IZA Groningen-Drenthe, lid van het College van Arbeidszaken van het VNG en van diverse vaste en ad hoc commissies binnen de PvdA, met name op de beleidsterreinen financiën en binnenlands bestuur.

Mevrouw A.G.M. van de Vondervoort werd op 22 augustus benoemd tot staatssecretaris van Binnenlandse Zaken in het Kabinet-Kok.

## Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen

**DR. IR. J.M.M. RITZEN,**

**MINISTER VAN ONDERWIJS, CULTUUR EN WETENSCHAPPEN**

Jozef Maria Mathias (Jo) Ritzen werd op 3 oktober 1945 te Heerlen geboren.

Hij studeerde aan de Technische Hogeschool te Delft en behaalde daar het diploma Natuurkundig Ingenieur in 1971.

In 1977 promoveerde hij in de economische wetenschappen aan de Erasmusuniversiteit te Rotterdam op het proefschrift «Education, economic growth and income distribution». Voor zijn dissertatie ontving hij de Winkler Prinsprijs.

Van 1970 tot 1971 was hij adviseur van de regering in Oost-Pakistan en van 1972 tot 1975 lecturer aan de University of California, Berkeley. In 1976 werd hij hoofd van de afdeling systeemanalyse van het Sociaal en Cultureel Planbureau.

In 1981 werd hij benoemd tot hoogleraar onderwijsplanning en -economie aan de Katholieke Universiteit van Nijmegen en in 1983 tot hoogleraar in de economie van de publieke sector, aan de Erasmusuniversiteit te Rotterdam. In 1988 was hij visiting distinguished professor aan het La Follette Institute of Public Affairs van de Universiteit van Wisconsin.

Voorts was de heer Ritzen als adviseur van de minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid projectleider van het werkgelegenheidsplan, commissaris van de Industriële Maatschappij, Verolme Scheepswerf Heusden, Van Wijk en Heringa en Westhaven Amsterdam NV en lid van de Adviescommissie Uitbouw Technologiebeleid (Ministerie van Economische Zaken).

Op 7 november 1989 werd dr. ir. J.M.M. Ritzen benoemd tot minister van Onderwijs en Wetenschappen in het Derde Kabinet-Lubbers en opnieuw op 22 augustus 1994 in het Kabinet-Kok.

Hij is lid van de PvdA.

**MW. T. NETELENBOS,**

**STAATSSECRETARIS VAN ONDERWIJS, CULTUUR EN WETENSCHAPPEN**

Tine (Tineke) Netelenbos werd geboren op 15 februari 1944 te Wormerveer.

Mevrouw Netelenbos behaalde in 1966 het eindexamen aan de HBO-lerarenopleiding N XX, K & O te Amsterdam.

Van 1966 tot 1972 was mevrouw Netelenbos werkzaam als lerares in het LBO en MBO. Van 1972 tot 1977 gaf zij cursussen opvoedkunde in het kader van de volwassenen-educatie en van 1980 tot 1981 was zij kadertrainster bij de Provinciale Vrouwenraad Noord-Holland.

Van 1973 tot 1976 was mevrouw Netelenbos lid van het afdelingsbestuur Haarlemmermeer van de PvdA. Van 1976 tot 1977 was zij tweede secretaris en van 1977 tot 1981 voorzitter van het gewestelijk bestuur Noord-Holland-Zuid van de PvdA.

Van 1981 tot 1987 was zij lid van het partijbestuur en van 1985 tot 1987 in de functie van tweede secretaris lid van het dagelijks bestuur van de PvdA.

Mevrouw Netelenbos was van 1987 tot 1994 lid van de Tweede Kamer der Staten-Generaal.



Dr. ir. J.M.M. Ritzen



Mw. T. Netelenbos

Voorts was mevrouw Netelenbos lid van het Netherlands-American Amity Trust, lid van de stuurgroep van de commissie Beeldvorming van de Stichting Ondersteuning Landelijk Overleg Zorg SOLOZ.

Mevrouw T. Netelenbos werd op 22 augustus 1994 benoemd tot staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen in het Kabinet-Kok.



Drs. A. Nuis

**DRS. A. NUIS,**

**STAATSSECRETARIS VAN ONDERWIJS, CULTUUR EN WETENSCHAPPEN**

Adrianus (Aad) Nuis werd geboren op 18 juli 1933 in Sliedrecht.

De heer Nuis studeerde politieke en sociale wetenschappen aan de Universiteit van Amsterdam, waar hij in 1958 zijn doctoraal examen behaalde.

Van 1958 tot 1960 was hij als ontwikkelingsdeskundige werkzaam op Jamaica. Zijn militaire dienstplicht vervulde hij van 1961 tot 1962, waarbij hij naar Nieuw-Guinea werd uitgezonden.

Van 1963 tot 1964 was hij als wetenschappelijk medewerker werkzaam bij het Polemologisch Instituut van de Universiteit van Groningen. Vervolgens was hij werkzaam bij de faculteit der politieke en sociale wetenschappen van de Universiteit van Amsterdam en vanaf 1966 bij de faculteit der letteren (moderne Nederlandse letterkunde) aan dezelfde universiteit.

Van 1970 tot 1974 was hij hoofdredacteur van uitgeverij Het Spectrum. Tot 1981 was hij werkzaam als freelance journalist, onder meer als literair criticus bij de Haagse Post. De heer Nuis begon zijn schrijversloopbaan als redacteur van *Propria Cures* en was verder redacteur van *Trade* en columnist van *NRC-Handelsblad*.

De heer Nuis werd in 1967 lid van D66 en vervulde in deze partij o.a. de functie van voorzitter van de adviesraad en lid van het dagelijks bestuur.

Van 1978 tot 1981 was hij lid van de Provinciale Staten van Gelderland en vervolgens van 1981 tot 1982 en van 1986 tot 1994 lid van de Tweede Kamer der Staten-Generaal. Van 1983 tot 1986 was de heer Nuis lid van de Eerste Kamer.

Drs. A. Nuis werd op 22 augustus 1994 benoemd tot staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen in het Kabinet-Kok.



## Ministerie van financiën

**DRS. G. ZALM,**

**MINISTER VAN FINANCIËN**

Gerrit Zalm werd geboren op 6 mei 1952 te Enkhuizen.

Hij volgde daar de HBS-A-opleiding en voltooide in 1975 zijn studie algemene economie aan de Vrije Universiteit van Amsterdam.

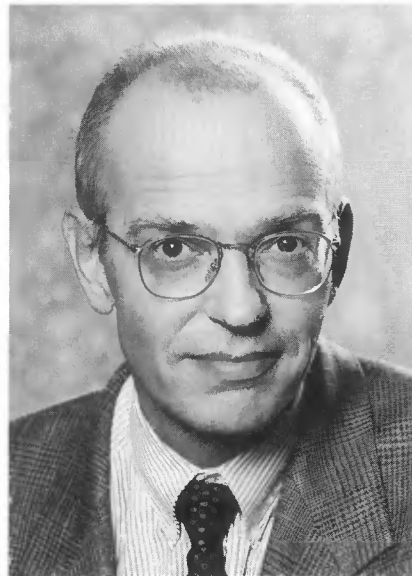
In 1975 trad de heer Zalm in dienst van het Ministerie van Financiën. Hij begon daar als medewerker bij het bureau Economische Aangelegenheden van de afdeling Begrotingsvoorbereiding. Vanaf 1977 was hij hoofd van dat bureau en vanaf 1978 hoofd van de gehele afdeling. Eind 1980 vervulde hij de functie van hoofd van het Centraal Secretariaat Heroverweging en in 1981 volgde de benoeming tot plaatsvervangend directeur Begrotingszaken, tevens hoofd van de afdeling Begrotingsvoorbereiding.

In 1983 werd de heer Zalm plaatsvervangend directeur Algemene Economische Politiek op het Ministerie van Economische Zaken en na anderhalf jaar directeur van dezelfde directie. Als directeur was hij onder andere lid van het Comité Economische Politiek van de Europese Gemeenschappen.

Vanaf 1988 was de heer Zalm werkzaam bij het Centraal Planbureau, eerst als onderdirecteur en sinds 1989 als directeur. Als directeur was hij tevens lid van de Raad voor Economische Aangelegenheden (REA), kroonlid van de Sociaal-Economische Raad (SER), lid van het presidium Centraal Economische Commissie (CEC), lid van de Centrale Commissie voor de Statistiek (CCS), lid van de studiegroep Begrotingsruimte en adviserend lid van de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR).

Sinds 1990 was hij tevens bijzonder hoogleraar economische politiek aan de Vrije Universiteit te Amsterdam. Voorts was hij lid van het bestuur van het Westfries Gasthuis te Hoorn.

Drs. G. Zalm werd op 22 augustus 1994 benoemd tot minister van Financiën in het Kabinet-Kok.  
Hij is lid van de VVD.



Drs. G. Zalm



Dr. W.A.F.G. Vermeend

**DR. W.A.F.G. VERMEEND,**

**STAATSSCRETARIS VAN FINANCIËN**

Wilhelmus Adrianus Franciscus Gabriël (Willem) Vermeend werd geboren op 21 december 1948 te Zuilen.

Na zijn MO-akte economie in 1972 behaalde de heer Vermeend in 1974 het doctoraal examen van de fiscaal-juridische studierichting aan de Rijksuniversiteit te Groningen. In 1983 promoveerde de heer Vermeend aan de Rijksuniversiteit Leiden op het proefschrift «Fiscale investeringsfaciliteiten: een onderzoek naar de werking van vervroegde afschrijving, investeringsaftrek en de Wet Investeringsrekening».

Van 1975 tot 1984 was de heer Vermeend wetenschappelijk medewerker/docent belastingrechtelijke vakken aan de Rijksuniversiteit Leiden en tevens medewerker van de Leidse rechtswinkel. Tevens was hij belastingcolumnist voor de Volkskrant en schreef ook voor de Haagse Post.

Van 1984 tot 1994 was de heer Vermeend lid van de Tweede Kamer der Staten-Generaal voor de PvdA. Hij was tevens lid van de Raadgevend Interparlementaire Beneluxraad.

Daarnaast was de heer Vermeend deeltijd hoogleraar belastingrecht aan de Rijksuniversiteit Groningen en bijzonder hoogleraar Europees belastingrecht aan de Rijksuniversiteit Limburg te Maastricht.

Voorts was de heer Vermeend lid van het dagelijks bestuur van de PvdA, lid van de Raad van Advies van de vakbladen Belastingmagazine en Ondernemingszaken en lid van de Raad van Advies van Mars bv en Business Creation Result bv.

Dr. W.A.F.G. Vermeend werd op 22 augustus 1994 benoemd tot staatssecretaris van Financiën in het Kabinet-Kok.

## Ministerie van Defensie

**DR. IR. J.J.C. VOORHOEVE,**

**MINISTER VAN DEFENSIE, TEVENS BELAST MET DE COÖRDINATIE VAN AANGELEGENHEDEN DE NEDERLANDSE ANTILLEN EN ARUBA BETREFFENDE EN MET DE ZORG VOOR DE AAN DE NEDERLANDSE ANTILLEN EN ARUBA TE VERLENEN HULP EN BIJSTAND**

Joris Jacob Clemens (Joris) Voorhoeve werd geboren op 22 december 1945 te 's-Gravenhage.

De heer Voorhoeve behaalde in 1965 het eindexamen aan de Hogere Landbouwschool te Ede. Vervolgens studeerde hij ontwikkelingseconomie aan de Landbouwhogeschool te Wageningen (ingenieursdiploma 1971), politieke wetenschappen aan de Rijksuniversiteit te Leiden en leer der internationale betrekkingen aan de Johns Hopkins Universiteit in de Verenigde Staten (master of arts 1972).

Hij promoveerde in 1973 aan de Johns Hopkins University, faculteit der sociale wetenschappen, tot doctor in de leer der internationale betrekkingen.

Van 1973 tot 1977 was de heer Voorhoeve werkzaam bij de afdeling beleidsanalyse van de Wereldbank te Washington.

Van 1977 tot 1979 was hij als medewerker van de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid voorzitter van de werkgroep Internationale Zaken. Hierop aansluitend was hij tot 1982 directeur van de Prof. mr. B.M. Teldersstichting, het wetenschappelijk bureau van de VVD.

De heer Voorhoeve was van 1982 tot en met 1989 lid van de Tweede Kamer der Staten-Generaal en sinds 1986 ook voorzitter van de VVD-fractie.

Van 1990 tot 1994 was hij directeur van het Nederlands Instituut voor Internationale Betrekkingen «Clingendael».

Voorts was de heer Voorhoeve van 1979 tot 1986 bijzonder hoogleraar in de leer der internationale betrekkingen aan de Landbouwhogeschool te Wageningen en van 1990 tot 1994 buitengewoon hoogleraar internationale organisaties aan de Rijksuniversiteit te Leiden.

De heer Voorhoeve was o.a. lid van de Adviesraad Vrede en Veiligheid, lid van de Nationale Adviesraad voor Ontwikkelingssamenwerking, lid van het algemeen bestuur Stichting Vredespolitiek, lid van het hoofdbestuur Europese Beweging Nederland en voorzitter van de Stichting Help de Afghanen.

Dr. ir. J.J.C. Voorhoeve werd op 22 augustus 1994 benoemd tot minister van Defensie in het Kabinet-Kok.



Dr. ir. J.J.C. Voorhoeve



Drs. J.C. Gmelich Meijling

**DRS. J.C. GMELICH MEIJLING,**

**STAATSECRETARIS VAN DEFENSIE**

Drs. Jan Christoffel (Jan) Gmelich Meijling werd geboren op 4 februari 1936 te Heemstede.

Na het eindexamen HBS-B was de heer Gmelich Meijling van 1956 tot 1960 adelborst voor de zeedienst aan het Koninklijk Instituut voor de Marine te Den Helder.

Vanaf 1968 studeerde hij onderwijskunde en bedrijfs- en organisatiepsychologie aan de Rijksuniversiteit te Leiden. Hij behaalde zijn doctoraal examen in 1974.

Zijn loopbaan bij de Koninklijke marine begon in de periode 1960–1968 bij de hydrografische dienst en de mijnendienst. Hij was commandant van Hr. Ms. Bussemaker en Hr. Ms. Hoogezand.

Na zijn studie aan de RU Leiden werd hij geplaatst bij het bureau sociaal-wetenschappelijk onderzoek van het Directoraat-Generaal personeel van het Ministerie van Defensie. Van 1974 tot 1978 was hij lid van de Permanente Krijgsraad voor de Zeemacht te Den Haag. In 1978 werd hem, als luitenant-ter-zee der eerste klasse, eervol ontslag verleend.

Van 1970 tot 1978 was de heer Gmelich Meijling lid van de gemeenteraad van Oegstgeest voor de VVD en sinds 1974 als wethouder belast met onderwijs, sociale zaken, sport, culturele zaken en huisvesting.

Van 1978 tot 1985 was hij burgemeester van Castricum en van 1985 tot 1994 burgemeester van Den Helder.

Hij was van 1989 tot 1994 lid van het hoofdbestuur van de VVD. Het laatste jaar was hij ondervoorzitter.

Voorts was de heer Gmelich Meijling oprichter en bestuurslid van de Stichting Terminale Zorg Amsterdam e.o., voorzitter van het psychiatrisch ziekenhuis St. Willibrord te Heiloo, voorzitter van de Leidse Volksuniversiteit K. en O., voorzitter Nederlandse skivereniging, president-commissaris van de Noord- en Zuidhollandse vervoermaatschappij, lid van het dagelijks bestuur van de Koninklijke Nederlandse Reddingmaatschappij, vice-voorzitter van het Vaderlandsch Fonds ter Aanmoediging van 's Lands Zeedienst en voorzitter van het gewest Kop van Noord-Holland.

Drs. J.C. Gmelich Meijling werd op 22 augustus 1994 benoemd tot staatssecretaris van Defensie in het Kabinet-Kok.

## Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer

**MW. M. DE BOER,**

**MINISTER VAN VOLKSHUISVESTING, RUIMTELIJKE ORDENING EN MILIEUBEHEER**

Margaretha (Margreeth) de Boer werd geboren op 16 april 1939 te Amsterdam.

Mevrouw De Boer behaalde in 1969 het eindexamen van de Sociale Academie.

Van 1970 tot 1978 was zij voor de PvdA lid van de gemeenteraad van Wormer en vanaf 1974 ook voorzitter van de fractie van de PvdA.

Mevrouw De Boer was van 1978 tot 1992 lid van de Provinciale Staten van Noord-Holland, van 1985 tot 1987 voorzitter van de fractie van de PvdA, en van 1987 af ook lid van het College van Gedeputeerde Staten, waar zij belast was met de portefeuille provinciale ruimtelijke ordening, volkshuisvesting en openbaar vervoer.

Mevrouw De Boer was van 1980 tot 1983 hoofd personeelszaken van de Dienst Sociale Werkvoorziening in Amsterdam en vervolgens tot 1987 hoofd sociale en algemene zaken en waarnemend directeur van de Dienst Sociale Werkvoorziening in Zaanstad.

Voorts was mevrouw De Boer lid van de stuurgroep Schiphol en lid van de Rijks Volkshuisvestingscommissie.

Van 1 januari 1993 tot aan haar benoeming op 22 augustus 1994 tot minister van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer in het Kabinet-Kok, was mevrouw De Boer commissaris van de Koningin in de provincie Drenthe.



Mw. M. de Boer

**DR. D.K.J. TOMMEL,**

**STAATSSECRETARIS VAN VOLKSHUISVESTING, RUIMTELIJKE ORDENING EN MILIEUBEHEER**

Dirk Krijn Johannes (Dick) Tommel werd geboren op 18 april 1942 te Amersfoort.

De heer Tommel behaalde zijn doctoraal examen chemie aan de Rijksuniversiteit te Utrecht en promoveerde in 1969 aan dezelfde universiteit op het proefschrift «Een methode voor de scheiding van peptiden van alpha-aminozuren door middel van kopercomplexen».

Van 1967 tot 1969 was de heer Tommel wetenschappelijk medewerker bij de Rijksuniversiteit te Utrecht en van 1969 tot 1971 wetenschappelijk onderzoeker bij Unilever Research. Van 1971 tot 1973 was hij inspecteur voor de volksgezondheid, belast met het toezicht op de hygiëne van het milieu.

De heer Tommel was van 1973 tot 1981 adjunct-directeur van de Provinciale Waterstaat te Groningen, tevens hoofd van de hoofdafdeling milieuhygiëne.

Van 1978 tot 1981 was de heer Tommel voorzitter van de fractie van D66 in de Provinciale Staten van Drenthe. Van 1981 tot 1982 en van 1983 tot 1994 was hij lid van de Tweede Kamer der Staten-Generaal.



Dr. D.K.J. Tommel

Voorts was de heer Tommel lid van de redactie van «Geluid», lid van de redactie-adviesraad «Lucht en omgeving», voorzitter van het bestuur van de Stichting «Grasduinen», voorzitter van de Koninklijke Nederlandse schaakbond KNSB, voorzitter van de Fair Trade Organisatie (voorheen SOS Wereldhandel), lid van het bestuur van de

Stichting Nationale Milieu-estafette, voorzitter van de Commissie Gemeentelijke Natuurprijs en lid van de Commissie Bezinning Christelijke Vakbeweging.

Dr. D.K.J. Tommel werd op 22 augustus 1994 benoemd tot staatssecretaris van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer in het Kabinet-Kok.

## Ministerie van Verkeer en Waterstaat

**MW. A. JORRITSMALLEBBINK,**

**MINISTER VAN VERKEER EN WATERSTAAT**

Mevrouw Annemarie Jorritsma-Lebbink werd geboren op 1 juni 1950 te Hengelo (GLD.).

Na het behalen van haar MMS-diploma in 1967 volgde zij in Breda de School voor Toeristische Vorming (einddiploma 1969). Vervolgens was zij werkzaam bij een reisbureau en een exportmanager.

Zij was voor de VVD van 1978 tot 1989 lid van de gemeenteraad in Bolsward en van 1982 tot 1994 lid van de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

Voorts was zij secretaris Provinciale Vrouwen VVD en plaatsvervangend adviesraadslid Vrouwen VVD, lid van de commissie eigen woningbezit van de stuurgroep Experimenten Volkshuisvesting, lid van de Raad van Bestuur van het Perscentrum Nieuwspoor, lid provinciaal «Berie foar it Frysk», lid curatorium Thorbecke Akademie en lid van het bestuur Stichting Hoogbouw.

Mevrouw A. Jorritsma-Lebbink werd op 22 augustus 1994 benoemd tot minister van Verkeer en Waterstaat in het Kabinet-Kok.



Mw. A. Jorritsma-Lebbink

## Ministerie van Economische Zaken



Dr. G.J. Wijers

**DR. G.J. WIJERS,**

**MINISTER VAN ECONOMISCHE ZAKEN**

Gerardus Johannes (Hans) Wijers werd geboren op 11 januari 1951 te Oostburg.

Na het behalen van het diploma HBS-B studeerde hij economie aan de Rijksuniversiteit te Groningen en behaalde zijn doctoraal examen in 1976. Hij promoveerde in 1982 aan de Erasmus Universiteit te Rotterdam op het proefschrift «Industriepolitiek: een onderzoek naar de vormgeving van het overheidsbeleid gericht op industriële sectoren».

Hij doceerde na zijn studie economie aan de Erasmus Universiteit te Rotterdam. Van 1982 tot 1984 was hij werkzaam bij het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid en bij het Ministerie van Economische Zaken.

In 1984 werd hij adviseur bij het adviesbureau Bakkenist, Spits en Co. Vervolgens was hij vanaf 1986 werkzaam bij het organisatiebureau Horinga en De Koning – The Boston Consulting Group.

Op 22 augustus 1994 werd dr. G.J. Wijers benoemd tot minister van Economische Zaken in het Kabinet-Kok.

Hij is lid van D66.



Mw. A. van Dok-van Weele

**MW. A. VAN DOK-VAN WEELE,**

**STAATSSECRETARIS VAN ECONOMISCHE ZAKEN**

Anneke van Dok-van Weele werd geboren op 24 oktober 1947 te Zaandam.

Na haar middelbare schoolopleiding werkte mw. Van Dok van 1968 tot 1972 als journaliste bij het dagblad «De Typhoon» te Zaandam. Van 1972 tot 1978 was zij werkzaam als journaliste bij het «Noordhollands Dagblad» te Hoorn.

Van 1978 tot 1979 was mw. Van Dok voor de PvdA lid van de gemeenteraad van Zwaag. Van 1979 tot 1984 was zij lid van de gemeenteraad en wethouder van onderwijs en welzijn van de gemeente Hoorn, vanaf 1982 tevens loco-burgemeester.

Van 1984 tot 1990 was zij burgemeester van de gemeente Diemen en van 1990 tot 1994 van de gemeente Velsen. In deze laatste periode was zij tevens voorzitter van het gewest IJmond.

Voorts was mevrouw Van Dok o.a. lid van de Raad van Toezicht van het Academisch Ziekenhuis van de Universiteit van Amsterdam, voorzitter van de commissie Welzijn van het Vluchtelingenwerk Nederland en voorzitter van de theatergroep «Huis aan de Amstel» te Amsterdam.

Mw. A. van Dok-van Weele werd op 22 augustus 1994 benoemd tot staatssecretaris van Economische Zaken in het Kabinet-Kok.



## Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij

**J.J. VAN AARTSEN,**

**MINISTER VAN LANDBOUW, NATUURBEHEER EN VISSERIJ**

Jozias Johannes (Jozias) van Aartsen werd geboren op 25 december 1947 te 's-Gravenhage.

Na het behalen van zijn diploma gymnasium-A studeerde hij enige tijd rechten aan de Vrije Universiteit te Amsterdam.

Van 1970 tot 1974 was hij medewerker van de Tweede-Kamerfractie van de VVD. Vervolgens was hij tot 1979 directeur van de Prof. mr. B.M. Teldersstichting, het wetenschappelijk bureau van de VVD.

In 1979 trad hij in dienst bij het Ministerie van Binnenlandse Zaken. Hij was tot 1983 hoofd van het bureau secretaris-generaal, tot 1985 plaatsvervangend secretaris-generaal en tot 1994 secretaris-generaal. Hij was vanaf juli 1994 voorzitter van het beraad van het College van Secretarissen-Generaal.

Voorts was de heer Van Aartsen commissaris van de NV RCC, commissaris van de NV SDU, bestuurslid van Het Expertise Centrum, voorzitter van het bestuur Jeugdtheatercentrum Stella, lid van de redactie van Liberaal Reveil en voorzitter van het bestuur van het Nederlands Instituut voor Kunsteducatie (LOKV).

De heer Van Aartsen werd op 22 augustus 1994 benoemd tot minister van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij in het Kabinet-Kok.



J.J. van Aartsen

## Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid



Drs. A.P.W. Melkert

**DRS. A.P.W. MELKERT,**

**MINISTER VAN SOCIALE ZAKEN EN WERKGELEGENHEID**

Adrianus Petrus Wilhelmus (Ad) Melkert werd geboren op 12 februari 1956 te Gouda.

Na het behalen van zijn diploma gymnasium-A studeerde hij politicologie aan de Universiteit van Amsterdam. Hij behaalde het doctoraal examen in 1981. Zijn hoofdvak was internationale betrekkingen met als bijvakken economie en bestuurskunde.

Van 1981 tot 1984 was hij in Brussel algemeen secretaris van het Jeugdforum van de Europese Gemeenschappen. Vervolgens was hij tot 1986 coördinator en directeur interne zaken van de NOVIB.

De heer Melkert was voor de PvdA lid van de Tweede Kamer der Staten-Generaal van 1986 tot 1994.

Voorts was hij lid van het partijbestuur van de PPR in de jaren 1979–1981, voorzitter van het platform Internationaal Jongerenwerk, van de Council of European National Youth Committees en van de nationale werkgroep VN-jongerenjaar 1985.

Drs. A.P.W. Melkert werd op 22 augustus 1994 benoemd tot minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid in het Kabinet-Kok.



R.L.O. Linschoten

**R.L.O. LINSCHOTEN,**

**STAATSSECRETARIS VAN SOCIALE ZAKEN EN WERKGELEGENHEID**

Robin Lorenz Oscar (Robin) Linschoten werd geboren op 17 oktober 1956 te Apeldoorn.

De heer Linschoten behaalde in 1978 zijn kandidaats-examen rechten aan de Vrije Universiteit van Amsterdam.

Tijdens zijn studie werd hij medewerker van de VVD-fractie in de Tweede Kamer. Van 1982 tot 1994 was de heer Linschoten lid van de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

Voorts was de heer Linschoten lid van de universiteitsraad van de Vrije Universiteit van Amsterdam, lid van het hoofdbestuur van de JOVD en secretaris-generaal van de Lymec (Europese federatie van liberale jongeren).

De heer R.L.O. Linschoten werd op 22 augustus 1994 benoemd tot staatssecretaris van Sociale Zaken en Werkgelegenheid in het Kabinet-Kok.

## Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport

**MW. DR. E. BORST-EILERS,**

**MINISTER VAN VOLKSGEZONDHEID, WELZIJN EN SPORT**

Eise (Els) Borst-Eilers werd geboren op 22 maart 1932 te Amsterdam.

Zij studeerde geneeskunde aan de Universiteit van Amsterdam en behaalde haar artsexamen in 1958. Zij volgde van 1958 tot 1960 de opleiding kindergeneeskunde en van 1960 tot 1965 de opleiding immunohematologie.

Zij promoveerde in 1972 tot doctor in de geneeskunde op het proefschrift «Ontstaan en preventie van rhesus immunisatie».

Mevrouw Borst-Eilers was van 1965 tot 1969 als wetenschappelijk medewerker immunohematologie werkzaam bij de Rijksuniversiteit Utrecht.

Vanaf 1969 werkte zij bij het Academisch Ziekenhuis Utrecht, eerst als hoofd bloedbank en vanaf 1976 als medisch directeur.

Zij was van 1986 tot 1994 vice-voorzitter van de Gezondheidsraad en sinds 1992 – aan de Universiteit van Amsterdam – bijzonder hoogleraar evaluatie-onderzoek van het klinisch handelen.

Mw. Borst-Eilers was voorts voorzitter van het College voor de Bloedtransfusie, voorzitter van de Kerncommissie Ethiek Medisch Onderzoek, lid van de Adviesraad voor Wetenschap en Technologie en lid van het Institute of Medicine te Washington. Van enige wetenschappelijke tijdschriften op het gebied van de geneeskunde was zij lid van de redactie.

Mw. dr. E. Borst-Eilers werd op 22 augustus 1994 benoemd tot minister van Volksgezondheid, Welzijn en Sport.

Zij is lid van D66.



Mw. Dr. E. Borst-Eilers

**MW. E.G. TERPSTRA,**

**STAATSSECRETARIS VAN VOLKSGEZONDHEID, WELZIJN EN SPORT**

Erica Georgine (Erica) Terpstra werd geboren op 26 mei 1943 te 's-Gravenhage.

Van 1962 tot 1966 studeerde zij sinologie aan de Rijksuniversiteit te Leiden. Van 1959 tot 1964 maakte zij internationaal carrière als zwemster. Zij nam deel aan de Olympische Spelen van Rome (1960) en Tokio (1964) en behaalde resp. een bronzen en een zilveren medaille.

Zij was werkzaam als journaliste en als freelance medewerkster bij radio- en televisieprogramma's.

Van 1977 tot 1994 was mevrouw Terpstra lid van de Tweede Kamer der Staten-Generaal voor de VVD en van 1987 tot 1991 ook lid van de Provinciale Staten van Utrecht.

Verder was zij lid van de Raad van Toezicht van het Academisch Ziekenhuis Rotterdam, bestuurslid van het Global Forum of Spiritual and Parliamentary Leaders, bestuurslid van het Global Committee of Parliamentarians on Population and Development en lid van het bestuur van Green Cross Nederland.

Mevrouw E.G. Terpstra werd op 22 augustus 1994 benoemd tot staatssecretaris van Volksgezondheid, Welzijn en Sport in het Kabinet-Kok.



Mw. E.G. Terpstra

## V KABINETSFORMATIE 1994

### Chronologisch overzicht

3 mei 1994	Ontslagaanvraag Kabinet-Lubbers III
6 mei 1994	Informatie-opdracht informateur Tjeenk Willink (1e keer)
13 mei 1994	Eindverslag informateur Tjeenk Willink
14 mei 1994	Informatie-opdracht informateurs Van Aardenne, Vis en De Vries
27 juni 1994	Eindverslag informateurs Van Aardenne, Vis en De Vries
28 juni 1994	Informatie-opdracht informateur Tjeenk Willink (2e keer)
6 juli 1994	Eindverslag informateur Tjeenk Willink
6 juli 1994	Informatie-opdracht informateur Kok
29 juli 1994	Eindverslag informateur Kok
29 juli 1994	Formatie-opdracht formateur Kok
22 augustus 1994	Eindverslag formateur Kok



(Foto: Hans Kouwenhoven)

**Het Kabinet der Koningin deelt mede:**

Rijksvoorlichtingsdienst, 3 mei 1994

De Minister-President, drs. R.F.M. Lubbers, heeft aan Hare Majesteit de Koningin in verband met de op 3 mei 1994 te houden verkiezingen van de Tweede Kamer der Staten-Generaal, het ontslag van de ministers en staatssecretarissen aangeboden met ingang van heden.

De Koningin heeft de ontslagaanvraag in overweging genomen en de ministers en staatssecretarissen verzocht inmiddels al datgene te blijven verrichten, wat zij in het belang van het Koninkrijk achten.

**Het Kabinet der Koningin deelt mede:**

Rijksvoorlichtingsdienst, 6 mei 1994

Hare Majesteit de Koningin heeft hedenavond aan de Voorzitter van de Eerste Kamer der Staten-Generaal, mr. H. D. Tjeenk Willink, verzocht om op zeer korte termijn te onderzoeken welke mogelijkheden op basis van de verkiezingsuitslag aanwezig zijn voor de vorming van een kabinet dat mag rekenen op een vruchtbare samenwerking met de Staten-Generaal en welke volgorde en wijze van onderzoek van die mogelijkheden het meeste uitzicht bieden op een spoedige totstandkoming van een zodanig kabinet.



(Foto: Hans Kouwenhoven)

Aan de Koningin  
's-Gravenhage, 13 mei 1994

Majesteit,

Op vrijdagavond 6 mei 1994 verzocht u mij om op zeer korte termijn te onderzoeken welke mogelijkheden op basis van de verkiezingsuitslag aanwezig zijn voor de vorming van een kabinet dat mag rekenen op een vruchtbare samenwerking met de Staten-Generaal en welke volgorde en wijze van onderzoek van die mogelijkheden het meeste uitzicht bieden op een spoedige totstandkoming van een zodanig kabinet.

Gaarne breng ik u hierbij verslag uit van dit onderzoek.

Ter uitvoering van de mij gegeven opdracht heb ik op maandag 9 mei 1994 gesprekken gevoerd met alle fractievoorzitters uit de nieuw gekozen Tweede Kamer. Aan hen heb ik de vraag voorgelegd welke mogelijkheden op basis van de verkiezingsuitslag aanwezig zijn voor de vorming van een kabinet dat mag rekenen op een vruchtbare samenwerking met de Staten-Generaal, welke volgorde van onderzoek zij op basis van die verkiezingsuitslag logisch achten en welke mogelijkheden zij gewenst dan wel ongewenst beschouwen respectievelijk aan welke mogelijkheden zij medewerking zouden willen verlenen of onthouden.

Door alle fractievoorzitters werden de volgende mogelijkheden genoemd:

- een kabinet PvdA, VVD, D66
- een kabinet CDA, VVD, D66
- een kabinet PvdA, CDA, D66
- een kabinet PvdA, CDA, VVD.

Alleen de fractievoorzitters van de RPF en de Unie 55+ noemden ook een kabinet van PvdA, CDA, VVD en D66, terwijl de fractievoorzitter van de Unie 55+ de mogelijkheid van een kabinet van PvdA, CDA en ouderen-partijen vermeldde. Deze combinaties worden door de andere fractievoorzitters als ongewenst danwel onrealistisch beschouwd.

Door alle fractievoorzitters is mij geantwoord dat, als eerste een onderzoek naar de mogelijkheid van een kabinet van PvdA, VVD en D66 op basis van de verkiezingsuitslag gewenst danwel niet onlogisch is.

De vraag welke mogelijkheid daarna onderzocht zou dienen te worden wordt verschillend beantwoord.

De fractievoorzitter van de PvdA meent dat dan een kabinet van PvdA, D66 en CDA onderzocht zou moeten worden.

De fractievoorzitter van het CDA heeft geen oordeel over alternatieve mogelijkheden zolang er geen serieus onderzoek heeft plaatsgevonden naar de mogelijkheid van een kabinet van de twee winnaars van de verkiezingen met de PvdA; de combinatie die de voorkeur heeft van de grootste winnaar.

De fractievoorzitter van de VVD heeft mij meegedeeld dat dan een kabinet van CDA, VVD, D66 onderzocht behoort te worden. Een combinatie van PvdA, CDA, D66 acht hij op basis van de verkiezingsuitslag onwenselijk.

De fractievoorzitter van D66 heeft desgevraagd verklaard een kabinet van D66 met PvdA en CDA op basis van de verkiezingsuitslag ongeloofwaardig te achten. Een kabinet van CDA, VVD en D66 vindt hij ongewenst.

Naar het oordeel van de fractievoorzitster van het AOV voldoet een kabinet van twee winnaars, VVD en D66, met het CDA aan de wens van de kiezers. Het AOV zal niet meewerken aan een combinatie van PvdA en CDA.

De fractievoorzitter van GroenLinks acht een zo progressief mogelijk kabinet gewenst. De fractievoorzitters van het RPF en de SGP achten voor een stabiele regering de deelname van het CDA noodzakelijk.

De fractievoorzitter van het GPV meent dat ten behoeve van evenwicht en stabiliteit

een kabinet van PvdA, CDA en D66 meer voor de hand ligt dan een kabinet van PvdA, VVD en D66. Hij acht deze combinatie – PvdA, CDA, D66 – niet in strijd met de verkiezingsuitslag.

Op basis van de gevoerde gesprekken kan de conclusie geen andere zijn dan dat een kabinet dat steunt op PvdA, VVD en D66 niet alleen de eerste maar ook de enige mogelijkheid is die thans kan worden onderzocht om te komen tot een kabinet dat mag rekenen op een vruchtbare samenwerking met de Staten-Generaal.

Op dinsdag 10 mei 1994 heb ik aan de fractievoorzitters van de PvdA, VVD en D66 afzonderlijk de vraag voorgelegd of zij in principe bereid zijn mee te werken aan een onderzoek naar de mogelijkheid van een kabinet van PvdA, VVD en D66. Het antwoord daarop was positief. Ieder heeft bevestigd dat er op voorhand geen blokkades tegenover een van de twee andere partijen bestaan.

Vervolgens hebben de fractievoorzitters van PvdA, VVD en D66 mij ingelicht over hun verwachtingen van het kabinet. Uit deze gesprekken zijn mij – soms grote – aarzelingen gebleken vanwege belangrijke inhoudelijke verschillen met name op sociaal-economisch terrein.

Daar tegenover staat dat op sommige andere belangrijke terreinen de verschillen minder groot lijken te zijn dan soms wordt verondersteld.

Tenslotte is mij gebleken dat ieder van de fractievoorzitters aan het onderzoek wil meewerken met als doel de daadwerkelijke aanpak van de gemeenschappelijk ervaren problemen in de komende jaren en met de bereidheid de kloof tussen beeldvorming, wenselijkheid, werkelijkheid en merkbaarheid te verkleinen.

Overeenstemming bestaat over de wenselijkheid van een duidelijk regeerakkoord op hoofdlijnen met daarin de voornaamste, gezichtsbepalende, beleidsvoornemens voor de komende kabinetsperiode en duidelijke afspraken over de belangrijkste mogelijke conflictpunten op de afzienbare termijn.

Daarnaast zou een regeringsprogramma ondermeer een duidelijk uitwerking van het regeerakkoord in verantwoordelijkheden en termijnen moeten bevatten.

In een gesprek met de drie fractievoorzitters van PvdA, VVD en D66 op woensdag 11 mei 1994 hebben zij gezamenlijk uitgesproken bereid te zijn een inspanningsverplichting aan te gaan bij het onderzoek naar de mogelijkheid van een kabinet van PvdA, VVD, D66.

Vervolgens is in dat gesprek en in het vervolgesprek op vrijdag 13 mei aan de orde geweest op welke wijze het onderzoek naar de mogelijkheid van dat kabinet kan worden aangevat.

Het is mij gebleken dat, na afweging van alle alternatieven met de daaraan verbonden voordelen en bezwaren de benoeming van drie informateurs naar het oordeel van de drie fractievoorzitters het meeste uitzicht biedt op de spoedige totstandkoming van dat kabinet.

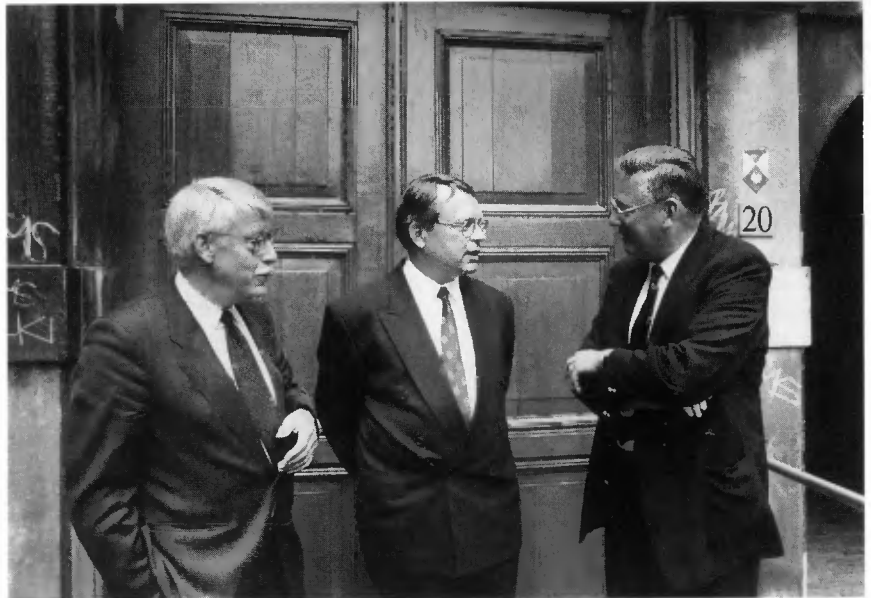
Daarom adviseer ik u drie vooraanstaande personen uit de kringen van PvdA, VVD, D66 te onderzoeken als informateurs een onderzoek in te stellen naar de mogelijkheid van de vorming van een kabinet van PvdA, VVD, D66.

Met gevoelens van hoge achting,  
H. D. Tjeenk Willink

Rijksvoorlichtingsdienst, 14 mei 1994

#### Het Kabinet der Koningin deelt mede:

Hare Majesteit de Koningin heeft hedenmiddag drs. G.M.V. van Aardenne, prof. mr. J.J. Vis en mr. K.G. de Vries benoemd tot informateur en aan hen verzocht op zo kort mogelijke termijn een onderzoek in te stellen naar de mogelijkheid van de vorming van een kabinet van PvdA, VVD en D66.



(Foto: Hans Kouwenhoven)

Aan de Koningin  
Den Haag, 27 juni 1994

Op zaterdag 14 mei 1994 hebt u ons verzocht op zo kort mogelijke termijn een onderzoek in te stellen naar de mogelijkheid van de vorming van een kabinet van PvdA, VVD en D66.

Bij de aanvang van onze informatiewerkzaamheden was een gegeven dat de betrokken fractievoorzitters bereid waren een inspanningsverplichting aan te gaan bij het onderzoek naar de mogelijkheid van een kabinet van PvdA, VVD en D66. In het verslag van mr. H. D. Tjeenk Willink werd ook gewezen op – soms grote – aarzelingen vanwege belangrijke inhoudelijke verschillen met name op sociaal-economisch terrein.

Gelet op het bovenstaande hebben wij bij het begin van onze werkzaamheden allereerst willen vaststellen op welke onderwerpen, respectievelijk beleidsterreinen de genoemde inspanningsverplichting zich primair zou moeten richten.

Na afzonderlijke gesprekken met de fractievoorzitters en een eerste algemene bespreking over het karakter van het regeerakkoord en de onderwerpen die op grond van de gesprekken tot dan toe relevant werden geacht voor een regeerakkoord, hebben de inhoudelijke besprekingen zich vervolgens eerst geconcentreerd op de financieel-economische onderwerpen, de werkgelegenheid, de sociale zekerheid en de zorgsector.



De eerste procedurele conclusies hebben wij in bijgevoegde brief van 18 mei 1994 aan de fractievoorzitters meegedeeld.

Op grond van de verkennende besprekingen op het brede sociaal-economische terrein, hebben wij tezamen met de fractievoorzitters geconcludeerd dat het, naast bespreking van het financieel-economisch kader, de werkgelegenheid, de sociale zekerheid en de zorgsector, zinvol was om ook nadere besprekingen te voeren over de overige – niet-financieel-economische – onderwerpen die relevant konden zijn voor de vorming van het beoogde kabinet.

In de periode van 19 mei tot en met 27 juni 1994 is op grond van het voorstaande intensief overleg gevoerd met de fractievoorzitters. In dat overleg zijn ten aanzien van de niet-financieel-economische onderwerpen weliswaar niet alle geschilpunten opgelost, maar is wel gebleken dat er bij die onderwerpen geen sprake meer was van onoverkomelijke problemen. Zoals bij alle besprekingen stond deze conclusie onder het voorbehoud van algemene instemming met het totale onderhandelingsresultaat.

Met betrekking tot de financiële en sociaal-economische onderwerpen is met instemming van de fractievoorzitters, daarin bijgestaan door leden van hun fracties, op ons verzoek op woensdag 22 juni 1994 een beleidspakket ter doorrekening aangeboden aan het Centraal Planbureau. Hoewel op een aantal onderdelen door sommige fractievoorzitters nog voorbehouden waren gemaakt, werd het nuttig geoordeeld het gehele pakket mede aan de hand van een doorrekening op de economische effecten, te beoordelen. De gemaakte voorbehouden hadden betrekking op de volgende elementen:

1. Het niet specifieke karakter van een tweetal zogenaamde budgettaire taakstellingen met betrekking tot de bestaande problematiek op de rijksbegroting. Dit betrof de zogenaamde integrale benadering apparaatsuitgaven (iba) en het niet ter beschikking stellen van de zogenaamde prijsbijstellingstranches 1996–1997–1998.
2. Gerichte ombuigingen op Defensie (voorbehoud van VVD en D66) en investeringen infrastructuur (wegenaanleg) (voorbehoud van VVD).
3. De fractievoorzitter van de PvdA maakte een voorbehoud met betrekking tot de mogelijkheid van parallele privatisering bestaande uit premiedifferentiatie in de WAO en van «opting out».  
De fractievoorzitters van VVD en D66 noemden additionele beleidsopties met betrekking tot de WAO voor het geval de beoogde volumedaling niet wordt gerealiseerd.
4. Tenslotte hield de fractievoorzitter van de VVD vast aan verdergaande veranderingen met betrekking tot de ABW (normverlaging voor alleenstaanden tot 60% met een vrijlating van 10% in plaats van het thans aanhangige wetsvoorstel) en de WW (referte-eis van 52 uit 52 weken en beperking van de totale duur tot 2 jaar).

De doorrekening van het pakket door het CPB is op zaterdagmiddag 25 juni 1994 beschikbaar gekomen. In de daaropvolgende besprekingen hebben alle fractievoorzitters als hun oordeel te kennen gegeven dat de uitkomsten van het beleidspakket als zodanig een goede basis leken te bieden voor overeenstemming. Dit betrof met name de werkgelegenheid, de inkomensontwikkeling ten aanzien waarvan door alle fractievoorzitters nadere correcties nodig werden geacht, en de tekortreductie.

De fractievoorzitter van de VVD had echter overwegende bezwaren tegen de samenstelling van het pakket. Zijn bezwaar had betrekking op de invulling van de oude taakstellingen op de rijksbegroting te weten de iba-taakstelling en de prijsbijstelling aangezien daardoor klassieke staatstaken in het gedrang zouden komen. Ook verzette hij zich tegen de gerichte ombuigingen op Defensie en investeringen infrastructuur. Hij

achte verdere ombuigingen op de rijksbegroting onverantwoord. Daarom wenste hij verdere ombuigingen in de sfeer van de sociale zekerheid:

#### 1. WAO

- thans zou moeten worden vastgesteld welke nadere maatregelen zouden moeten worden genomen in geval in de zomer van 1995 de ontwikkeling van de WAO zou tegenvallen (waaronder een stelsel van basisuitkeringen in de WAO of het voorstel van de parlementaire enquête-commissie).
- invoering van een referte-eis in de AAW/WAO van 5 jaar.
- een concreet besluit tot parallelle privatisering van de AAW/WAO.

#### 2. WW

Naast aanvaarding van de verzwaarde referte-eis in de WW, als opgenomen in het doorgerekende beleidspakket, beperking van de maximale duur tot 2 jaar; handhaving van de vervolgitkering gedurende 1 in plaats van de voorgestelde 2 jaar.

#### 3. ABW

Budgettering van gemeenten met betrekking tot de bijstand voor alleenstaanden.

#### 4. WKA

Aanscherping van de criteria in de WKA tot de 1/a-ratio en een maximum koppeling van 50%, met als door hem daarvan verwacht gevolg dat van jaar op jaar niet zou kunnen worden gekoppeld in de komende kabinetsperiode. De AOW zal voor de helft moeten worden gekoppeld.

De fractievoorzitter van D66 bepleitte een open onderzoek naar de additionele maatregelen in de WAO voor het geval in de zomer van 1995 de volumeontwikkeling zou tegenvallen. Voorts tekende hij aan dat de iba-taakstellingen en de prijsbijstellingsmaatregelen op een aantal beleidsgebieden te vergaande consequenties zouden inhouden die nader zouden moet worden besproken.

De fractievoorzitter van de PvdA pleitte ervoor in het regeerakkoord op hoofdlijnen de inzet voor beleid neer te leggen. Die zouden betrekking hebben op meer economische dynamiek, voldoende groei van de werkgelegenheid, binnen de randvoorwaarden van gezonde publieke financiën en gelijkmatige inkomensverhoudingen. De beide doorgerekende beleidsvarianten achtte hij op voorhand aanvaardbaar. Het komt aan op de toepassingsmogelijkheden voor 1995 en voor de latere jaren. Hij stelde voor premie-differentiatie en de mogelijkheid van «opting out» in de WAO positief te overwegen en binnen een jaar de uitvoeringsmodaliteiten, vormgeving en randvoorwaarden, zoals ook in het SER-advies opgenomen, daartoe te bestuderen. Ten aanzien van de iba- en prijsbijstellingstaakstellingen stelde hij voor dat het kabinet daarvoor van jaar tot jaar een selectieve invulling zou kiezen.

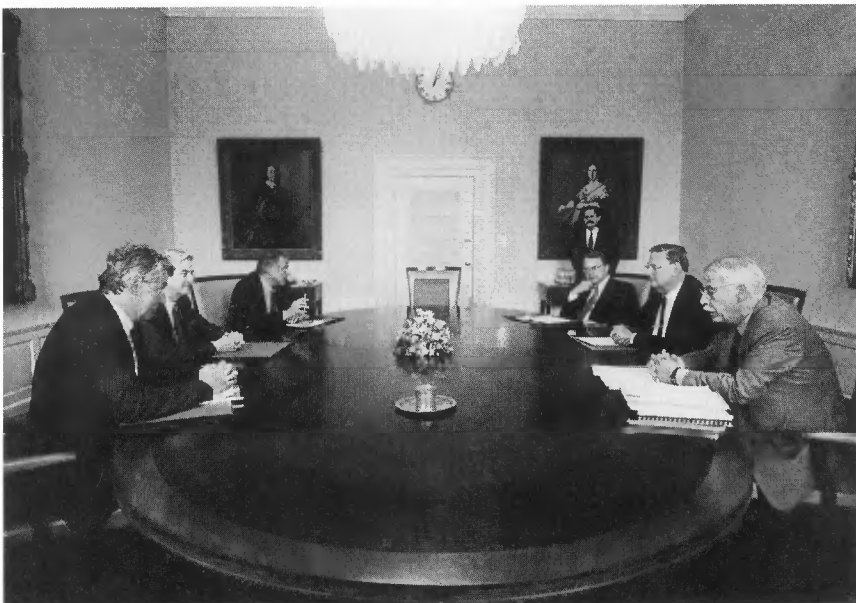
Met de door de fractievoorzitter van de VVD voorgestelde nadere ombuigingen in de sociale zekerheid bleken beide andere fractievoorzitters niet te kunnen instemmen.

Mede gezien de door alle drie fractievoorzitters als redelijk beoordeelde uitkomsten van het beleidspakket, hebben wij in aparte besprekingen met hen en vervolgens in een plenaire bespreking nagegaan of er mogelijkheden waren om met deels andere maatregelen tot vergelijkbare uitkomsten te komen. Er bleek echter geen mogelijkheid om op een aanvaardbare wijze aan de te berde gebrachte bezwaren tegemoet te

komen, aangezien deze voor de fractievoorzitter van de VVD niet bespreekbaar waren los van aanvaarding van de door hem voorgestelde verdere ombuigingen in de sociale zekerheid.

Met deze uitkomst hebben wij moeten vaststellen dat ons na een intensief onderzoek is gebleken dat thans de vorming van een kabinet van PvdA, VVD en D66 niet mogelijk is.

G. M. V. van Aardenne  
J. J. Vis  
K. G. de Vries



(Foto: Hans Kouwenhoven)

**Het Kabinet der Koningin deelt mede:**

Rijksvoorlichtingsdienst, 28 juni 1994

Hare Majesteit de Koningin heeft hedenavond de voorzitter van de Eerste Kamer der Staten-Generaal, mr. H.D. Tjeenk Willink, verzocht op zeer korte termijn te onderzoeken welke mogelijkheden er thans reëel aanwezig zijn voor de vorming van een kabinet dat mag rekenen op een vruchtbare samenwerking met de Staten-Generaal.



(Foto: Hans Kouwenhoven)

Aan de Koningin  
Den Haag, 6 juli 1994

Majesteit,

Op de avond van dinsdag 28 juni 1994 heb U mij verzocht op zeer korte termijn te onderzoeken welke mogelijkheden er thans reëel aanwezig zijn voor de vorming van een kabinet dat mag rekenen op een vruchtbare samenwerking met de Staten-Generaal.

Bij mijn werkzaamheden ben ik uitgegaan van de conclusie van het eindverslag van de informateurs drs. G. M. V. van Aardenne, prof. mr. J. J. Vis en mr. K. G. de Vries dat de vorming van een kabinet PvdA, VVD en D66 op dat moment niet mogelijk was.

Op donderdag 30 juni 1994 heb ik achtereenvolgens gesproken met de fractievoorzitters van PvdA, CDA, VVD en D66. In alle adviezen die door hen op 28 juni 1994 aan U zijn uitgebracht, wordt uitgegaan van een meerderheidskabinet. Aan de fractievoorzitters heb ik daarom allereerst de vraag voorgelegd waarom de totstandkoming van een meerderheidskabinet belangrijk is.

De fractievoorzitters van de PvdA en van de VVD wezen op de grote vraagstukken waarop ook in Nederland een antwoord moet worden gegeven. Zij vragen een breed draagvlak in parlement en maatschappij. Een minderheidskabinet vormt een te wankel basis voor de ingrijpende maatregelen die nodig zijn.

De fractievoorzitters van het CDA en van D66 onderschreven de wenselijkheid om eerst de mogelijkheid van een meerderheidskabinet te onderzoeken. Indien dit echter zou leiden tot een kabinet met een te geringe cohesie, dan zou dat ten koste kunnen gaan van de draadkracht. De fractievoorzitter van D66 voegde daaraan toe dat hij in dat geval een voorkeur zou hebben voor enige vorm van extra-parlementair kabinet boven een minderheidsbesluit. Een minderheidskabinet kan – onbedoeld – polariserend werken in een tijd dat doorbreking van de links-rechtse tegenstelling nodig is.

Desgevraagd hebben de fractievoorzitters mij vervolgens geantwoord dat de programmatische verschillen tussen de grote politieke partijen relatief gering zijn. Alle fractievoorzitters zien in de conceptbeleidsafspraken uit de vorige informatie nuttige elementen voor een nieuw regeringsprogramma.

De fractievoorzitter van de VVD bevestigde desgevraagd dat zijn standpunten inzake de maatregelen op de rijksbegroting, de sociale zekerheid en de verhouding daartussen, drie afzonderlijke problemen zijn die ook afzonderlijk aandacht verdienen en bespreekbaar zijn.

Tenslotte heb ik de fractievoorzitters hun oordeel gevraagd over de reële mogelijkheden van een meerderheidskabinet. Allen hebben nogmaals aangegeven dat een kabinet PvdA, VVD, D66 oorspronkelijk hun voorkeur had dan wel de voorrang verdiende.

De fractievoorzitter van de PvdA gaf aan dat nu de voorkeur uitgaat naar een kabinet van PvdA, CDA en D66. Een kabinet van CDA, VVD en D66 is niet erg geloofwaardig, gelet op de verschillen die tijdens de vorige informatie zijn gebleken tussen de VVD enerzijds en PvdA en D66 anderzijds.

Naar het oordeel van de fractievoorzitter van het CDA is er gelet op de verkiezingsuitslag geen andere mogelijkheid voor de vorming van een meerderheidskabinet dan een kabinet van CDA, VVD en D66.

De fractievoorzitter van de VVD gaf nu de voorkeur aan een kabinet van CDA, VVD en D66. Gezien de uitlatingen van de fractievoorzitter van D66 dat een dergelijk kabinet nu niet mogelijk zou zijn, moest echter misschien de voorrang worden gegeven aan een onderzoek naar een kabinet van PvdA, CDA en D66.

De fractievoorzitter van D66 gaf aan dat zijn fractie slechts één voorkeur heeft, namelijk een kabinet van PvdA, VVD en D66. Ter wille van de bestuurbaarheid van het land is D66 in beginsel bereid medewerking te geven aan de totstandkoming van een ander meerderheidskabinet. De mogelijkheid van een kabinet van CDA, VVD en D66 leek echter uitgesloten door de wensen van de VVD die leidden tot het mislukken van de vorming van een kabinet van PvdA, VVD en D66. Een kabinet van PvdA, CDA en D66 zou ongeloofwaardig zijn, omdat daarin de twee regeringspartijen zitting zouden hebben die bij de verkiezingen juist zo aanzienlijk hadden verloren.

Een meerderheidskabinet van PvdA, CDA en VVD wordt door alle fractievoorzitters weinig realistisch gevonden. Voor een kabinet van CDA, VVD en enkele kleinere fracties geldt dat evenzeer.

Op grond van deze gesprekken en van mijn bevindingen over de verschillende voorkeuren zoals die door alle partijen die in de Tweede Kamer zitting hebben na de verkiezingen zijn aangegeven en die zijn neergelegd in mijn verslag van 13 mei 1994, heb ik allereerst de mogelijkheid van een kabinet CDA, VVD, D66 nader verkend en vervolgens de mogelijkheid van een kabinet van PvdA, CDA, D66.

Op 4 juli 1994 heb ik de fractievoorzitters van CDA, VVD en D66 gevraagd om een indicatie te geven van de voornaamste onderwerpen ten aanzien waarvan tijdens onderhandelingen over een kabinet van CDA, VVD en D66 voldoende zekerheid zal moeten worden geboden. Deze onderwerpen zijn daarna kort gezamenlijk besproken. Aan het einde van deze bespreking heb ik de fractievoorzitters de vraag gesteld: bent u bereid, gehoord het besprokene, serieus mee te werken aan het onderzoek van de mogelijkheid van een kabinet CDA, VVD en D66. De fractievoorzitters van CDA en VVD hebben mij daarop schriftelijk meegedeeld daartoe bereid te zijn.

De fractievoorzitter van D66 stelt in zijn antwoord vast dat de bespreking geen verandering had gebracht in de politieke lading die een kabinet van CDA, VVD en D66

Rijksvoorlichtingsdienst, 6 juli 1994

**Het Kabinet der Koningin deelt mede:**

Hare Majesteit de Koningin heeft aan de heer W. Kok, minister van Financiën, de informatieopdracht verstrekt om, met het oog op de vorming van een kabinet op zo kort mogelijke termijn een regeringsprogramma op hoofdlijnen op te stellen, waarbij in het bijzonder aandacht wordt gegeven aan het financieel en sociaal-economisch beleid en de begroting voor 1995.

Dit programma zal worden voorgelegd aan de Tweede Kamerfracties van PvdA, CDA, VVD en D66, teneinde vervolgens te kunnen vaststellen welk kabinet kan worden gevormd, dat kan rekenen op een vruchtbare samenwerking met de volksvertegenwoordiging.



(Foto: Hans Kouwenhoven)

Aan de Koningin  
Den Haag, 29 juli 1994

Majesteit,

Op 6 juli 1994 verzocht u mij met het oog op de vorming van een kabinet op zo kort mogelijke termijn een regeringsprogramma op hoofdlijnen op te stellen, waarbij in het bijzonder aandacht diende te worden gegeven aan het financieel en sociaal-economisch beleid en de begroting voor 1995.

Dit programma zou moeten worden voorgelegd aan de Tweede-Kamerfracties van PvdA, CDA, VVD en D66, teneinde vervolgens te kunnen vaststellen welk kabinet kan worden gevormd, dat kan rekenen op een vruchtbare samenwerking met de volksvertegenwoordiging.

Ter uitvoering van de mij gegeven opdracht heb ik op 8 juli 1994 met de fractievoorzitters van PvdA, CDA, VVD en D66 gesprekken gevoerd over de opvattingen en aandachtspunten die zij ten aanzien van zo'n programma aan mij wensten voor te leggen. Voorts heb ik enkele deskundigen over specifieke onderwerpen geraadpleegd. Op 19 juli 1994 heb ik met de betrokken fractievoorzitters gesproken over de stand van

zaken met betrekking tot de rijksbegroting, de sociale fondsen en de zorgsector, alsmede over mogelijke keuzen dienaangaande in het programma.

Op grond van mijn bevindingen en ter uitvoering van de opdracht heb ik vervolgens de proeve van een regeringsprogramma op hoofdlijnen opgesteld en deze op 25 juli 1994 aan de fractievoorzitters van PvdA, CDA, VVD en D66 voorgelegd met de vraag mij schriftelijk te willen mededelen of dit programma voldoende basis biedt voor hun fractie om mee te werken aan de totstandkoming van een kabinet dat op een vruchtbare samenwerking met de volksvertegenwoordiging kan rekenen.

Op 26 juli 1994 heb ik van de fractievoorzitters antwoordbrieven ontvangen. Hoewel alle vier brieven in beginsel een positief antwoord bevatten, waren de reacties overigens van dien aard dat nadere en diepgaande gesprekken met de fractievoorzitters nodig waren.

Op 27 en 28 juli 1994 hebben deze gesprekken met ieder van de fractievoorzitters in twee rondes plaatsgevonden.

Daarbij heb ik in het bijzonder verduidelijking gevraagd inzake de politieke betekenis en de beleidsinhoudelijke merites van de in hun brief opgenomen kanttekeningen, voorbehouden en nadere wensen.

Op grond van de brieven en de gevoerde gesprekken kan ik vaststellen dat ieder van de vier fracties in beginsel bereid is op basis van het door mij voorgelegde programma op hoofdlijnen besprekingen te voeren over de vorming van een meerderheidskabinet.

De opvattingen over de meest gewenste uitkomsten van dergelijke besprekingen lopen echter uiteen, zowel voor wat betreft onderwerpen van financiële en sociaal-economische aard als ten aanzien van andere onderwerpen. De gevoerde gesprekken hebben mij nader inzicht verschaft in de mate waarin deze verschillen elk afzonderlijk en in onderlinge samenhang tijdens onderhandelingen overbrugbaar kunnen worden geacht. Daarbij heb ik in aanmerking genomen de noodzaak van een zo groot mogelijke cohesie van het te vormen kabinet, niet in de laatste plaats met het oog op de wenselijkheid van een zorgvuldig evenwicht tussen het treffen van ingrijpende maatregelen en het behoud van sociale samenhang in onze samenleving.

In het licht van de verkregen informatie en alle factoren bijeengenomen ben ik tot de slotsom gekomen dat de vorming van een kabinet bestaande uit PvdA, VVD en D66 onder de gegeven omstandigheden, rekening houdend met de mij verstrekte opdracht, het meest in aanmerking komt.

Uit de schriftelijke reacties en de mondelinge toelichtingen daarop is mij gebleken dat de fracties van de betrokken partijen bereid zijn medewerking te verlenen aan de totstandkoming van een kabinet van PvdA, VVD en D66 en daarbij de opgestelde proeve van een regeringsprogramma op hoofdlijnen als grondslag voor het beleid van het te vormen kabinet te hanteren.

Hierbij past echter de aantekening dat tijdens formatiebesprekingen nader zal dienen te worden gesproken over een aantal onderwerpen die om verheldering, uitwerking of bijstelling vragen, hetzij voor wat betreft de tekst van het programma op hoofdlijnen, dan wel met het oog op de voorbereiding van de regeringsverklaring.

Voorts zal in de formatieperiode met spoed en bij voorrang de nadere invulling van de rijksbegroting 1995 ter hand moeten worden genomen, zowel de uitgavenkant (inclusief ombuigingen en beleidsintensiveringen) als de inkomstenkant (onder meer dekkingsplan, WKA, flankerend inkomensbeleid, omvang en vormgeving lastenverlichting).

De overige onderwerpen waarover tijdens de formatie nader zal moeten worden gesproken, zijn:

- Omvang en vormgeving lastenverlichting 1996 –1998, in relatie tot werkgelegenheid en inkomensbeleid
- Beleidsprioriteiten 1996 –1998, waaronder intensiveringen
- Aanwending meevallers bij hogere economische groei
- Zorg (onder meer bejaardenoorden, budgettair kader en premiestelling)
- Vormgeving studiefinanciering
- Inkomensafhankelijke maatregelen in relatie tot de lengte van de 2e schijf LB/IB
- Infrastructuur
- Internationale samenwerking
- Veiligheid/rechtshandhaving
- Staatsrechtelijke vernieuwing
- Cultuur en onderwijs.

Op grond van mijn bevindingen mag ik u aanbevelen om een politicus van PvdA-huize te benoemen tot formateur en deze te belasten met de vorming van een PvdA, VVD, D66-kabinet.

W. Kok



(Foto: Hans Kouwenhoven)

Rijksvoorlichtingsdienst, 29 juli 1994

**Het Kabinet der Koningin deelt mede:**

Hare Majesteit de Koningin heeft hedenmiddag ten Paleize Huis ten Bosch de informateur, de heer W. Kok, ontvangen. De informateur heeft zijn eindverslag aan de Koningin aangeboden. Op grond van de daarin vervatte conclusies heeft de Koningin aan de heer Kok de opdracht verstrekt tot een vormen van een PvdA-VVD-D66 kabinet.

De heer Kok heeft de Koningin verzocht deze opdracht in beraad te mogen houden.



Majesteit,

Aan de Koningin  
Den Haag, 22 augustus 1994

Op 29 juli 1994 hebt u mij de opdracht verstrekt om op grond van de in mijn eindverslag als informateur vervatte conclusies een PvdA-VVD-D66 kabinet te vormen. Ik heb u verzocht de opdracht in beraad te mogen houden.

In mijn eindverslag als informateur heb ik kunnen vermelden dat de fractievoorzitters van PvdA, VVD en D66 bereid waren om medewerking te verlenen aan de totstandkoming van een kabinet van PvdA, VVD en D66 en daarbij de opgestelde proeve van een regeringsprogramma op hoofdlijnen als grondslag voor het beleid van het te vormen kabinet te hanteren. Een aantal onderwerpen zou echter tijdens de formatie nader dienen te worden besproken met het oog op eventuele verheldering, uitwerking of bijstelling, hetzij voor wat betreft de tekst van het programma op hoofdlijnen, danwel met het oog op de voorbereiding van de regeringsverklaring.

Naar aanleiding hiervan zijn de onderwerpen, die in het eindverslag zijn aangegeven, besproken. Tevens is een aantal andere onderwerpen aan de orde gesteld en besproken. Deze besprekingen hebben op alle punten tot overeenstemming geleid. In het ontwerp-regeerakkoord is het resultaat van de besprekingen vastgelegd. Dit ontwerp-regeerakkoord is vervolgens door de fractievoorzitters op 12 augustus 1994 met hun fracties besproken.

De opmerkingen van de fracties zijn door mij met de fractievoorzitters op 13 augustus 1994 besproken en hebben op alle punten tot overeenstemming geleid. Op de avond van die dag hebben de fractievoorzitters mij medegedeeld dat hun fracties instemden met het definitieve regeerakkoord.

Vervolgens heb ik in een aantal besprekingen met de fractievoorzitters overlegd over de samenstelling van het kabinet en de verdeling van de ministers- en staatssecretarisposten en over de kandidaat-ministers en -staatssecretarissen.

Op 18 en 19 augustus 1994 heb ik de kandidaat-ministers ontvangen en op 19 en 22 augustus 1994 de kandidaat-staatssecretarissen.

Op 19 augustus 1994 had ik tevens een gesprek met de minister-president van de Nederlandse Antillen en de minister-president van Aruba, ten einde hun inzicht in te winnen met betrekking tot de behartiging van Nederlands-Antilliaanse- en Arubaanse aangelegenheden.

Op 22 augustus 1994 heeft de constituerende vergadering plaatsgevonden. Afsproken werd te bevorderen dat de behartiging van de aangelegenheden op het terrein van de cultuur en het mediabeleid wordt overgedragen van het ministerie van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur aan het ministerie van Onderwijs en Wetenschappen en dat de namen van de ministeries worden gewijzigd in Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen respectievelijk Volksgezondheid, Welzijn en Sport.

Na afloop van de constituerende vergadering heb ik u kunnen meedelen de mij gegeven opdracht te aanvaarden.

De volgende personen zijn bereid als minister tot het kabinet toe te treden:

De heer W. Kok	Minister-President, Minister van Algemene Zaken
Mr. H.A.F.M.O. van Mierlo	Minister van Buitenlandse Zaken (tevens vice-Minister-President)
Mw. mr. W. Sorgdrager	Minister van Justitie
De heer H.F. Dijkstal	Minister van Binnenlandse Zaken (tevens vice-Minister-President)
Dr. ir. J.M.M. Ritzen	Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen
Prof. drs. G. Zalm	Minister van Financiën
Prof. dr. ir. J.J.C. Voorhoeve	Minister van Defensie
Mw. M. de Boer	Minister van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer
Mw. A. Jorritsma-Lebbink	Minister van Verkeer en Waterstaat
Dr. G.J. Wijers	Minister van Economische Zaken
De heer J.J. van Aartsen	Minister van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij
Drs. A.P.W. Melkert	Minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid
Mw. prof. dr. E. Borst-Eilers	Minister van Volksgezondheid, Welzijn en Sport
Drs. J.P. Pronk	Minister voor Ontwikkelingssamenwerking

De volgende personen zijn bereid als staatssecretaris tot het kabinet toe te treden:

Mr. M. Patijn	Staatssecretaris van Buitenlandse Zaken
Mw. mr. E.M.A. Schmitz	Staatssecretaris van Justitie
Mw. A.G.M. van de Vondervoort	Staatssecretaris van Binnenlandse Zaken
Mr. J. Kohnstamm	Staatssecretaris van Binnenlandse Zaken
Mw. T. Netelenbos	Staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen
De heer A. Nuis	Staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen
Dr. W.A.F.G. Vermeend	Staatssecretaris van Financiën
Drs. J.C. Gmelich Meijling	Staatssecretaris van Defensie

Dr. D.J.K. Tommel	Staatssecretaris van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer
Mw. A. van Dok-van Weele	Staatssecretaris van Economische Zaken
De heer R.L.O. Linschoten	Staatssecretaris van Sociale Zaken en Werkgelegenheid
Mw. E.G. Terpstra	Staatssecretaris van Volksgezondheid, Welzijn en Sport

Op grond van bovenstaande moge ik u in overweging geven geen ontslag als minister te geven aan: de heer W. Kok, drs. J.P. Pronk en dr.ir. J.M.M. Ritzen en tot minister te benoemen: mr. H.A.F.M.O. van Mierlo, mw.mr. W. Sorgdrager, de heer H.F. Dijkstal, prof.drs. G. Zalm, prof.dr.ir. J.J.C. Voorhoeve, mw. M. de Boer, mw. A. Jorritsma-Lebbink, dr. G.J. Wijers, de heer J.J. van Aartsen, drs. A.P.W. Melkert en mw. prof. dr. E. Borst-Eilers.

Voorts moge ik u in overweging geven tot staatssecretaris te benoemen: mr. M. Patijn, mw.mr. E.M.A. Schmitz, mw. A.G.M. van de Vondervoort, mr. J. Kohnstamm, mw. T. Netelenbos, de heer A. Nuis, dr. W.A.F.G. Vermeend, drs. J.C. Gmelich Meijling, dr. D.J.K. Tommel, mw. A. van Dok-van Weele, de heer R.L.O. Linschoten en mw. E.G. Terpstra.

Tenslotte geef ik u in overweging in afwachting van een op korte termijn te treffen definitieve voorziening ondergetekende voorshands tevens te belasten met de coördinatie van aangelegenheden de Nederlandse Antillen en Aruba betreffende en met de zorg voor de aan de Nederlandse Antillen en Aruba te verlenen hulp en bijstand.

Gaarne dank ik u voor het in mij gestelde vertrouwen.

Uw dienstwillige,

W. Kok



(Foto: Hans Kouwenhoven)

## Verklarende woordenlijst

Na controle van de belastingaangifte stelt de fiscus de definitieve belastingaanslag vast. Daaruit blijkt hoeveel belasting de belastingplichtige moet betalen.	Aanslagregeling
Verklaring van de minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid dat een collectieve arbeidsovereenkomst van toepassing is op alle werkgevers in een bedrijfstak.	Algemeen verbindend verklaren van cao's
In de Algemene bestuursdienst zullen ambtenaren binnen de rijdsdienst iedere paar jaar van functie wisselen om zo ervaring op te doen bij verschillende ministeries.	Algemene bestuursdienst
Het beleid dat zich richt op het tegengaan van concurrentiebeperkende afspraken tussen bedrijven (bijv. prijsafspraken of marktverdelingsafspraken).	Anti kartelbeleid
Verhogingen van uitgaven en/of verlagingen van ontvangsten ten opzichte van de meerjarencijfers, waaraan een beleidsbeslissing ten grondslag ligt. Deze term wordt meestal beperkt tot beleidsmatige mutaties in de uitgaven en de niet-belastingontvangsten. Een beleidsmatige verlaging van de belastingontvangsten wordt doorgaans aangeduid met de term lastenverlichting.	Beleidsintensivering
Regeling, waarbij een werkgever die een (gedeeltelijk) arbeids-ongeschikte in dienst neemt een beloning krijgt, en een werkgever die een (gedeeltelijk) arbeidsongeschikte werknemer ontslaat een boete krijgt.	Bonus/malus-regeling in de WAO
De som van de beloningen van de productiefactoren in het Nederlandse productieproces, plus het saldo van de indirecte belastingen (bijv. de BTW) en kostprijsverlagende subsidies (bijv. aan de NS).	Bruto binnenlands produkt tegen marktprijzen (BBP)
De som van de beloningen van alle Nederlandse productiefactoren (ook die in het buitenland), plus het saldo van de indirecte belastingen (bijv. de BTW) en kostprijsverlagende subsidies (bijv. aan de NS).	Bruto nationaal produkt tegen marktprijzen (BNP)
De commissie die een rapport heeft geschreven over de versterking van de onderlinge samenhang tussen huisartsgeneeskunde, specialistische zorg en ziekenhuiszorg (curatieve zorg); de samenwerking tussen huisarts en specialist; meer mogelijkheden voor transmurale zorg (ziekenhuiszorg buiten het ziekenhuis in eigen huis) en de integratie van medisch-specialistische zorg en ziekenhuiszorg.	Commissie Biesheuvel
De commissie Openbaar Ministerie die een rapport heeft geschreven over het functioneren van het Openbaar Ministerie.	Commissie Donner
De commissie die voorstellen heeft gedaan met betrekking tot het tegengaan van jeugdcriminaliteit.	Commissie Montfrans
De commissie die heeft gerapporteerd over de toekomst van de sociale werkvoorziening.	Commissie Houben
De commissie die een rapport heeft geschreven over de toekomst van de AOW.	Commissie Drees
De commissie Toekomst Leraarschap heeft voorstellen gedaan voor verbetering van de positie leraren en voor modernisering van de arbeidsverhoudingen in scholen.	Commissie van Es
De commissie die aanbevelingen heeft gedaan over gewenste ontwikkelingen en structuur van de ouderenzorg.	Commissie Welschen
De commissie die onderzoek heeft gedaan naar organisatie en functioneren van de rijksdienst. De commissie adviseerde over vraagstukken van staatkundige, bestuurlijke en staatrechtelijke vernieuwing.	Commissie Wiegel

Contractloon(stijging)	(Stijging van) het looninkomen per werknemer als direct gevolg van de afgesloten collectieve arbeidsovereenkomsten (cao) in de private sector en van de afspraken met overheidspersoneel in de collectieve sector.
Convergentie	Het geleidelijk naar elkaar toegroeien van de systemen van ziekenfonds en particuliere verzekering.
Correctief wetgevingsreferendum	Volksstemming die gehouden wordt nadat de Staten-Generaal een wetsvoorstel heeft behandeld, om het besluit van de Staten-Generaal door de bevolking te bekrachtigen of te herzien.
Decentralisering	Het overdragen van meer verantwoordelijkheden en bevoegdheden naar lagere overheden. Concreet kan dit leiden tot overheveling van taken (en de daartoe benodigde middelen) van de centrale overheid naar lagere overheden.
Dekkerkopjes	Toeslag op de kinderbijslag als tegemoetkoming in de kosten van de ziektekostenverzekering voor (meeverzekerde) kinderen.
Dekkingsplan	Het dekkingsplan omvat de fiscale maatregelen die door het kabinet worden voorgesteld -op basis van de augustusbesluitvorming in de ministerraad- ter dekking van het resterende tekort op de rijksbegroting.
Derde fase Economische en Monetaire Unie	De in het verdrag van Maastricht vastgelegde afspraken tussen de lidstaten van de Europese Unie. In de derde fase zal er sprake zijn van onherroepelijk vastgelegde wisselkoersen (met uiteindelijk één munt) en volledig vrij kapitaalverkeer. In de EMU wordt een gecentraliseerd monetair beleid gevoerd door de op te richten Europese Centrale Bank (ECB). Tevens zal coördinatie van het budgettair beleid plaatsvinden.
Deregulering	Het afschaffen, vereenvoudigen of stroomlijnen van regelingen en wetten die de overheid oplegt aan bedrijven, instellingen en burgers. Doel hiervan is het vermijden van onnodige bureaucratie en onnodig hoge kosten ten gevolge van ondoelmatige of inefficiënte regelgeving.
EMU-tekort	Het EMU-criterium voor het tekort heeft betrekking op het vorderingentekort van de gehele collectieve sector op transactiebasis. Het vorderingentekort geeft de mutatie in het saldo van de financiële activa en passiva van de collectieve sector weer. Omdat het EMU-tekort betrekking heeft op de collectieve sector is niet alleen het vorderingentekort van het Rijk van belang, maar ook de vorderingentekorten van de overige publiekrechtelijke lichamen (OPL) en de sociale fondsen. De als toetredingseis tot de EMU vastgestelde norm voor het overheidstekort bedraagt 3% BBP. Toetreding is in beginsel ook bij een hogere waarde toegestaan, mits het overheidstekort aanzienlijk en voortdurend afneemt en de 3% BBP benadert, of tenzij de overschrijding van uitzonderlijke en tijdelijke aard is en het overheidstekort in de buurt van de 3% BBP blijft.
Extramurale zorg	Zorg buiten de muren van instellingen zoals bijvoorbeeld de huisarts, thuiszorg van wijkverpleging en gezinszorg en ambulante geestelijke gezondheidszorg (RIAGG's).
Financieringstekort (feitelijk) van het Rijk	Het saldo van de relevante uitgaven en ontvangsten, minus de mutatie in het saldo van de derdenrekening.
Flankerend beleid	Het treffen van aanvullende maatregelen met het oogmerk de ongewenste gevolgen van beleid te verminderen respectievelijk te voorkomen.
Fonds Economische Structuurversterking (FES)	Het wetsvoorstel tot instelling van het Fonds Economische Structuurversterking is aangenomen door de Tweede Kamer en is thans aanhangig in de Eerste Kamer. In dit begrotingsfonds zullen aardgasbaten, zogenoemde Common-Areabaten, ontvangsten uit

de verkoop van staatsdeelnemingen en eventueel ontvangsten uit het vervreemden van vermogensbestanddelen worden gereserveerd voor investeringsprojecten van nationaal belang die de economische structuur versterken. Het betreft een verdeelfonds: vanuit het fonds worden bijdragen toegekend aan andere begrotingen van het Rijk.

Fonds Sociale Vernieuwing

In dit fonds zijn een groot aantal geldstromen gebundeld. De gemeenten krijgen jaarlijks een bijdrage voor de totstandkoming en uitvoering van het sociale vernieuwingsbeleid. De objectieve verdeelsleutel is gebaseerd op achterstandscriteria zoals aantallen laagste inkomens, aantallen uitkeringsgerechtigden en leden van minderheidsgroepen.

Lijst van geneesmiddelen, soms met manier van bereiden, meestal in de zin van een adviserende of beperkende lijst (bijv. de geneesmiddelen die minimaal nodig zijn om alle ziekten en symptomen te behandelen).

Formularium

Een franchise is een vrijstelling aan de voet. Als gevolg van de in het Regeerakkoord voorgestelde franchise voor werkgevers in de ziekenfondswet zal over loon dat minder bedraagt dan de franchise niet langer een werkgeverspremie zijn verschuldigd. Dit heeft twee gevolgen. Eén: de werkgever is minder ZFW-premie verschuldigd per werknemer. Daarbij is het relatieve voordeel groter naarmate het loon lager is. Twee: De werkgeverspremie ZFW behoort tot het fiscale loon. Nu de werkgeverspremie lager is, leidt dit tot een lager fiscaal loon waardoor de werknemer minder belasting hoeft te betalen.

Franchise

Begrotingsfonds waarin een deel van de opbrengst van de meeste rijksbelastingen wordt gestort. Uit dit fonds worden jaarlijks (algemene) uitkeringen gedaan aan de gemeenten, ter dekking van een deel van hun uitgaven.

Gemeentefonds

Een systeem dat aangeeft welke medicijnen tot welke prijs vergoed worden.

Geneesmiddelen Vergoedingssysteem (GVS)

Het probleem dat beginnende medici zich tegen forse bedragen moeten 'inkopen' in de praktijk van collega's.

Goodwillproblematiek

Het hoofdlijnenakkoord bestaat in feite uit drie accoorden van de minister van Onderwijs en Wetenschappen: één met de universiteiten, één met de hogescholen en één met de academische ziekenhuizen. Hierin staan afspraken over de taken en verantwoordelijkheden van het hoger onderwijs en het daarvoor beschikbare geld.

Hoofdlijnenakkoord

De houderschapsbelasting dient ter vervanging van de bestaande motorrijtuigenbelasting voor personenauto's (incl. kleine bestelauto's) en motorrijwielen. Verschil met de motorrijtuigenbelasting is dat niet langer het gebruik maken van de weg met het motorrijtuig bepalend zal zijn voor de belastingheffing maar de inschrijving in het kentekenregister.

Houderschapsbelasting

De verhouding tussen het aantal inactieven en het aantal actieven. De i/a-ratio vormt de leidraad bij de besluitvorming over de aanpassing van de hoogte van het minimumloon en de sociale uitkeringen.

i/a-ratio

Het aantal inactieven of niet-actieven is gelijk aan het totaal aantal uitkeringsjaren in de sociale zekerheid voor zover geregeld in de sociale-zekerheidswetgeving, waarbij sprake is van inkomensvervangende in verband met ziekte, arbeidsongeschiktheid, werkloosheid, ouderdom dan wel de verzorging van kinderen.

Inactieven, niet-actieven

Nieuwkomers met een verblijfstitel verplichten zich tot het volgen van cursussen die het hen mogelijk maken in de Nederlandse samenleving te integreren.

Inburgeringscontracten

Incidentele loonstijging	Het verschil tussen de feitelijke toename van het looninkomen per werknemer en de toename van de contractionen. Dit verschil wordt veroorzaakt door bijvoorbeeld promoties, periodieken, overwerk en in- en uitstroom.
Integrale Benadering Apparaatsuitgaven (IBA)	Bij de integrale benadering apparaatsuitgaven is er geen begrotingstechnische scheiding tussen personele en materiële uitgaven. Het doel hiervan is een meer flexibele inzet van personeel en materieel te bewerkstelligen.
Intergouvernementele conferentie	Conferentie tussen regeringen (van lidstaten van de Europese Unie over het functioneren van de Unie). Deze conferentie vindt plaats in 1996.
Intramurale voorzieningen	Zorg binnen de instellingen zoals verzorgingstehuizen, ziekenhuizen en verpleegtehuizen.
Jeugdwerkgarantieplan	Het plan dat inhoudt dat schoolverlaters na een half jaar werkloosheid werk aangeboden krijgen bij de overheid of een non-profit-instelling.
Kaderbrief	Brief van de minister van Financiën aan de ministerraad waarin deze voorstellen doet voor het budgettaire kader voor de komende begroting.
Kapitaaldienst / Gewone (lopende) dienst	Begrotingsstelsel waarbij de begroting is gesplitst in een deel dat de kapitaaluitgaven en kapitaalontvangsten bevat en een deel dat de lopende uitgaven en lopende ontvangsten bevat. De afschrijvingen, samenhangend met de kapitaaluitgaven, worden ten laste van de gewone dienst gebracht en ten gunste van de kapitaaldienst.
Kasschuif	Verschuiving van een betaling ten laste van een bepaald begrotingsjaar naar een volgend danwel voorgaand begrotingsjaar, waardoor de begroting in dat bepaalde dienstjaar wordt ontlast. De begroting van het volgende respectievelijk voorgaande begrotingsjaar wordt dan extra belast.
Kennisinfrastuur	Het geheel van instellingen waar technologische kennis wordt ontwikkeld of van waaruit deze kennis wordt verspreid (TNO, technologische instituten, universiteiten, hogescholen, innovatiecentra).
Kleinverbruikersprijs	De prijs die huishoudens en andere kleine verbruikers betalen voor het gebruik van gas, elektriciteit en huisbrandolie.
Koopkracht	De hoeveelheid goederen en diensten dat met het besteedbaar inkomen kan worden aangeschaft. Het besteedbaar inkomen wordt verkregen door het bruto inkomen te verminderen met de daarop drukkende belastingen, sociale verzekeringspremies alsmede de ziektekosten en te vermeerderen met de ontvangen kinderbijslag.
Koppeling	Op grond van de wet of uit hoofde van een overeenkomst vindt een automatische aanpassing plaats van een bepaalde economische grootte aan het verloop van een andere. Een voorbeeld hiervan is de koppeling van sociale uitkeringen aan de contractloonontwikkeling in de marktsector.
Lastenverlichting / lastenverzwaring	Een al dan niet voor iedereen doorgevoerde verlaging (resp. verhoging) van sociale verzekeringspremies en/of tarieven van belastingen en niet-belastingontvangsten met een collectieve-lastendrukkarakter, dan wel een verruiming (resp. beperking) van fiscale aftrekmogelijkheden.
Nachtnorm	De nachtnorm is de maximale geluidshinder die door het structureel uitgevoerd nachtelijk vliegverkeer mag worden geproduceerd gedurende een aaneengesloten periode van 7 uur, tussen 23.00 uur en 7.00 uur.

Vaste, niet inkomensafhankelijke premie die per kind wordt betaald.	Nominale kinderpremies
Ter beperking van de inkomensgevolgen van het huurbeleid worden ontvangers van individuele huursubsidies (IHS) met een minimuminkomen gedeeltelijk gecompenseerd voor de voor de IHS relevante huurstijging.	Normhuurcompensatie
Beleidsmatige verlaging van de collectieve uitgaven en/of verhoging van de niet-belastingontvangsten zonder collectieve-lasten karakter. IJkpunt voor deze mutaties vormen de meerjarenramingen. Het is aldus mogelijk dat een ombuiging op bijvoorbeeld de uitgaven in een bepaald jaar samengaat met een stijging van de uitgaven ten opzichte van het voorgaande jaar.	Ombuiging
Het gedeelte van de arbeidsmarkt met laagbetaalde banen waarvoor weinig tot geen scholing nodig is.	Onderkant arbeidsmarkt
De mogelijkheid voor werkgevers om bij privatisering van de WAO en de Ziektewet het risico van arbeidsongeschiktheid en ziekte te verzekeren bij een particuliere verzekeringsmaatschappij (marktwerking).	Opting out
Na invoering van de 'Oort-wetgeving' (1-1-1990) maken de premies AAW en AWBZ deel uit van het tarief eerste schijf en komen daarmee ten laste van de werknemers. In verband hiermee betalen de werkgevers ter compensatie een overhevelingstoeslag aan de werknemers. Door het vorige kabinet is besloten de lonen te bruteren en de overhevelingstoeslag per 1 januari 1996 af te schaffen. De OT-variant daarentegen behelst invoering van een franchise in de overhevelingstoeslag welke leidt tot lagere werkgeverslasten en tot negatieve inkomenseffecten voor de werknemer welke gecompenseerd zullen moeten worden door lastenverlichtende maatregelen.	OT-variant
Met de invoering van een stelsel van «output pricing» in de zorgsector zal per produkt een prijs (tarief) in rekening worden gebracht aan de consument/verzekeraar die correspondeert met de kostprijs. Hiertoe zal eerst vastgesteld moeten worden voor welke produkten/diensten afzonderlijk een prijs berekend zal worden en daarna welke kosten hieraan toegerekend moeten worden. Dit in tegenstelling tot de huidige situatie waarbij de tarieven in veel gevallen niet de werkelijke kosten representeren.	Output pricing
Het gehele beleidsterrein ten aanzien van het financieringstekort, de staatsschuld, de lastenontwikkeling, de uitgavenontwikkeling, het begrotingsbeleid, het vorderingentekort en de schuld van de gehele overheid in het kader van de EMU, de rentelasten en de samenstelling van de overheidsuitgaven.	Overheidsfinanciën
Deze regeling houdt in dat als een gemeentebestuur bepaalde extra gelden beschikbaar stelt voor het openbaar onderwijs, zij hetzelfde bedrag automatisch ook beschikbaar moet stellen voor het bijzonder onderwijs terwijl zij geen zeggenschap heeft over het doel waaraan dit geld wordt besteed.	Overschrijdingsregeling
Doelstelling van het Plan van Aanpak Schiphol en Omgeving (PASO) is het ontwikkelen van een samenhangende visie, die zowel gericht is op het versterken van de mainportpositie van Schiphol als het verhogen van de kwaliteit van de leefomgeving rond Schiphol.	PASO-doelstellingen
Een Planologische Kernbeslissing (PKB) betreft een zo belangrijke planologische beslissing, dat hiervoor een duidelijk omschreven traject moet worden afgelegd, inclusief inspraak en beroepsmogelijkheden en instemming van het parlement. De procedure bestaat uit het voorgenomen kabinetsbeleid (deel 1), de resultaten van inspraak en advies op de kabinetsplannen (deel 2), het uiteindelijke voorstel van het kabinet aan het parlement (deel 3) en de beslissing van het parlement op het kabinetsvoorstel (deel 4).	PKB-procedure



Prioriteitennota	Nota waarin de prioriteiten tussen en binnen de krijgsmacht delen in een strak financieel kader zijn neergelegd.
Proeve van het programma op hoofdlijnen	De proeve is het concept Regeerakkoord op hoofdlijnen welke informateur Kok in opdracht van Hare Majesteit de Koningin heeft geschreven. De proeve vormde de basis voor het regeerakkoord.
Provinciefonds	Begrotingsfonds waarin een deel van de opbrengst van de meeste rijksbelastingen wordt gestort. Uit dit fonds worden jaarlijks (algemene) uitkeringen gedaan aan de provincies, ter dekking van een deel van hun uitgaven.
Publieke sector	De publieke sector kan in drie subsectoren worden verdeeld: het rijk, de overige publiekrechtelijke lichamen (OPL) en de sociale fondsen. In de Nationale Rekeningen wordt de gehele publieke sector aangeduid als de sector overheid.
Referte-eis WW	Het aantal weken dat in een vastgestelde periode voorafgaande aan de WW-aanvraag arbeid in dienstbetrekking verricht moet zijn om voor een WW-uitkering in aanmerking te komen. Thans 26 uit 52 weken, voorstel 26 uit 39.
Regelvrije zones	Zone waarin (wettelijke) voorschriften niet zonder meer van toepassing zijn of waarbij van die voorschriften ontheffing kan worden verleend. Dit om de economische bedrijvigheid en leefbaarheid in een gebied te bevorderen.
Rentelasten	De rentelasten die het Rijk betaalt over de staatsschuld. De rentelasten vallen onder hoofdstuk IXA van de Rijksbegroting.
Samenwerkingsschool	Scholen van verschillende denominaties in het bijzonder onderwijs en scholen voor openbaar onderwijs en bijzonder onderwijs die in bestuurlijke zin samenwerken. Vooral voor deze laatste categorie moet de rechtsvorm worden geregeld.
Schattingsbesluit	Bevat de regels die worden gehanteerd bij het vaststellen van iemands mate van arbeidsongeschiktheid.
Schengen	Het akkoord van Schengen is een overeenkomst tussen Duitsland, Frankrijk en de Benelux inzake het vrije verkeer van personen tussen deze landen. Met de inwerkingtreding van het akkoord van Schengen vervallen de controles aan de grenzen tussen de betrokken landen. Het akkoord regelt onder meer welk land verantwoordelijk is voor het in behandeling nemen van een asiolverzoek.
Schoolbegeleidingsdienst	Scholen voor basisonderwijs kunnen om ondersteuning vragen bij de schoolbegeleidingsdienst in hun regio. De taak van een schoolbegeleidingsdienst bestaat uit het ondersteunen van een school als geheel en het ondersteunen van individuele leerlingen.
Sectorale bestuurlijke verantwoordelijkheid	Verantwoordelijkheid voor uitvoering van de WAO in een bedrijfstak.
Sociale fondsen	Organen die belast zijn met de uitvoering van de socialeverzekeringswetten. Zij betalen de uitkeringen en voorzieningen die krachtens deze wetten worden verstrekt. De financiering vindt voor het overgrote deel plaats via sociale premies en rijksbijdragen.
Sociale zekerheid	De sector sociale zekerheid omvat de sociale voorzieningen (sociale zekerheid op de rijksbegroting: o.a. RWW, ABW, WSW, AKW) en de sociale verzekeringen (sociale zekerheid lopend via de sociale fondsen: o.a. WW, WAO, ZW, AAW, AWW, AOW).
Sociale norm	Het langs een veelheid van wegen terugdringen van de langdurige werkloosheid met een met de sociale partners af te spreken streefpercentage.

De organisaties van werkgevers en werknemers.	Sociale partners
Werkgevers en werknemers kunnen in overleg werknemersspaarloonregelingen treffen. Vanaf 1 januari 1994 gelden er nieuwe regels die het mogelijk maken dat er over een klein spaardeel van het loon geen belasting en premies betaald hoeven te worden. Er is sprake van een blokkeringstermijn van 4 jaar.	Spaarloonregeling
Het totaal van de uitstaande geldelijke leningen (vaste en vlottende schuld) ten laste van de Staat, uitgedrukt als percentage van het NNI/BBP.	Staatsschuldquote
Technolease is een overeenkomst waarbij een bedrijf technologische kennis verkoopt en vervolgens deze technologische kennis voor gebruik terug huurt tegen periodieke betalingen.	Technolease
De commissie Dunning heeft in haar rapport van eind 1991 een methode voorgesteld op grond waarvan vastgesteld kan worden of een bepaalde voorziening al dan niet opgenomen moet worden in het verplicht verzekerde basispakket ziektekostenverzekering.	Trechter van Dunning
Versterking van de vermogenspositie van de sociale fondsen om het aanwezige vermogen in overeenstemming te brengen met het benodigde (normatieve) vermogen.	Vermogensinhaal
Kinderen die op vroege leeftijd gehandicapt raken.	Vroeggehandicapten
Een uitkering voor ambtenaren bij ontslag bijvoorbeeld bij opheffing, overtolligheid of verplaatsing van de dienst.	Wachtgeld
Budgettair nadeel dat optreedt in de RWW-uitgaven doordat als gevolg van een beperking van de toegang tot de WW er een grotere toename van de instroom optreedt in de RWW.	Weglek RWW
Zie Sociale Fondsen.	Werkloosheidsfonds
Loon dat iemand volgens de wet minimaal moet verdienen.	Wettelijk minimumloon
Gemiddeld: het verschil tussen de bruto loonkosten en het netto-inkomen van een werknemer als percentage van de loonkosten; Marginaal: het deel van een (geringe) loonstijging dat afgedragen dient te worden aan belastingen en premies als percentage van de loonstijging.	Wig
Het door de voorzitter van de Europese Commissie Jacques Delors in 1993 opgestelde «Witboek groei, concurrentievermogen en werkgelegenheid». Dit document geeft het kader aan voor de aanpak van de werkloosheid in de Europese Unie.	Witboek van Delors
Wet Koppeling met Afwijkingsmogelijkheid. Deze wet regelt de koppeling van het minimumloon en de sociale uitkeringen aan de loonontwikkeling van de mensen die werken in het bedrijfsleven, bij de overheid en bij dienstverlenende instellingen. Van deze koppeling kan in bepaalde situaties worden afgeweken.	WKA
De Zevende BTW-richtlijn heeft betrekking op BTW op tweedehandsgoederen.	Zevende BTW-richtlijn
De zorgsector omvat de volksgezondheid met inbegrip van de gezinsverzorging, het kruiswerk en de voorzieningen voor ouderen en gehandicapten. Een beleidsmatige en cijfermatige toelichting op de ontwikkeling in de zorgsector wordt gegeven in het jaarlijks, gelijktijdig met de Miljoenennota verschijnende, Financieel Overzicht Zorg (FOZ).	Zorgsector

## Lijst van afkortingen

AAW	Algemene Arbeidsongeschiktheidswet
ABW	Algemene Bijstandswet
AKW	Algemene Kinderbijslagwet
ANW	Algemene Nabestaandenwet
AOW	Algemene Ouderdomswet
AWBZ	Algemene Wet Bijzondere Ziektekosten
AWW	Algemene Weduwen- en Wezenwet
BBP	Bruto Binnenlands Produkt
BiZa	Ministerie van Binnenlandse Zaken
BNP	Bruto Nationaal Produkt
B&W	Burgemeester & Wethouders
CAO	Collectieve Arbeidsovereenkomst
CBA	Centraal Bestuur voor de Arbeidsvoorziening
CPB	Centraal Plan Bureau
EMU	Economische en Monetaire Unie
EU	Europese Unie
EZ	Ministerie van Economische Zaken
FOZ	Financieel Overzicht Zorg
GF/PF	Gemeentefonds/Provinciefonds
GVS	Geneesmiddelen Vergoedingen Systeem
HCvS	Hoge Colleges van Staat
HSL	Hoge Snelheidslijn
IBA	Integrale Benadering Apparaatskosten
IHS	Individuele Huursubsidie
LB/IB	Loon- en inkomstenloonbelasting
LNV	Ministerie van Landbouw Natuurbeheer en Visserij
MBO	Middelbaar Beroepsonderwijs
MKB	Midden- en kleinbedrijf
NAVO	Noord Atlantische Verdragsorganisatie
NMP-2	Nationaal Milieubeleidsplan -2
NNI	Netto Nationaal Inkomen
ODA/DAC	Official Development Assistent/Development Assistent Comunity
OT	Overhevelingstoelage
O&W	Ministerie van Onderwijs en Wetenschappen
PASO	Plan van aanpak Schiphol en omgeving
PKB	Planologische Kernbeslissing
RBA	Regionaal Bestuur voor de Arbeidsvoorziening
ROC	Regionaal Opleidingscentrum
RWW	Rijksgroepsregeling Werkloze Werknemers
SER	Sociaal-Economische Raad
SZ	Sociale Zekerheid
SZW	Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid
TNO	Instituut voor Toegepast Natuurwetenschappelijk Onderzoek
VBO	Vorbereidend Beroepsonderwijs
VN	Verenigde Naties
VROM	Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer
VUT	Regeling inzake Vervroegde Uittreding
VVTV	Voorlopige Vergunning tot Verblif
V&W	Ministerie van Verkeer en Waterstaat
VNG	Vereniging Nederlandse Gemeenten
WAO	Wet Arbeidsongeschiktheid
WBEEA	Wet Bevordering Evenredige Arbeidsdeelname Allochtonen
WBO	Wet op de Bejaardenoorden
WEU	West Europese Unie
WKA	Wet Koppeling met Afwijkingmogelijkheid

WML	Wettelijk Minimumloon
WRR	Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid
WVC	Ministerie van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur
WW	Werkloosheidswet
WZV	Wet Ziekenhuis Voorzieningen
ZFW	Ziekenfondswet
ZW	Ziektewet

## Trefwoordenregister

32-uursbanen 55, 73  
 aankoopbeleid overheid 55, 73  
 aanslagregeling, versnelling 54  
 aanvullend pensioen 49  
 AAW/WAO 47  
 AAW-premie 47  
 ABW 47,110  
 achterstandenbeleid 18  
 actieven/inactieven 42, 43, 44, 52  
 additionele arbeid 44  
 administratieve lasten 41, 58  
 advisering MKB 58  
 agrarische bedrijven 55  
 algemeen werkloosheidsfonds 54  
 algemene bestuursdienst 15  
 Algemene Ouderdomswet, zie AOW  
 Algemene Weduwen- en Wezenwet, zie AWW  
 Algemene Kinderbijslagwet (AKW), zie kinderbijslag  
 Algemene wet bestuursrecht 15, 59  
 Algemene Nabestaanden Wet 49  
 Algemene Bijstandswet, zie ABW  
 Algemene Wet Bijzondere Ziektekosten, zie AWBZ  
 anti-kartelbeleid 51, 69  
 Antillen en Aruba, zie Koninkrijkszaken  
 AOW 25, 45, 49, 50, 55  
 apparaatsuitgaven 55, 73  
 arbeidsbemiddeling 41  
 arbeidsdeelname 41, 43, 44, 61, 62  
 arbeidsduur 44  
 arbeidsflexibiliteit 44  
 arbeidskosten 23, 24, 43, 54, 61  
 arbeidsmarkt 41, 43, 61  
 arbeidsongeschiktheid 46  
 arbeidsongeschiktheidsregelingen 47  
 arbeidsparticipatie, zie arbeidsdeelname  
 arbeidsvoorwaarden collectieve sector 53, 55, 74  
 asielbeleid 11, 17, 67  
 AWBZ 20, 50, 52, 54, 69, 70  
 AWW 24, 48, 49, 50, 56  
  
 begrotingsbeleid, structureel 42, 53  
 bejaardenaftrek, inkomensafhankelijke 49, 54, 56  
 bejaardenoorden 50, 51, 56, 78  
 belasting- en premiedruk 10, 52  
 belastinginning, doelmatiger 74  
 belastingschijf, verlenging tweede 56  
 beleidsintensiveringen 51, 53, 54, 55, 77  
 beleidsuitvoering 59  
 beleidsvorming 60  
 benzineaccijns 56  
 beroepsgroepen, seizoensgebonden 47  
 beroepsonderwijs 43, 61, 63  
 besparingsmaatregelen 49, 50, 53, 55  
 besparingsopbrengsten sociale zekerheid 47, 50  
 bestuurlijke vernieuwing 59  
 Betuwelijn 22, 58

binnenlands bestuur 15, 42, 60  
bodemsanering 57, 77  
bonus/malusregeling 47, 50  
brandstofaccijnzen 56  
budgettering ZFW 51  
budgettering AWBZ 51  
buitenlands beleid 13, 14, 66  
burgers 15, 23, 25, 26, 53, 59

cao-schalen 23, 43  
Centraal Bestuur voor de Arbeidsvoorzieningen (CBA) 73  
celcapaciteit 60  
chronisch zieken 46, 54  
commissie-Biesheuvel (modernisering curatieve zorg) 51, 69  
commissie-Donner (Openbaar Ministerie) 16, 61  
commissie-Drees (AOW) 45  
commissie-Van Es (Toekomst leraarschap) 63  
commissie-Houben (sociale werkvoorziening) 44  
commissie-Van Montfrans (jeugdcriminaliteit) 61  
commissie-Welschen (ouderenzorg) 19, 62  
commissie-Wiegel (rijksdienst) 59  
concurrentiepositie 42, 58, 59  
consumptief krediet 56  
consumptieve uitgaven 42  
contracteervrijheid 51  
contractloonontwikkeling 43, 52  
convergentiewet 50, 51, 70  
CPB-scenario 52  
criminaliteit, 11, 16, 25  
cultuur 19, 42, 56, 65, 78

decentralisatie 18, 42  
defensie 14, 66, 67, 73  
Dekkerkopjes 52, 54  
deregulering 22, 44, 58, 61  
dienstverlening overheid 42, 44, 59  
dieselaccijns 56  
doelmatigheidsvergroting 53  
drugsbeleid 17, 56, 61, 78  
dualisme 15  
Dunning 51, 71  
duurzame vernieuwing 12, 57

ecologie 22, 57  
economische groei 12, 53, 57  
economische infrastructuur 78  
economische ontwikkeling 52  
economische structuur 23, 41, 53, 57, 78  
educatieve infrastructuur 63  
efficiëncymaatregelen 73  
eigen bijdragen 53  
electronische infrastructuur 23, 57  
emancipatie vrouwen 11  
emancipatie ouderen 62  
EMU 10, 52  
EMU-tekortcriterium 53

- energiesubsidies 73
- EU-uitgaven 74
- Europese Unie 12, 66
- euthanasie 20, 65
  
- financieel beleidskader 52
- financieel kwetsbare groepen 54, 78
- financiële verantwoordelijkheden, overdracht 53
- financieringstekort 42, 53, 54
- flexibele pensionering 62
- Fonds Economische Structuurversterking 22, 57
- Fonds Sociale Vernieuwing 62
- franchise ZFW-premie 44, 54
- fraudebestrijding 12, 74
  
- gehandicapten 19, 47
- gemeenten 18, 60, 61, 62
- Gemeente- en Provinciefonds 12, 74
- gemeentelijke uitgaven 48
- geneesmiddelen 51, 69, 71
- gezondheidszorg 19, 20
  
- havens 23, 58
- Hoge Snelheidslijn 57
- hoger onderwijs 18, 63
- houderschapsbelastingen; kasschuif 54
- huisartsen 51, 69, 71
- hulpmiddelen 54, 69
- huursubsidie, zie individuele huursubsidie
  
- i/a-ratio, zie actieven/inactieven
- immigranten, integratie 61, 67
- inburgeringscontracten 61
- indexering kinderbijslag 48, 50
- individualisering 11, 45
- individuele huursubsidie (IHS) 21, 48, 54, 73, 78
- infrastructuur 57, 74
- inkomensontwikkeling 12, 43
- inkomensverdeling 54
- inkoopbeleid, zie aankoopbeleid overheid
- Inspectie Ontwikkelingssamenwerking te velde 66
- integraal veiligheidsbeleid 11, 16, 60
- integrale gevalsbehandeling 47
- internationale rechtsorde 12
- internationale samenwerking 13, 66, 78
- internationale veiligheid 67
- internationale verhoudingen 10, 42
- investeringen 21, 42
  
- jeugdcriminaliteit 61, 78
- jeugdhulpverlening 56, 78
- jeugdproblematiek 16, 61
- jeugdwerkgarantieplan 44, 61
- justitiële keten 77
  
- kabinets(in)formatie 9

Kaderbriefaakstellingen 55, 74  
kapitaaldienst 42  
kennisinfrastructuur 21, 57, 58  
kerntaken publieke sector 42, 59, 60  
kiesstelsel 15, 42, 59  
kinderbijslag 24, 48, 50, 54, 65, 78  
kinderopvang 11, 19, 44, 62, 77  
kindertabel IHS 54  
kindertoeslag (IHS) 48  
kleinverbruikersheffing 57  
kleinverbruikersprijs energie 56  
Koninkrijkszaken 14  
koopkrachtontwikkeling 43, 44, 45, 54, 55, 57  
koppeling 49  
kostenbeheersing zorgstelsel 20, 69  
kunst 19, 65  
kwaliteit overheid 42

lagere inkomens 44  
landbouw 22, 58  
landbouwsubsidies 73  
landelijk rechteercheteam 60  
lastenverlaging arbeid 44, 51  
lastenverlichting 12, 23, 43, 44, 45, 52, 53, 54, 55, 57  
leefomgeving 22, 57, 60  
leerlingstelsel 43  
leerlingwezen 63  
Lelystad, luchthaven 58  
loondoorbetalingsverplichting 46  
loonkosten 41  
loonmatiging 44  
luchthavens 23, 57, 58

machtsuitoefening; invloed burgers 59  
marktwerking 22, 24, 46, 47, 59  
mededingingsrecht 58  
media 65  
medische specialisten 69  
Medische Technology Assessment 20, 69  
midden- en kleinbedrijf 22, 41, 44, 46, 55, 58  
Midden- en Oost-Europa 13, 74, 78  
milieu 21, 22, 78  
milieuheffing 57  
milieukosten 57  
minderheden 11, 78  
minimumloon 23, 43  
mobiliteit 21  
monitoring (gewijzigde sociale wetgeving) 46  
motorrijtuigenbelasting 56

natuurbeheer 21, 58, 78  
NAVO 67  
NMP-2 21, 57  
normhuurcompensatie 54  
normsystematiek 48



ODA/DAC-criterium 67, 74  
ombuigingen rijksbegroting 55  
ombuigingen sociale fondsen 54, 55  
omroepbeleid 19, 65  
ondernemingszin 22, 41  
onderwijs 18, 42, 61, 62, 63, 78  
onderwijzend personeel 56, 63, 78  
onderzoeksuitgaven 73  
oneigenlijk gebruik 12, 48  
ontkoppeling 50  
ontwikkelingssamenwerking 13, 14, 66, 74  
Oost-Europa, zie Midden- en Oost-Europa  
Openbaar Ministerie 60, 61  
openbaar onderwijs, bestuursvorm 63  
openbaar vervoer 21, 78  
openbare veiligheid 44, 77  
opleiding 41  
opting out 47, 50  
organisatie sociale verzekeringen 46  
OT-variant 45  
ouderen 10, 19, 44, 62, 69, 77  
output pricing 51  
overdrachtsuitgaven 53  
overheidsapparaat 59  
overheidsfinanciën 10, 42, 52  
overheidsinstellingen 58, 59  
overheidspersoneel 53  
overheidstaken 12, 53  
overheidstarieven 55, 73

particulier verzekerden 70  
particuliere verzekeraars 47  
partnertoeslag AOW 56  
passende arbeid 47, 48  
pensioenbreuk 49  
Platform Curatieve Zorg 51  
platteland 22  
politie 16, 56, 60  
politieke machtsvorming 59  
premedifferentiatie 46, 47, 50  
premiestelling, jaarlijkse 51, 52  
preventie 46, 77  
prijsbijstelling 109  
prioriteiten 1995–1998 77  
Prioriteitennota 14, 67  
privatisering 46, 47, 50  
productie met hoge toegevoegde waarde 57  
publieke sector 53, 55, 74  
publieke instellingen, zie overheidsinstellingen

RBA's 47  
reactivering 47  
rechten van werknemers 46  
rechtshandhaving 16, 17, 60, 77  
referendum 15, 42  
referte-eis 47

regelgeving 41, 43  
 regionale uitvoering 47  
 reïntegratie 46, 47  
 relatie kiezers en gekozene 59  
 rente-af trek consumptief krediet 56  
 rentelasten 10, 42, 52, 53  
 reorganisatie binnenlands bestuur 42, 60  
 rijksbegroting 42, 50, 53, 55  
 rijksdienst, functioneren 60  
 Rotterdam, luchthaven 57  
 Rotterdam, haven 58  
 ruimtelijke ordening 20

sanctietoepassing 47  
 Schiphol 23, 57  
 scholing 17, 41  
 schoolbegeleidingsdiensten 18, 63  
 Secretarissen-Generaal, rapport 59  
 sectorale bestuurlijke verantwoordelijkheid 46  
 sociaal stelsel; vereisten 45  
 sociale diensten 47  
 sociale fondsen 46, 50, 54, 55  
 sociale norm 23, 44  
 sociale partners 24, 53  
 sociale uitkeringen 24  
 sociale vernieuwing 10, 15, 42, 60  
 sociale woningbouw 56, 78  
 sociale zekerheid 24, 41, 43, 44, 45, 50, 55  
 solidariteit 45  
 sollicitatieplicht 47  
 spaarloonregeling 54  
 sport 19  
 staatsschuldquote 53  
 stad- en streekvervoer 56  
 stadsprovincies 15, 60  
 startersrisico 58  
 strafrechtketen 60  
 strafvormen 74  
 structureel begrotingsbeleid, zie begrotingsbeleid, structureel  
 studiefinanciering 19, 53, 56, 64, 73  
 subsidies 53, 73

tariefsverlaging eerste schijf loon- en inkomstenbelasting 54, 56  
 tarieven zorgsector 51  
 technolease 54  
 technologie 22, 57  
 tekortreducerende maatregelen 55  
 toekomst AOW 45  
 toelatingsbeleid 61  
 toerisme 58  
 toeslagensystematiek 48  
 toezicht ABW, herziening 48  
 toezichtsorgaan sociale verzekeringen 47  
 transport en distributie 22  
 tuinbouw 22, 57, 58

uitgavenbeperkingen sociale zekerheid 48, 49  
 uitgavenbeperkingen rijksbegroting 73, 77  
 uitgaventemporisering 73  
 uitkeringsaanvragen; beoordeling 47  
 uitkeringsadministratie 47  
 uitvoering werknemersverzekeringen 46  
 uitvoeringskosten sociale verzekeringen 46, 47, 50

veiligheidsbeleid 25, 44, 60, 62  
 Verenigde Naties 12, 67  
 vermogenstoets 73  
 verplichte verzekering 51  
 verplichte ziektekostenverzekering, pakket 69, 70  
 verslavingszorg 62  
 vestigingswetgeving 58  
 visserij 58  
 volksgezondheid 50, 69  
 volkshuisvesting 21, 62  
 volume-ontwikkeling sociale fondsen 46, 54, 55  
 volume-ontwikkeling zorgsector 20, 47, 51, 55  
 volwasseneneducatie 63  
 voortgezet onderwijs 18, 63  
 vredesoperaties 56, 78  
 vreemdelingtoezicht 17  
 vrijwillig ontslag 47  
 VUT 53, 62

wachtgelden 47, 53  
 WAO 24, 45, 110  
 WAO; uitvoering 46, 47  
 wereldeconomie 10, 25  
 werkgelegenheid 11, 23, 43, 44, 51, 53, 54, 57, 77  
 werkloosheid 11, 44  
 Werkloosheidswet, zie WW  
 werknemersverzekeringen, uitvoering 46  
 Wet Arbeidsongeschiktheidsverzekering, zie WAO  
 Wet Ziekenhuisvoorziening, zie WZV  
 wetgevingsreferendum, correctief 59  
 WEU 67  
 wig-verkleining 52  
 winkelsluitingswet 58  
 witboek Delors 57  
 WKA 44, 45, 110  
 woningbouw 73  
 WW 47, 50, 110  
 WZV 51

zelfstandigen 47  
 zevende richtlijn BTW, implementatie 54  
 ZFW-premies 44, 52, 54  
 Ziekenfonds 50  
 ziekenfonds; werkgeverspremies 54  
 ziekenfondsverzekerden 70  
 Ziekenfondswet (ZFW) 71  
 ziektekostenverzekering 69, 70  
 ziekteverzuim 46

Ziektewet (ZW) 24, 45, 46, 47, 50  
zorgbeleid 50  
zorgsector 51, 55, 56, 69, 77  
zorguitgaven 52  
zorgverzekeraars 70

**Uitgave:** Sdu Uitgeverij Plantijnstraat  
**Zetwerk:** Sdu Digitale DataProductie  
**Druk:** Sdu Grafische Projecten  
**Omslag:** Corps 3 op twee bNO  
**ISBN:** 90 399 0761 7  
**ISSN:** 0921-9498  
**NUGI:** 693  
**Bestelling:** telefoon (070) 378 98 80,  
fax (070) 378 97 83  
of via de boekhandel  
**Order:** 419170  
**Prijs:** f 19,75



9 789039 907610